

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI
KLİNİK PSİKOLOJİ BİLİM DALI

**DANİMARKA'DAKİ VE TÜRKİYE'DEKİ TÜRKLERİN
ÖLÜM KAYGILARININ, KİŞİLERİN BENLİK
SAYGILARI VE KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ
BAĞLAMLARINA GÖRE KARŞILAŞTIRILMASI**

Yüksek Lisans Tezi

Tezi Hazırlayan:
Seher ÖZDEMİR

İstanbul, 2018

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI
KLİNİK PSİKOLOJİ BİLİM DALI

**DANİMARKA'DAKİ VE TÜRKİYE'DEKİ TÜRKLERİN
ÖLÜM KAYGILARININ, KİŞİLERİN BENLİK
SAYGILARI VE KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ
BAĞLAMLARINA GÖRE KARŞILAŞTIRILMASI**

Yüksek Lisans Tezi

Tezi Hazırlayan:
Seher ÖZDEMİR

Öğrenci No:
17550900040

Danışman:
Dr. Öğr. Üyesi SÜLEYMAN KAHRAMAN

İstanbul, 2018

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Danimarka’daki Ve Türkiye’deki Türklerin Ölüm Kaygılarının, Kişilerin Benlik Saygıları Ve Kişilik Özellikleri Bağlamlarına Göre Karşılaştırılması” başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ahlak ve geleneklere uygun şekilde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiğini ve çalışmamın içinde kullanıldıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım. 31/05/2018

Seher ÖZDEMİR

T.C.
BEYKENT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ
TEZLİ YÜKSEK LİSANS SINAV TUTANAĞI

31 / 05 / 2018

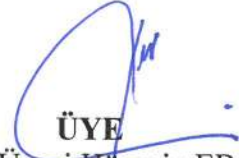
Enstitümüz *Psikoloji* Anabilim Dalı *Klinik Psikoloji* Programı yüksek lisans öğrencilerinden 17550900040 numaralı **Seher ÖZDEMİR**'in "Beykent Üniversitesi Lisansüstü Eğitim – Öğretim Yönetmeliği"nin ilgili maddesine göre hazırlayarak, Enstitümüze teslim ettiği "**Danimarka'daki ve Türkiye'deki Türklerin Ölüm Kaygılarının, Kişilerin Benlik Saygıları ve Kişilik Özellikleri Bağlamlarına Göre Karşılaştırılması**" konulu tezini, Yönetim Kurulumuzun 29.05.2018 tarih ve 2018/22 sayılı toplantısında seçilen ve Taksim Yerleşkesinde toplanan biz jüri üyeleri huzurunda, ilgili yönetmeliğin (c) bendi gereğince (45) dakika süre ile aday tarafından savunulmuş ve sonuçta adayın tezi hakkında *oyçokluğu/oybirliği* ile **Kabul/Red veya Düzeltme** kararı verilmiştir.

İşbu tutanak, 4 nüsha olarak hazırlanmış ve Enstitü Müdürlüğü'ne sunulmak üzere tarafımızdan düzenlenmiştir.

DANIŞMAN

Dr. Öğr. Üyesi Süleyman KAHRAMAN
(Beykent Üniversitesi)

ÜYE

Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin EBADİ
(Beykent Üniversitesi)

ÜYE

Doç. Dr. Pervin Nedim BAL
(İbn Haldun Üniversitesi)

Adı-Soyadı: Seher Özdemir
Danışman: Dr. Öğr. Üyesi SÜLEYMAN KAHRAMAN
Türü ve Tarihi: Yüksek Lisans, 2018
Alanı: Klinik Psikoloji
Anahtar Kelimeler: Ölüm Kaygısı, Benlik Saygısı, Kişilik Özellikleri

ÖZ

DANİMARKA'DAKİ VE TÜRKİYE'DEKİ TÜRKLERİN ÖLÜM KAYGILARININ, KİŞİLERİN BENLİK SAYGILARI VE KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ BAĞLAMLARINA GÖRE KARŞILAŞTIRILMASI

Bu araştırmada, farklı iki ülkede yaşayan fakat ortak kültürel geçmişe sahip bireylerin ölüm kaygılarının incelenmesi hedeflenmiştir. Ölüm kaygısıyla ilgili yapılan kültürler arası çalışmalar genellikle farklı iki kültürü karşılaştırmaktadır. Araştırmanın hedefi alan yazındaki bu eksikliğe katkı sunmaktır.

Katılımcıların bu bağlamda benlik saygıları ve kişilik özellikleri de incelenmiştir. Hem benlik saygısının hem de kişilik özelliklerinin ölüm kaygısıyla ilişkisi olduğunu gösteren araştırmalar vardır fakat araştırmaların sonuçları birbirleriyle tutarsızdır. Bu araştırmada bu iki değişkenin de ölüm kaygısıyla ilişkisine bakarak alan yazında var olan bilgiler desteklenmeye çalışılmıştır.

Araştırmada Ölüm Kaygısı Ölçeği, Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği ve 5 Faktör Kişilik Ölçeği kullanılmıştır. Araştırmaya 74 kişi Türkiye'den, 67 kişi Danimarka'dan katılmıştır. İki farklı ülkede yaşayan katılımcıların ölüm kaygılarını incelemek amacıyla bağımsız t testi yapılmış ve Türkiye'de yaşayan bireylerin ölüm kaygılarının daha fazla olduğu görülmüştür. Benlik saygısı ve ölüm kaygısı arasında ters bir ilişki saptanmıştır. Kişilik özelliklerinden nörotiklik ile ölüm kaygısı arasında pozitif bir korelasyon olduğu görülmüştür.

Name-Surname: Seher Özdemir
Supervisor: Asst. Prof. SÜLEYMAN KAHRAMAN
Degree and Date: Master's Degree, 2018
Major: Clinical Psychology
Key Words: Death Anxiety, Self Esteem, Personality Traits

ABSTRACT

COMPARISON OF DEATH ANXIETY, SELF ESTEEM AND PERSONALITY TRAITS OF THE PEOPLE WHO LIVE IN TURKEY AND DENMARK

The aim of this research is to investigate death anxiety of the people who have the same cultural background but live in different countries. Cross cultural studies about death anxiety had been conducted with two different cultures. The goal is to fill this gap in the literature.

In this context, participants' self-esteem and personality traits were also investigated. There are researches showing that both self-esteem and personality traits have relations with death anxiety. However, results of these researches are inconsistent. They were investigated by looking their relations to death anxiety to support literature.

Death Anxiety Scale, Rosenberg Self Esteem Scale and 5 Factor Personality Scale were used in this study. 74 people from Turkey and 67 from Denmark participated in this research. To investigate people's death anxiety independent sample t-test was conducted. According to the results people who live in Turkey have more death anxiety. There is negative correlation between self-esteem and death anxiety. Neuroticism of the personality traits has positive correlation with death anxiety.

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No.
ÖZ.....	i
ABSTRACT.....	ii
TABLolar LİSTESİ	vi
KISALTMALAR	viii
GİRİŞ.....	1
1.KURAMSAL ÇERÇEVE	7
1.1 Kaygı.....	7
1.2 Ölüm Kaygısı	8
1.2.3 Ölüm Kaygısı İle İlgili Yapılmış Çalışmalar	10
1.3 Türkiye ve Danimarka.....	18
1.4 Benlik Saygısı	20
1.5 Kişilik.....	22
1.5.1 Sigmund Freud	23
1.5.2 Alfred Adler	25
1.5.3 Carl Gustav Jung	26
1.5.4 Erik Erikson	26
1.5.5 Gordon Allport	29
1.5.6 Carl Rogers.....	29
1.5.7 Abraham Harold Maslow	30
1.5.8 Davranışçı Yaklaşım	31
1.5.9 Bilişsel Yaklaşım	32
1.5.10 Beş Faktör Kişilik Özellikleri	32

2	YÖNTEM.....	35
2.1	Araştırmanın Türü	35
2.2	Örneklem.....	35
2.3	Veri Toplama Araçları	37
2.3.1	Sosyo-demografik Bilgi Formu	37
2.3.2	Ölüm Kaygısı Ölçeği	37
2.3.3	Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği	38
2.3.4	Beş Faktör Kişilik Ölçeği.....	38
2.4	Verilerin Analizi.....	39
2.5	İşlem	39
3.	BULGULAR.....	41
3.1	Birinci Hipoteze Göre Bulgular:.....	41
3.2	İkinci Hipoteze Göre Bulgular.....	41
3.3	Üçüncü Hipoteze Göre Bulgular	42
3.4	Dördüncü ve Beşinci Hipotezlere Göre Bulgular	42
3.5	Altıncı ve Yedinci Hipotezlere Göre Bulgular	43
3.6	Sekizinci Hipoteze Göre Bulgular	44
3.7	Dokuzuncu ve Onuncu Hipotezlere Göre Bulgular.....	45
3.8	On Birinci Hipoteze Göre Bulgular	46
3.9	On İkinci Hipoteze Göre Bulgular.....	46
3.10	On Üçüncü Hipoteze Göre Bulgular.....	46
3.11	On Dördüncü Hipoteze Göre Bulgular	47
3.12	On Beşinci Hipoteze Göre Bulgular	47
3.13	On Altıncı ve On Yedinci Hipotezlere Göre Bulgular	48
3.14	On Sekiz ve On Dokuzuncu Hipotezlere Göre Bulgular	50
4.	TARTIŞMA.....	53

SONUÇ	61
KAYNAKÇA.....	64
EKLER	76
Ek-1: Etik Onay	77
Ek-2: Bilgilendirilmiş Onam Formu.....	78
Ek-3: Sosyo-Demografik Bilgi Formu	79
Ek-4: Ölüm Kaygısı Ölçeği	80
Ek-5: Benlik Saygısı Ölçeği	82
Ek-6: 5 Faktör Kişilik Ölçeği	86
Ek-7: Özgeçmiş	88

TABLÖLAR LİSTESİ

Sayfa No:

Tablo 1: 5 Faktör Kişilik Yapısı	34
Tablo 2: Evans'ın Önerdiği Değerler Tablosu.....	39
Tablo 3: Ölüm Kaygısı Ölçeği Puanlarının Yaşanılan Ülke Değişkenine Göre Bağımsız Grup T- Test Sonuçları	41
Tablo 4: Ölüm Kaygısı Ölçeği Puanlarının Cinsiyet Değişkenine Göre Bağımsız Grup T-Test Sonuçları	41
Tablo 5: Ölüm Kaygısı Ölçeği Puanlarının Medeni Durum Değişkenine Göre Kruskal Wallis – H Testi Sonuçları	42
Tablo 6: Ölüm Kaygısı Ölçeği Puanlarının Tek Yaşayıp Yaşamama Değişkenine Göre Bağımsız Grup T-Test Sonuçları	42
Tablo 7: Ölüm Kaygısı Ölçeği Puanlarının Bireylerin Kiminle Yaşadığı Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis – H Testi Sonuçları	43
Tablo 8: Ölüm Kaygısı Puanlarının Psikiyatri Tedavisi Görme ve Tanılı bir Hastalık olması Değişkenlerine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Mann Whitney- U Testi Sonuçları.....	43
Tablo 9: Ölüm Kaygısı Puanlarının Bireylerin Yaratıcıyı Affedici/Cezalandırıcı Görmesi Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Mann Whitney- U Testi Sonuçları.....	44
Tablo 10: Ölüm Kaygısı Ölçeği Puanlarının Bireylerin Yaratıcıya Olan İnanç Seviyelerine ve Dini İncanın Gereklerini Yerine Getirmeye Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis – H Testi Sonuçları...	45
Tablo 11: Ölüm Kaygısı Ölçeği Puanları ve Yaş Arasındaki Korelasyon Analizi Sonuçları	46
Tablo 12: Ölüm Kaygısı Ölçeği Puanlarının Gelir Seviyesi İle Arasındaki Korelasyon Analizi Sonuçları	46
Tablo 13: Ölüm Kaygısı Ölçeği Puanlarının Bireylerin Eğitim Seviyeleri Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis – H Testi Sonuçları.....	46

Tablo 14: Ölüm Kaygısı Puanlarının Bireylerin Danimarka’da Sosyalleşme Öncesi ya da Sonrasında Bulunmaları Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Mann Whitney- U Testi Sonuçları.....	47
Tablo 15: Ölüm Kaygısı Puanlarının Bireylerin Danimarka’ya Ergenlik Çağı Öncesi, Sırasında ya da Ergenlik Sonrası Taşınmaları Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis – H Testi Sonuçları...	47
Tablo 16: Benlik Saygısı ve 5 Faktör Kişilik Ölçeği Puanlarının Yaşanılan Yere Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Bağımsız t Testi Sonuçları.....	48
Tablo 17: Ölüm Kaygısı Ölçeği Puanlarının Benlik Saygısı Ölçeği Puanları ve 5 Faktör Kişilik Özellikleri Ölçeği Puanlarıyla Arasındaki Korelasyon Analizi Sonuçları.....	50

KISALTMALAR

5FKÖ:	5 Faktör Kişilik Ölçeği
ABİ:	Anne-Baba İlişkisi
BE:	Bekar
Bİ:	Babayla ilişki
BO:	Boşanmış
BSP:	Benlik Saygısı Puanı
DD:	Depresif Duygulanım
Dışad:	Dışadönüklük
E:	Evli
ED:	Eleştiriye Duyarlılık
G. A:	Gelişime Açıklık.
H:	Hayalperestlik
İGD:	İnsanlara Güven Duyma
KİTH:	Kişilerarası ilişkilerde Tehdit Hissetme
KKS:	Kendilik Kavramının Sürekliliği
ÖKÖ:	Ölüm Kaygısı Ölçeği
PB:	Psikosomatik Belirtiler
Pİ:	Psşik İzolasyon
P.T.V:	Psikiyatri tedavisi var
P.T.Y:	Psikiyatri tedavisi yok
RBSÖ:	Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği
T.H.V:	Tanılı hastalık var
T.H.Y:	Tanılı hastalık yok
TKD:	Tartışmalara Katılabilme Derecesi

GİRİŞ

Problem

Dünyadaki bütün insanların sahip olduğu tek bir ortak kaygı var: ölüm kaygısı. Ölüm, her ne kadar insanların ortak noktası olsa da insanlar ölümü konuşmaktan kaçınmakta ya da ölümden korkmaktadırlar. Ölümün böyle kaygı yaratmasının sebebi ölümden sonra ne olacağının bilinmemesidir. Kimi insanlar cezalandırılacağını, kimileri ödüllendirileceğini kimileri de yok olacaklarını düşünürler. Cüceloğlu'na göre (2006, s.277), belirsizlik kaygı yaratmaktadır. İnsanların ölümden sonra tam olarak ne olacağını bilmemesi de kaygı yaratmaktadır.

Yalom (2001, s.75), ölüm kaygısının bütün kaygıların sebebi olduğunu belirtmiştir. Ölüm kaygısının sebebini araştırmak için birçok çalışma yapılmıştır. Yapılan çalışmalarda ölüm kaygısını etkileyen sebepler arasında cinsiyet, yaş, travmalar, kültür vb. etmenler vardır.

Ölüm kaygısı ile yapılan çalışmalarda benlik saygısının da ölüm kaygısını etkilediği saptanmıştır fakat ikisi arasındaki ilişkiye bakan çok fazla araştırma bulunmamaktadır. Terör Yönetimi Kuramı, benlik saygının kaygıyı engellemekte insanlara yardımcı olduğunu belirtmektedir (Harmon-Jones, Simon, Greenberg, Pyszczynski, Solomon, ve McGregor, 1997; s.25) Bu sebeple, yapılmış olan bu araştırmada benlik saygısının ölüm kaygısına etkisinin olup olmadığına bakılmış ve alan yazına katkı sağlanmıştır.

Kişilik özelliklerinin de ölüm kaygısına etkisi olduğu bilinmektedir. Yapılan araştırmalarda beş temel kişilik özelliği belirlenmiştir. Bu tezde de bu beş kişilik özelliği ile çalışılmıştır. Hedeflenen, kişilik özelliklerinden hangilerinin ölüm kaygısını etkilediğini saptamaktır. Ülkemizde yapılan bir çalışmada nörotiklik ile ölüm kaygısı arasında pozitif bir ilişki bulunurken deneyime açıklık ve ölüm kaygısı arasında negatif ilişki saptanmıştır (Yıldız ve Bulut, 2017). Buna rağmen, kişilik ve ölüm kaygısının ilişkisini araştıran çok fazla araştırma yoktur.

Problem Cümlesi:

Aynı kültüre sahip fakat farklı ülkelerde yaşayan insanların ölüm kaygılarında farklılık oluyor mu?

Alt Problemler:

1. Ölüm kaygısı cinsiyet değişkenine göre anlamlı farklılık gösterir mi?
2. Ölüm kaygısı medeni durum değişkenine göre anlamlı farklılık gösterir mi?
3. Ölüm kaygısı tek yaşayıp yaşamama değişkenine göre anlamlı farklılık gösterir mi?
4. Ölüm kaygısı, ailesiyle yaşayan katılımcılarda diğer katılımcılara göre daha az mıdır?
5. Ölüm kaygısı Psikiyatri tedavisi görüp görmeme değişkenine göre anlamlı farklılık gösterir mi?
6. Ölüm kaygısı tanıli bir hastalık olup olamaması değişkenine göre anlamlı farklılık gösterir mi?
7. Ölüm kaygısı Yaratıcıyı affedici ya da cezalandırıcı olarak görme değişkenine göre anlamlı farklılık gösterir mi?
8. Ölüm kaygısı Yaratıcıya olan inanç seviyesi değişkenine göre anlamlı farklılık gösterir mi?
9. Ölüm kaygısı dini inançlarının gereklerini yerine getirme değişkenine göre anlamlı farklılık gösterir mi?
10. Yaş ve ölüm kaygısı arasında bir ilişki var mıdır?
11. Ölüm kaygısı gelir seviyesi değişkenine göre anlamlı farklılık gösterir mi?
12. Ölüm kaygısı eğitim değişkenine göre anlamlı farklılık gösterir mi?
13. Doğduğundan beri Danimarka'da olan katılımcıların ölüm kaygıları, oraya sosyalleşme yaşından sonra giden katılımcılardan daha az mıdır?
14. Ergenlik öncesinde Danimarka'da bulunan katılımcıların ölüm kaygıları, ergenlik sırasında ya da sonrasında oraya taşınan katılımcılardan daha az mıdır?

15. Danimarka’da ve Türkiye’de yaşayan katılımcıların benlik saygıları anlamlı farklılık gösterir mi?
16. Danimarka’da ve Türkiye’de yaşayan katılımcıların kişilik özellikleri anlamlı farklılık gösterir mi?
17. Ölüm kaygısı ve benlik saygısı arasında bir ilişki var mıdır?
18. Ölüm kaygısı, kişilik özellikleri değişkenine anlamlı farklılık gösterir mi?

Önem:

Kültür ve ölüm kaygısı arasında yapılan çalışmalar, iki farklı kültürü karşılaştırmaktadır. Bu araştırmalarda genellikle doğu kültürlerinin ölüm kaygıları batı kültürlerine göre daha fazla çıkmaktadır. Bu araştırmada ise iki farklı ülkede yaşayan fakat ortak kültürel geçmişe sahip insanların ölüm kaygıları karşılaştırılmıştır, bu sebeple araştırma önem taşımaktadır. Ek olarak, daha önceki araştırmalarda ayrı ayrı incelenmiş değişkenlerin birçoğu da bu araştırmaya eklenerek alan yazındaki bilgilere katkı sağlanması hedeflenmiştir.

Sayıtlar:

1. Örneklem evreni temsil ettiği düşünülmektedir.
2. Katılımcıların ‘demografik bilgi formu’, ‘Ölüm Kaygısı Ölçeği’, ‘Benlik Saygısı Ölçeği’ ve ‘5 Faktör Kişilik Ölçeğini samimiyetle cevapladıkları varsayılmıştır.

Sınırlılıklar:

1. Araştırmanın katılımcı sayısı 141 ile sınırlıdır.
2. Araştırma internet üzerinden online olarak yapılmıştır. Katılımcıların anketleri doldurduğu koşullar bilinmemektedir.
3. Katılımcıların yaş aralığı 18-70 ile sınırlıdır.

Araştırmanın Amaçları:

Ölüm kaygısı hala çalışılmakta olan bir kavram olup, kültürden kültüre değiştiği yapılan araştırmalarda görülmüştür (Ayten, 2009; Schumaker, Warren ve

Groth Marnat, 1991; Abdel-Khalek ve Tomas-Sabado, 2005). Yapılan araştırmalar hep iki farklı ÷lkede yaşayan insanları karşılaştırmaktadır ama aynı k÷lt÷rel geçmişe ait olan fakat farklı coğrafyalarda yaşayan insanları karşılaştıran bir araştırmaya alan yazın çalışmalarında rastlanmamıştır. Bu araştırma, alan yazındaki bu eksikliği gidermek amacı ile yapılmıştır.

Yapılan araştırmalarda batı toplumlarında l÷m kaygısı daha az saptanmakta iken, doğu toplumlarında daha y÷ksek l÷m kaygısı saptanmaktadır. Bu araştırmanın amacı, iki farklı ÷lkede yaşayan fakat ortak k÷lt÷rel geçmişse sahip insanların l÷m kaygısını karşılaştırmaktır; buna bağlı olarak Danimarka'da ve T÷rkiye'de yaşayan T÷rklerin l÷m kaygısı karşılaştırılmıştır. Bu karşılaştırma yapılırken, katılımcıların l÷m kaygılarına bağlı olarak benlik saygılarına ve kişilik özelliklerine de bakılmıştır. Araştırmada, bu iki farklı ÷lkede yaşayan insanların çevrelerine, kişilik özelliklerine ve benlik saygılarına bağlı olarak T÷rkiye'de yaşayan bireylerin l÷m kaygılarının anlamlı olarak Danimarka'daki bireylerden fazla olması beklenmiştir. Bu farklılığın sebeplerini saptamak için kişilik özellikleri ve benlik saygılarının yanında eğitim, dini gr÷ř, gelir seviyesi gibi farklı faktörlere de bakılmıştır. Araştırmanın amaçları:

1. Demografik bilgilerin, ölçekler ile (l÷m Kaygısı leği, Benlik Saygısı leği ve 5 Faktör Kişilik leği) olan ilişkilerini saptamak,
2. l÷m kaygısını etkileyen bağımsız değişkenleri bulmak,
3. Farklı iki ÷lkede yaşayan fakat ortak k÷lt÷re sahip insanların l÷m kaygısını araştırmak,
4. l÷m kaygısı ve benlik saygısı arasında ilişki olup olmadığına bakmak,
5. l÷m kaygısını etkileyen kişilik özelliklerini bulmak.

Bu Araştırmanın Hipotezleri:

1. T÷rkiye'de yaşayan bireylerin l÷m kaygıları, Danimarka'da yaşayan bireylere göre daha fazladır.
2. Kadınların l÷m kaygıları erkeklere göre daha fazladır.

3. Bekar ve evli katılımcıların ölüm kaygıları, boşanmış katılımcılara göre daha azdır.
4. Tek yaşayan katılımcıları ölüm kaygıları, biriyle beraber yaşayan katılımcılara göre daha fazladır.
5. Ailesiyle yaşayan katılımcıların ölüm kaygıları diğer katılımcılara göre daha azdır.
6. Psikiyatri tedavisi görmüş katılımcıların ölüm kaygıları, diğer katılımcılara göre daha fazladır.
7. Tanılı bir hastalığı olan katılımcıların ölüm kaygıları, diğer katılımcılara göre daha fazladır.
8. Yaraticıyı affedici olarak gören katılımcıların ölüm kaygıları, Yaraticıyı cezalandırıcı olarak gören katılımcılara göre daha azdır.
9. Yaraticıya olan inancı daha yüksek olan katılımcıların ölüm kaygıları daha azdır.
10. Dini inançlarının gereklerini yerine getiren katılımcıların ölüm kaygıları, diğer katılımcılara göre daha azdır.
11. Yaş ve ölüm kaygısı arasında ters bir ilişki vardır.
12. Gelir seviyesi daha yüksek olan katılımcıların ölüm kaygıları diğerlerine göre daha azdır.
13. Eğitim seviyesi daha yüksek olan katılımcıların ölüm kaygıları daha azdır.
14. Doğduğundan beri Danimarka'da olan katılımcıların ölüm kaygıları, oraya sosyalleşme yaşından sonra giden katılımcılardan daha azdır.
15. Ergenlik öncesinde Danimarka'da bulunan katılımcıların ölüm kaygıları, ergenlik sırasında ya da sonrasında oraya taşınan katılımcılardan daha azdır.
16. Danimarka'da yaşayan katılımcıların benlik saygıları daha fazladır.
17. Kişilik özelliklerinden olan nörotiklik Türkiye'de; dışadönüklük Danimarka'da daha yüksektir.

18. Ölüm kaygısı ve benlik saygısı arasında ters bir ilişki vardır.
19. Kişilik özelliklerinden olan nörotiklik ile ölüm kaygısı arasında pozitif; dışadönüklük ile ölüm kaygısı arasında negatif bir ilişki vardır.

1. KURAMSAL ÇERÇEVE

1.1 Kaygı

Kaygı, Freud tarafından 19. yüzyılda incelenmeye başlandıktan sonra birçok araştırmanın konusu olmuştur ve hala da araştırmalara konu olmaktadır (Yıldırım, 2015; s.34). İnsanların tehditle karşı karşıya kaldıklarında hissettikleri gerginlik kaygı olarak adlandırılmaktadır ve duygusal bir süreçtir (Büyüköztürk, 1997; s.453; Beck ve Emery, 2005; s.49). Kaygı bireylerin öğrenmelerine olumlu-olumsuz etkilerde bulunur, günlük yaşamlarını etkiler, korku, endişe ve stres yaratır (Yıldırım, 2015; s.34).

Spielberger'e göre kaygı, stresli anlarda olan üzüntü, gerginlik, algılama gibi duygusal tepkilerdir. İlk olarak Cattell ve Scherer durumluk ve sürekli kaygı olmak üzere kaygıyı ikiye ayırmışlardır. Durumluk kaygı, geçici olan korkuların sebep olduğu duygusal süreçken; sürekli kaygı, durumluk kaygının gelişmesi ve yoğunlaşmasıyla olmaktadır (Büyüköztürk, 1997; s.453).

Kaygı ve korku birbirleriyle karıştırılan kavramlardır (Beck ve Emery, 2005; s.47). Cüceloğlu'nun (2006; s.277) belirttiğine göre, korku ve kaygı arasında 3 fark vardır:

- a. Kaygıların nesnesi belirsizken, korkuların nesneleri bellidir; 'ben arıdan korkarım' derken korkunun kaynağı belirtilmiş olunur,
- b. Kaygıların şiddeti, korkunun şiddetinden daha azdır,
- c. Kaygılar daha uzun süreliyen, korkular kısa sürelidir.

Cüceloğlu, bu farkların yanında korku ve kaygıya verilen fizyolojik reaksiyonların aynı olabileceğini de belirtmiştir. Korkunca değişen hızlı kalp atışı, nefes alış-verişi, kan basıncı vb. durumların endişelenince de değiştiğine değinmiştir.

Birey eğer huzurlu ve güvenli bir ortamdaysa kaygı ya da korku duymaz fakat bu durum bireyin çevreyi nasıl algıladığına bağlıdır. Kişi eğer ortamı tehlikeli olarak değerlendirirse korkabilir ya da kaygılanabilir. Bu durum kişiden kişiye ya da kültürden kültüre değişir ama bazı benzer sebepleri de olabilir. Bunlar:

- a. Kişinin desteğinin çekilmesi: bireyin ailesinin, arkadaş veya akrabalarının desteklerinin ortadan kalkması,

- b. Olumsuz bir sonucu beklemek: trafik cezasının belirleneceği duruşmayı beklemek gibi,
- c. İç çelişki: davranışlarımız ve düşüncelerimiz arasında uyumsuzluk olması, (birey çelişkiyi ortadan kaldırıncaya kadar kaygı duyar)
- d. Belirsizlik: insanların gelecekte neler olacağını bilmemesi kaygı yaratır (Cüceloğlu, 2006;s.277).

Öğrenme kuramları, kaygının da biyolojik dürtüler gibi insanları güdülemekte oluşunu belirtmişlerdir. Watson ve Morgan’a göre kaygı koşullu bir tepkidir. Birey eğer hayatının bir evresinde çevresel uyaranlara bağlı bir kaygı yaşadı ise, bu duruma benzer durumlarla karşılaştığında koşullanmış tepki olarak kaygı yaşayabilmektedir (Akt. Ertufan, 2000; s.18).

Bilişsel kurama göre ise, kaygıyı yaşanan olaylar değil, kişilerin olayları nasıl anlayıp yorumladığı ve kişinin beklentilerinin neler olduğu belirlemektedir. Bireyler, bilişsel çarpıtmalar yaparak yaşanan olayla orantısız olarak daha fazla kaygı yaşamaktadırlar. Kaygı bozukluklarında en çok görülen bilişsel çarpıtmalar şu başlıklar altında toplanabilmektedir:

- a. Yetersizlik duygusuyla ilgili olanlar
- b. Onaylanmama duygusuyla ilgili olanlar
- c. Kaygı duygusuyla ilgili olanlar
- d. Denetim duygusuyla ilgili olanlar (Ertufan, 2000; s.18).

1.2 Ölüm Kaygısı

Bu tezde seçilen nüfusun korku nesneleri yoktur. Katılımcılar herhangi ölümcül hastalığı olmayan bireylerdir. Bu sebeple tez boyunca ‘ölüm korkusu’ yerine ‘ölüm kaygısı’ tamlaması kullanılacaktır.

Ölüm kaygısı üzerine çok fazla araştırma yapılmıştır. İlk kez ölüm kaygısından bahseden Freud olmakla beraber, ondan sonra günümüze kadar pek çok araştırmanın konusu olmuştur.

Freud'a göre insanların iki temel dürtüsü vardır; birincisi libidodur ve haz ilkesiyle çalışmaktadır (Freud, 1920; s.44); diğeriye yıkımın ve agresyonun dürtülerini açıklamakta kullanılan ölüm dürtüsüdür. Ölüm kaygısı, dış engellemelerle saldırganlığa dönüşebilmektedir. Bireyin bu saldırganlığı kendine yönelik olursa, tahrip edici bir nitelik kazanmaktadır. Hayat, ölüm ve yaşam içgüdüleri arasında bir dinamik dengede yaşanmaktadır. Bu iki güdü birbiriyle mücadele etmekte ve birbirlerini yerini alabilmektedirler fakat Freud, insanın ölmek için yaşadığını ve bilinçaltında bir ölme isteğinin olduğunu belirtmiştir. İnsanlar, Yaratıcı inancı ile ölüm kaygılarını bastırmaktadırlar (Karaca, 1997; s.82)

Freud'a göre, ölüm bizim korkularımız arasında birinci sırayı almıyor hatta ölüm kaygısı bilinçaltımızda da yoktur çünkü insanlar kendi ölümlerini göremeyecekleri veya deneyimleyemeyecekleri için ölümü akıllarında tutmazlar. Bu tartışmaların sonucunda Melani Klein, Freud'un ölüm içgüdüsüne yeterince değeri vermediğini söyleyerek kendi teorisinde ölüm içgüdüsünü merkeze koymuştur (Kahn ve Liefoghe, 2014; s.56).

Klein'a göre, ölüm dürtüsü en ilkel dürtümüzdür. Bebeklerin yıkıcı dürtülerinin kendilerine yönelik olduğunu söyleyen Klein, egonunsa bunu tehlike olarak algıladığını söylemektedir (Hernandez-Halton, 2015; s.91). Ölüm kaygıya yol açmakta; bu kaygı da şizo-paranoid ve depresif süreçleri geliştirmektedir (Mills, 2006; s.380).

Ölüm kaygısı, insanların ölümlü olduklarının farkında olmasıyla ilgili duygusal bir süreçtir (Yalom, 2001; s.75). İnsanlar, ölümlü olduklarının farkındadırlar fakat sürekli ölümü bilinçlerinde tutamazlar. Ölüm insanların bilinçlerinde sürekli olsaydı, insanlar ölümün korkusuyla sürekli olarak donakalırlardı (Corsini ve Wedding, 2012; s.479). Yalom'a göre, ölüm kaygısı bütün kaygıların çıkış noktasıdır. Herkes yaşamı boyunca mutlaka ölüm kaygısıyla yüz yüze gelmektedir. İnsanlar ölüm kaygısıyla başa çıkabilmek için savunma mekanizmalarından bastırma ya da yansıtmayı kullanabilir, toplumun kurallarına uyabilir, ölümsüzlüğü araştırabilir ya da yaşadığı yeri değiştirebilir (Yalom, 2001; s.75).

Terör Yönetimi Kuramına göreyse, ölüm kaygısı canlılarda kökleşmiş bir dürtüdür. Bu dürtü onları korumaktadır fakat sadece insanlar ölümün kaçınılmaz olduğunun farkındadırlar (Greenberg, Solomon ve Pyszczynski, 1997; s.24.).

İnsanlar geçmişten beri ölümün sırlarını çözmeye çalışmış fakat herkes farklı çıkarımlar yapmıştır; ölüm bazen bir kurtuluş, bazen yeni bir başlangıç, bazen bir yok oluş olarak görülmüştür (akt. Erdoğan ve Özkan, 2007; s.172) Bireyin yok oluşa yüklediği anlamlar onun yaşadığı travmalardan, yaşadıkları kayıplardan, hayata yüklediği bilişsel ve duygusal anlamlardan etkilenir (Karaca, 2000; s.98). Yalom’a göre (Topuz, 2003; s.280), buna rağmen insanlar ölüm hakkında konuşmaktan kaçınmakta, konuşmak zorunda olduklarında da duygulardan değil ölüm hakkındaki durumlardan bahsetmektedir.

Ölümün kaygı vermesinin birçok sebebi vardır. İnsan organizmalarının yok olacağı düşüncesi, dünyaya bir daha geri dönemeyecek olmayı düşünmek, ölebilecek yaşa ermek ya da her yaşta ölebileceğini bilmek, sevdiği insanları bir daha görememek (Gashi, 2011; s.1), acı çekmek, ölümler yalnız kalacağını düşünmek, ölümden sonrasının ne olduğunu bilmemek ve kontrolü kaybetmek (Topuz, 2013; s.281) bunlardan bazılarıdır.

1.2.3 Ölüm Kaygısı İle İlgili Yapılmış Çalışmalar

İnsanların ölüm kaygıları yaş, cinsiyet, dindarlık, eğitim ve meslek, kişinin kendisinde ağır bir hastalık olması, (Ertufan, 2008; s.31), travmalar (Hoelterhoff ve Chung, 2013; s.280), bir yakını kaybetmek ve kültürden (Gashi, 2011; s.7), etkilenmektedir (Feifel ve Branscomb, 1973; s.282). Ölüm kaygısını etkileyen bu durumlarla ilgili yapılan bazı araştırmalar aşağıda anlatılacaktır.

Ergenliğe kadar ölüm olgusu bireylerde tam olarak oturmamaktadır. Ölüm olgusunun yetişkinler arasında ise 4 farklı içeriği var:

- a. Evrensellik (ölümün herkesin başına geleceğini bilme),
- b. Ters çeviremem (ölümün son olduğunu bilme),
- c. Fonksiyonu yitirme (bütün yaşamsal fonksiyonların yok olması),

d. Nedensellik (ölümün sebeplerini anlayabilme) (Chui ve Chan, 2013; s.72).

Amerika’da yapılan çalışmada Collett- Lester Ölüm Korkusu Ölçeği uygulanmıştır. Deneye Southeastern Üniversitesi’nde okuyan veya mezun olan, yaşları 18 ve 87 arasında değişen, 304 kişi katılmıştır. Kadınlarda ve erkeklerde genç erişkinlikteyken ölüm kaygısı ani bir yükseliş yapmıştır ve sonra düştüğü görülmüştür. Kadınların ayrıca ellili yaşlarında ölüm kaygılarında tekrar bir ani çıkış olduğu saptanmıştır. Sonuçları doğrulamak için yapılan ikinci araştırmadaysa sadece kadınlara Templer’in Ölüm Kaygısı Ölçeği kullanılmıştır ve yine aynı sonuçlara ulaşılmıştır. Genç yaşta ölüm kaygılarının artması bireylerin bu dönemde üremelerinin en fazla olduğu dönem olmasına ve ölürlerse çocuklarına neler olacağı hakkında kaygı duymalarına bağlanıyor. Sadece kadınların ellili yaşlarda ölüm kaygılarının artma sebebi de menopoza girmeleriyle üretkenliklerinin sona ermesiyle ilişkilendirilmiştir. Bu dönemde ölümün çok yaklaştığını hissettikleri düşünülmektedir. Menopozun kadınlarda yaşlılığa giriş olarak algılandığı düşünülmektedir (Russac, Gatliff, Reece ve Spottswood, 2007).

Menopoza giren kadınlardan %42-55’i bu dönemde rahatladıklarını belirtirken; %2-20 arasında kadın ise bu dönemde kederli düşüncelere sahip olduklarını veya depresyona girdiklerini belirtmişlerdir. Yapılan bir çalışmada ise menopoza girilmesiyle işe yaramazlık ve yaşlılık başlangıcı düşünceleri ortaya çıkmaktadır (Koyun, Taşkın ve Terzioğlu, 2011; s.88.). İşe yaramazlık düşüncelerinin ortaya çıkmasıyla benlik saygısı azalacağı için bu dönemde kadınların ölüm kaygılarının artmasını beklemek alan yazına aykırı olmamaktadır.

Galt ve Hayslip ‘in (1998) 17-25 yaş arasındaki genç bireyler ile 60 yaş üstü yaşlıları karşılaştırdığı araştırmada ise alan yazın araştırmalarının tersine yaşlılarda ölüm kaygısı daha yüksek çıkmıştır (Ertufan, 2008; s.32).

Yapılan araştırmalarda cinsiyet ve ölüm kaygısı arasında da bir etkileşim olduğu görülmüştür. Cinsiyet üzerine çalışmalar yapan uzmanlar genelde kadınlarda ölüm kaygısının erkeklere göre daha fazla olduğunu belirtmişlerdir. Eshbaugh ve Henninger (2013), 249’u kadın olan (N=443), 443 Midwestern Üniversitesi

öğrencisiyle online olarak çalışmışlardır. Katılımcılar Ölüm Kaygısı Ölçeği, Crowne-Marlowe Toplumsal İstenilebilirlik Ölçeği, Epidemiyolojik Çalışmalar Depresyon Ölçeği ve 7 maddelik Pearlin Üstünlük Ölçeğini doldurmuşlardır. Analizlerde kadınların ölüm kaygıları erkeklere göre anlamlı derecede fazla saptanmıştır. Araştırmada kadın ve erkek sayısı arasında çok fark olmadığı için güvenilir bilgi sağlamaktadır.

Kadınlar ve erkekler ölüme farklı anlamlar yükledikleri için ölüm kaygıları farklı olabilmektedir. Degner'e göre, kadınlar ölümü duyguları ile değerlendirirken, erkekler bilişleri ile değerlendirdiği için ölüm kaygıları daha farklı olabilmektedir (Degner, 1974; s.231.). Templer'in Ölüm Kaygısı Ölçeği, duygusal sorular içerdiği için kadınların ölüm kaygıları daha yüksek çıkmaktadır. Bilişsel yapıları sorgulayan ölüm kaygısı ölçekleri ile yapılan çalışmalarda erkeklerin ölüm kaygılarının yüksek saptandığı da görülmüştür bu da Degner'in görüşünü desteklemektedir (Ertufan, 2008; s.37).

Yapılan bazı çalışmalarda ise kadınların ve erkeklerin ölüm kaygıları arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır. Top, Saraç ve Yaşar'ın (2010), Ordu'da huzur evinde yaşayan bireylerle yaptığı çalışmada ($N=81$), erkeklerin ve kadınların ölüm kaygıları anlamlı bir farklılık göstermemektedir. Bu araştırmanın örneklemindeki kadın ($n=22$) ve erkek ($n=59$) dağılımına bakıldığında bir eşitsizlik olduğu için arada fark çıkmamış olması da bir ihtimaldir. Bu yaş grubundaki bireyler ile cinsiyet durumunu eşitleyerek ileri çalışmalar yapılması gerekmektedir.

Terör yönetimi kuramına göre, insanlar ölümün farkında oldukları için hayatlarını anlamlı şeylerle doldurmaya çalışmaktadırlar (Greenberg vd., 1997; s.65). Ölüm kaygısı, ölüme hazır olmamakla ve ölümün nasıl olacağının bilinmemesiyle ilişkilendirilir fakat din, yaşam için bir anlamlı amaç vermektedir: ölümden sonra hayat. İnsanlar inançlarıyla bu iç görümlere ulaşırlarsa, ölüm kaygıları inançsız insanlara göre daha az olmaktadır (akt. Neal, 2011; s.4). Apitchaya (2015), dinin ölüm kaygısı üzerine etkisini araştırmak için Tayland'da 2 araştırma yapmıştır. İlk araştırmada 532 Budist ve 45 meditasyon yapan Budist'le çalışmıştır. Yaşları 18-81 arasında değişen 45 kişilik gruptaki bireylerin meditasyon yapanları, 6 aydır yapıyor olup bir saatlik meditasyonunu yeni bitiren bireylerdir. Meditasyondan yeni

çıkamamış olan bireyler de gündelik hayatlarında tapınağa gittiklerini belirtmişlerdir. Meditasyonu yeni bitiren bireylere tapınaktan ulaşan Apitchaya, diğer bireylere ise parklardan veya okullardan ulaşmıştır. Bu iki grubun ölüm kaygıları arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır; her iki grupta da önceki araştırmalarla tutarlı olarak kadınların ölüm kaygıları daha fazla çıkmıştır. Yapılan ikinci çalışmadaysa 175 Hristiyan ve 48 tane de kiliseden yeni ayrılan Hristiyan katılımcı vardır (kiliseden yeni ayrılan katılımcıların kiliseye gitme sıklıkları diğerlerine göre daha fazladır). Araştırmanın sonucunda, kiliseden yeni ayrılmış olan Hristiyanların ölüm kaygıları diğer Hristiyanlara göre daha azdır. Birinci çalışmada meditasyon yapan Budistlerin, ikinci çalışmada ise kiliseden yeni ayrılan Budistlerin sayıları diğerlerine göre daha azdır. Bu durumun sonuçları etkilediği düşünülmektedir.

Apitchaya'nın yukarıda bahsedilen araştırmasında, Budistlerin meditasyona gitme sıklıkları arasında fark yoktur ve meditasyondan yeni çıkmış bireylerin ölüm kaygıları, diğerlerine göre daha az değildir. Hristiyan grubuyla yapılan araştırmada ise kiliseden çıkan bireylerin kiliseye gitme sıklıkları diğerlerinden daha fazla olduğu gibi, ölüm kaygıları da diğer bireylerden daha azdır. Bu durum bize, dini ibadetlerin ölüm kaygısını azalttığını göstermektedir.

Dini düşüncenin ölüm kaygısı üzerinde bir etkisi olmadığını gösteren araştırmalar da vardır; örnek olarak Feldman, Fischer, ve Gressis, (2016) Amerika'da online olarak yürüttükleri çalışma gösterilebilir. 55 erkek, 46 kadın ile yapılan bu araştırmada, katılımcıların yaşları 19 ve 57 arasında değişmektedir ($M_{yaş} = 29.24$). Katılımcıların 52'sinin dini inancı vardır. Katılımcılar Ölüm Tutumları Profili, Teksas Revize Edilmiş Keder Ölçeği ve Ölümünden Sonra Hayata İnanç Ölçeğini doldurmuşlardır; ek olarak katılımcıların kederlerini ölçmek için geçen on yılda yakın hissettikleri birinin ölüp ölmediği de sorulmuştur. Katılımcıların dini bilgileri de alınmıştır. Dini inancı olan ve olmayan bireylerin ölüm kaygısı arasında bir fark bulunmamıştır; fakat ölümden sonra yaşama inancı daha yüksek olan bireylerin ölüm kaygıları daha düşük saptanmıştır. Bu bireylerin ölüm kaygılarının düşük çıkması sosyal psikolojide var olan tutum değişikliğiyle ilişkili olabilir. Bu kurama göre insan, davranışında tutarlı olma gereksinimi duymaktadır. Feldman vd.'nin deneyinde de ölümden sonra yaşama inancı daha yüksek olan bireylerin ölüm

kaygısının daha az çıkması, tutarlı olmakla ilişkilendirilebilir. Bu insanlar ölümden sonra ceza ya da ödüle inandıkları için, dinlerinin sorumluluklarını daha fazla yerine getiriyor olabilirler. Sorumluluklarını yerine getirdikleri için ödüllendirileceklerini düşünen bireylerinde ölüm kaygıları daha az saptanmıştır.

Yapılan çalışmalarda ölüm kaygısını eğitimin de etkilediği görülmüştür. Berman'ın (1998) çalışmasında ölüm veya yaşlanmayla ilgili ders alanların ölüm kaygılarında düşüş olduğu; Basset ve Dabbs'ın (2003) yaptığı çalışmada ise cenaze servisi bölümü öğrencileriyle diğer bölümlerdekiler karşılaştırıldığında, diğer öğrencilerin ölüm kaygıları daha fazla çıkmıştır (Nienaber ve Goedereis, 2015; s.483). Yapılan bu deneyleri ilerletmek amacıyla Nienaber ve Goedereis'in (2015), üniversitede okuyan 149 (M yaş=21.59, SD =5.14) ve üniversiteden mezun olan 92 (M yaş=33.93, SD =11.14) kişiyle çalışma yürütmüşlerdir. Araştırmada katılımcıların %75'i kadın, %25'i erkektir. Katılımcıların ölüm kaygıları arasında anlamlı fark bulunmuştur. Üniversiteden mezun olan bireylerin ölüm kaygıları diğerlerine göre daha az çıkmıştır. Bu araştırmada üniversitede okuyan ve mezun olan bireylerin kadın-erkek dağılımları ayrı ayrı belirtilmemiştir. Üniversiteden mezun olan bireylerde kadın sayısı daha yoğunluktadır; üniversitede okuyan bireylerde erkek sayısı daha yoğunluktaysa, ölüm kaygısının mezun olan bireylerde daha yüksek çıkması da bir ihtimaldir.

Yukarıdaki araştırmalarda da görüldüğü üzere, ölüm üzerine eğitim alan bireylerin ya da mesleği ölümle çok fazla ilişkili olan bireylerin ölüm kaygıları diğer bireylere göre daha az saptanmaktadır.

Hasta olan insanlar her ne kadar günlük hayatlarında ölüm düşüncelerinden kaçsalar da hastalıklarının semptomlarıyla karşılaştıklarında ölüm kaygısının yoğunluğu artmaktadır (akt. Khawar, Aslam ve Aamir, 2013; s.75). Hastalığın, ölüm kaygısının üzerindeki etkilerini görmek için Nal, Avcı ve Ayyıldız (2016) Kastamonu'da kronik obstrüktif akciğer hastalarıyla (N =171) çalışma yapmışlardır. Bu araştırmada yaşlar arasında ki ölüm kaygısına da bakılmıştır. Dünya Sağlık Örgütü yaşlıları 3'e ayırmıştır. 65-74 yaşında olanlar genç yaşlılar; 75-84 yaşında olanlar orta yaşlılar; 85 yaş ve üzerindeki ise ileri yaşlılar olarak görülmektedir. Hasta ve daha yaşlı olan insanların ölüm kaygılarının diğerlerine göre daha fazla

olduğunu; hastalığın süresi arttıkça ölüm kaygısının da arttığını bulmuşlardır. Katılımcıların %75.52'sinde ölüm kaygısı saptanmıştır.

Doğan, Arslantaş ve Ünsal (2015), Eskişehir'de sadece diyabet hastalarıyla yaptığı çalışmadaysa, hastaların (N=80) ölüm kaygıları yüksek çıkmıştır. Bunun sebebininse, diyabetin tedavisinin olmamasından dolayı diyabet hastalarının ölüm kaygılarının daha yoğun olduğu sanılmaktadır.

Ölüm kaygısı yaşanan travmalarla da artabilmektedir. Yapılan birçok araştırmada yaşanan farklı travmalar ve ölüm kaygısı arasında anlamlı ilişki saptanmıştır: bireyin sevdiği birinin domuz gribi olması ya da savaş durumunda olunması ve benzeri durumlar ölüm kaygısını arttırmaktadır. Buna rağmen kişinin başa çıkma yeteneği ne kadar gelişmişse, travma sonrası stres bozukluğu olma riski buna oranla azaldığı için yapılan çalışmalarda buna da bakılmalıdır (Hoelterhoff ve Chung, 2013; s.280). Gazze'de bombardımana ve istilaya maruz kalan 374 kişiyle çalışma yapılmıştır. Katılımcıların 193'ü erkek, 181'i kadındır. Araştırmacılar, katılımcı ailelerin evlerine giderek veri toplamışlardır. Demografik bilgi formu, Maternal Zihinsel Sağlık formu (Maternal Mental Health), Keder Taraması ölçeği (Grief Screening Scale) ve Arabistan Ölüm Kaygısı Ölçeği (The Arabic Scale of Death Anxiety) katılımcılara verilmiştir. Ölüm kaygısı, bağımlı değişken gibi analiz edildiğinde; ölüm kaygısı ve savaş zamanında evden uzaklaştırılma, jet uçaklarının sesini duyma, istila sırasında kişisel eşyalarının yok olması, alıkonulan yerde tuvalete gidememe ya da odadan ayrılamama vb. travma maddeleriyle pozitif bir ilişki bulunmuştur. (Thabet, Tawahina, Sarraj, ve Vostanis, 2013).

Alan yazında travma ve ölüm kaygısı arasında anlamlı bir fark bulunmayan çalışmalar da vardır. Acehan ve Eker'in (2013), travmaya maruz kalanlara müdahale eden ve kendileri de travmalara maruz kalan Düzce'deki Acil Müdahale Ekibiyle (N=141) yaptıkları çalışmada; katılımcıların demografik bilgi formu, Templer'in ÖKÖ ve Ölümle İlişkin Depresyon Ölçeğini doldurmaları istenmiştir. Demografik bilgi formunda katılımcıların ölümle karşılaşma sıklıkları, ölümle karşılaştıklarında hissettikleri ve bu durumlarla başa çıkma yöntemleri gibi bilgileri alınmıştır. Ölüm tehlikesiyle karşı karşıya gelme durumu daha fazla olanlar, ölümle karşılaşma sıklığı fazla olanlar ve yakın zamanda sevdiği birini kaybetmiş olan katılımcılarla diğer

katılımcıların arasında ölüm kaygısı puanlarında ve ölüme ilişkin depresyon puanlarında anlamlı fark bulunmamıştır; ayrıca genel olarak katılımcıların ölüm kaygıları düşük saptanmıştır.

Travma ve ölüm kaygısı arasında bir ilişki bulunmayan diğer araştırma ise Hoelterhoff ve Chung (2013) tarafından yapılmıştır. 104 katılımcıyla Litvanya’da üniversite öğrencileriyle yaptıkları çalışmada, katılımcılara demografik bilgi formu, Travma Sonrası Stres Teşhisi Ölçeği, DSM-IV’e göre travma kriterlerine göre belirlenmiş 17 soruluk bilgi formu, Genel Sağlık Anketi-28, Algılanan Kendi-Yeterlilik (Self- Efficacy) ölçeği, Dinsel Başa Çıkma Ölçeği vermişlerdir. Katılımcılar travma yaşayan ve yaşamayanlar olarak 2 grupta incelenmiştir. Sonuçlarda travma sonrası stres bozukluğu ve ölüm kaygısı arasında anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Ölüm kaygısı, bireyin sevdiği birini kaybetmiş olmasından da etkilenmektedir. Neal (2011) tarafından yapılan çalışmada, en az 66 yaşında olan Amerikalıların ölüm kaygısı incelenmiştir. Katılımcılar Hristiyanlar, geçmişte Hristiyan olmalarına rağmen şu anda herhangi bir dine mensup olmayanlar ve hiçbir zaman dini inancı olmayan insanlardan oluşmaktadır. Katılımcıların ölen kişiyle hala etkileşimde olmaları (sesini duyma, aynı odada olduğunu hissetme vb.,) diğer insanlarla ilişkileri, dinin hayatlarındaki yer, ölüm kaygıları, kiliseye katılımları ve demografik bilgileri alınmıştır. Çalışmaya göre sevdiği bir yakını kaybedenlerin ölüm kaygıları sevdiği birini kaybetmeyenlere göre daha az olmaktadır.

Alan yazında, kayıp yaşayan bireylerin ölüm kaygılarında fark saptanmayan araştırmalar da vardır. Ens ve Bond (2007), yaşları 11-18 arasında değişen ergenlerle Kanada’da yaptığı çalışmada ($N=226$), ergen bireylerle çalışmıştır. Bireylerin büyük anne-babalarının hayatta olup olmadığının bilgisi alınmıştır. Katılımcılar Ölüm Kaygısı Ölçeği doldurmuşlardır ve ailesinde büyük anne-babasından başka bir birey ölmemiş olanlar ($n=1124$) Hogan’ın Kayıp Ölçeğini (Hogan Inventory of Bereavement) doldurmuşlardır. Sonuçlarda, ailesinden başka bir birey ölmemiş olan katılımcılar ile büyük anne ya da babası ölmüş olan katılımcılar arasında fark bulunmamıştır.

Yapılan araştırmalara bakıldığında farklı yerlerde yaşayan, farklı kùltùrlere ait insanların da ölüm kaygılarında fark olduğu bulunmuştur. İnsanların deneyimleri bilişsel anlayışlarını, dolaylı olarak ölüm kaygılarını etkilemektedir. Ayten (2009), Türkiye’deki Türk öğrencileri ve Ürdün’deki, Ürdünlü öğrencileri karşılaştırmıştır. Araştırmaya göre, Ürdünlü öğrencilerin ölüm kaygıları Türk öğrencilere göre daha fazla çıkmıştır. Sonuçlar tartışıldığında, Ürdün’de yaşayan öğrencilerin coğrafyaları sebebiyle ölüm olgusuyla daha fazla karşılaşmaları onların ölüm kaygılarının daha fazla olmasının sebebi olarak gösterilmiştir.

Schumaker, Warren, ve Groth-Marnat (1991) Japonyalı ve Avustralyalı bireyleri karşılaştırmışlardır. Japonya’dan 77 erkek, 44 kadın (*M* yaş= 34.6); Avustralya’dan 69 erkek, 70 kadın (*M*=31.88) katılımcısı olan araştırmada Japonların ölüm kaygılarının Avustralyalı katılımcılardan daha fazla olduğu saptanmıştır. Bu araştırmada, Japon ve Avustralyalı kadınların ölüm kaygıları arasında fark bulunmazken; Japon erkeklerin ölüm kaygılarının Avustralyalı erkeklerden daha fazla olduğu görölmüştür. Ertufan’a göre (2000; s.31), bu sonuçların sebebi olarak, Japonların spesifik olmayan kaygı sahibi olmaları ve nörotik olmaları gösterilebilir. Bu iki durumun da ölüm kaygısıyla aralarında ilişki olduğu bilinmektedir.

Batı toplumu repression (unconsciously), Japon toplumu ise suppression (consciously) savunma mekanizmalarını kullanmaktadır. Bu durumda da Japonlar ölüm kaygılarını bilinçlerinden uzaklaştırmada yeterince başarılı olmamaktadırlar (akt. Ertufan, 2000; s.32).

Kùltürler arası bir diğer çalışma ise Mısırlı ve İşpanyol hemşirelik öğrencileri arasında yapılmıştır. Mısır’dan 132, İşpanya’dan 126 birey araştırmaya katılmıştır. Araştırmada Arap Ölüm Kaygısı Ölçeği (ASDA), İşpanyol Ölüm Kaygısı Ölçeği (SDAI), Templer’in Ölüm Kaygısı Ölçeği (TDAS), Kuwait Üniversitesi Ölüm Kaygısı Ölçeği (KUAS), Durumluk-Sürekli Kaygı Ölçeği (STAI-T) kullanılmıştır. İşpanyolca olan ölçekler Arapçaya; Arapça olan ölçekler İşpanyolcaya; İngilizce olan ölçekler ise hem İşpanyolcaya hem de Arapçaya çevrilmiştir. Mısırlı katılımcıların ölüm kaygıları her üç ölüm kaygısı ölçeğinde de İşpanyol katılımcılara göre daha fazla çıkmıştır. Mısırlı katılımcılar Durumluk-Sürekli Kaygı Ölçeđinde de İşpanyol

katılımcılara göre daha fazla kaygılı çıkmışlardır (Abdel-Khalek ve Tomás-Sábado, 2005)

Kaynak taraması yapıldığında araştırmaların genellikle iki farklı ülkede yaşayan, farklı kültüre ait olan bireylerin karşılaştırıldığı görülmüştür. Bu tezin amacı, iki farklı ülkede yaşayıp, aynı kültüre ait olan insanların ölüm kaygılarını karşılaştırarak alan yazındaki bu eksikliği gidermektir.

1.3 Türkiye ve Danimarka

Bu bölümde iki ülke arasındaki benzerlikler ve farklılıklardan bahsedilecektir. Bu iki ülkenin yönetim şekli, bireyci-toplulukçu olması, coğrafi konumu, göç-alıp verme durumu farklılıklar göstermektedir. İki ülkenin benzerliği ise eğitim sistemleridir.

Danimarka, Avrupa Birliği üyesi bir ülkedir. Gelişmiş, güçlü ve anayasal monarşiyle yönetilen bir ülkedir. Diğer taraftan Türkiye, Avrupa Birliğine üye olma sürecinde, gelişmekte olan bir ülkedir. Her iki ülke de birden fazla kültürel grup barındırmaktadır. (Yüceer ve Keskin, 2012; s.5).

Bu iki ülke bireycilik ve toplulukçuluk açısından farklılık göstermektedir. Hofstede'nin (1980; s.149) açıklamasına göre, herkesin yalnızca kendisinden veya sadece çekirdek ailesinden sorumlu olduğu, bireyler arası bağların sıkı olmadığı toplumlar bireyci toplumlarken; toplulukçuluk, insanların yaşam boyu sorgulamadan, ait oldukları gruplara sıkı ve güçlü şekilde bağlı olmasıdır. Triandis, McCusker ve Hui'ye göre bireyci toplumlarda kişiler gruplardan kopuk, ayrık ve özerktirler; bireyin amaçları grup amaçlarından öndedir. Toplulukçuluktaysa, birey kendisini grubun diğerlerine göre değerlendirir. Birey, grubun çıkarlarını kendi çıkarlarının üzerinde tutar (Kağıtçıbaşı ve Cemalcılar, 2016; s.322). Kolektif ülkelerde kurallar ve normlar daha sıkı olurken, bireyci toplumlarda daha gevşektir. Bireyci toplumlarda normlardan sapmaları daha fazla tolere edilmektedir (Ikizer, Ramírez-Esparza ve Quinn, 2017; s.2). Bu tanımlardan yola çıkarak Türkiye'nin toplulukçu bir ülke (Chhokar, Brodbeck ve House, 2013; s.1032); Danimarka'nın ise bireyci bir ülke (Ferguson, Kasser, ve Jahng, 2011; s.651) olduğu belirtilmektedir.

İki ülkenin coğrafi konumu da birbirlerinden farklıdır. Coğrafi konumun, bireylerin kişiliğini etkilediği araştırmalarla saptanmıştır (Gelade, 2013; s.70). Danimarka, Kuzey Yarım Küre’de olan ve kutuplara yakın bir ülkedir. Türkiye de Kuzey Yarım Küre’dir fakat ekvatora daha yakın olduğu için iklimi daha ılımandır.

Yukarıdaki bilgiye ek olarak da İskandinav ülkelerinin, en çok antidepresan kullanan ülkeler olduğu bilinmektedir. Yine bu doğrultuda intihar oranlarının en yüksek olduğu ülkelerin, İskandinav ülkelerinin olduğu belirtilmiştir. Burada var olan bir çelişki ise Danimarka’nın Dünya Mutluluk Raporu’nda birinci sırada olmasıdır (Larabell, 2016; s.18).

Danimarka, 1960’larda işçiye ihtiyaç duyduğunda 4 ülkeden göç almıştır. Bu ülkeler Türkiye, Pakistan, Kuzey Afrika ve Yugoslavya’dır. Böylece Danimarka’da var olan kültürler çoğalmıştır. Ülkede Hristiyan sayısı en fazlayken, onu Müslümanlık takip etmektedir (Nielsen, 2011; s.33). Türkiye’deyse ekonomik ve sosyal sorunlar nedeniyle köyden kente bir göç vardır (Güreşçi, 2010; s.47). Bunun yanında Türkiye diğer ülkelerden de tarihinde çok fazla göç almıştır (Deniz, 2009, s.190) Özellikle 2011 yılından itibaren Suriye’den çok fazla göç almıştır (Lordoğlu, 2015; s.32).

Danimarka, eğitimde çocuğu ön plana alarak teoriden çok pratiğe önem vermektedir. Türkiye, eğitim açısından Danimarka’yla benzerlikler göstermektedir (Yüceer ve Keskin, 2012; s.5). Danimarka’da çok kültürlü olduğu için eğitimde diğer kültürler de tanıtılır ve bu kültürlerle saygı duyulması gerektiği öğretilmektedir. Türkiye’de de eğitimde çok kültürlülüğe önem verilmesi gerektiği önerilmektedir (Keskin ve Yüceer, 2013; s.123).

Her ne kadar iki ülkede benzerlikler olsa da, farklılıkları daha çoktur. Bu iki farklı ülkede yaşayan insanlar, ortak bir geçmişe sahip olsalar bile yaşam koşulları çerçevesinde ölüm kaygılarının farklı olması beklenmektedir.

1.4 Benlik Saygısı

Benlik, bireyi diğer insanlarla etkileşime sokarak hayatta kalmasını sağlamaktadır. Bireyin benliği kendini, insanları ve dünyayı algılamasında etkilidir. ‘Ben kimim?’ sorusuna verilen cevap, bireylerin benlik şemalarını yansıtmaktadır (Kağıtçıbaşı ve Cemalcılar, 2016; s.248).

Benlik saygısı ise, birçok kişi tarafından farklı şekillerde açıklanmıştır. Bu açıklamalardan bazıları şöyledir: Rosenberg’e göre (akt. Kaur ve Kaur, 2018; s.252), benlik saygısı, bireyin kendisini değerli hissetmesidir; bir diğer açıklamaya göreyse kişinin kendisini olumlu yönde değerlendirmesidir (Kağıtçıbaşı, ve Cemalcılar, 2016; s.258).

Benlik saygısı çocuklukta gelişmeye başlamakta, yaşam boyu gelişmeye ve değişmeye devam etmektedir. Çocuklukta benlik saygısı yüksekken, ergenlikte benlik saygısı diğer insanların onları nasıl algıladıklarını ve insanlar tarafından kabul edilip edilmeyeceklerini düşündükleri için azalmaktadır. Ergenlikten sonra yavaşça artan benlik saygısı, orta yaşın sonlarına doğru en yüksek seviyesine ulaşmakta ve hemen hemen aynı seyrinde devam etmektedir (Shukla ve Kang, 2017; s.981). Özet olarak, yapılan araştırmalar, benlik saygısının çocuklukta değişirken, yaş ilerledikçe daha istikrarlı bir hale büründüğünü ortaya konmuştur (Trzesniewski, Donnellan, ve Robins, 2003)

Kişilerin benlikleri ve ideal benlikleri arasındaki farklar açıldıkça benlik saygıları azalmaktadır. Düşük özgüveni olan bireyler, ideal benliklerindeki kişilere ulaşamayacaklarını düşünmektedirler (Jackson, 2010; s. 694-697).

Yüksek benlik saygısı, kişinin zihinsel durumunu olumlu etkilemektedir. Yüksek benlik saygısı, bireylerin stresle ya da hastalıklarla da başa çıkmalarında yardımcı olmaktadır (Özdemiroğlu vd., 2017; s.157). Benlik saygısının yüksek oluşu bireyin psikolojik olarak da iyi olduğunun işareti sayılmaktadır; mesela Çeçen’in (2008) yaptığı araştırmada benlik saygısı ve yaşam doyumu arasında pozitif yönde bir korelasyon bulunmuştur (Karairmak ve Çetinkaya Sıvış, 2011; s.31).

Benlik saygısı kültürden de etkilenmektedir. Bazı araştırmalara göre, daha bireysel olan kişilerin benlik saygıları diğerlerine göre daha yüksektir (Schmitt ve Allik, 2005). Hofer, Mizuno, Frajo-Apor, Kemmler, Suzuki, Pardeller ve Uchida'nın (2016) yaptığı çalışmada, Avusturyalı ve Japonyalı bireyler karşılaştırılmıştır (N=249). Japonların benlik saygıları, genel olarak Avusturyalılara göre daha düşük saptanmıştır.

Polonya'da geniş kapsamlı yapılan bir çalışmada, bireysel olanların benlik saygıları daha güçlüyken; bir gruba kendini daha çok ait hisseden bireylerin benlik saygıları daha az çıkmıştır. 53 ülkeden, 16.998 kişiyle yapılan bir diğer çalışmadaysa, yine katılımcılar eğer bireyci toplumlardaysa benlik saygıları daha fazla; eğer toplulukçu bir ülkede yaşıyorlarsa benlik saygıları daha az saptanmıştır (Schmitt ve Allik, 2005).

Kişilik özelliklerinin de benlik saygısı üzerinde etkisi vardır. Gebauer vd.'nin (2013), 11 ülkeden 187.957 katılımcıyla online olarak bir çalışma yapmıştır. İki büyük kişilik özelliklerinden olan dışa dönük, hırslı ve rekabetçi insanları tarif eden eylemlilik (agency) ve başkalarına dikkat eden, dürüst ve anlayışlı insanları tarif eden birlik (communion) ölçülerek bu araştırma yapılmıştır. Araştırmaya katılan ülkeler: 10% Türkiye, 6% İsviçre, 9% İspanya, %9 Avusturya, 10% Fransa, 10% Almanya, 7% İtalya, 10% Polonya, 7% Hollanda, 10% Rusya, 10% İsveç'tir. Katılımcılar, uzmanlar tarafından bu araştırma için adapte edilmiş 12 maddelik Benlik Saygısı Ölçeği, Eylemlilik ve Birlik Ölçeği doldurmuşlardır; bu ölçeklerin yanında dini bilgileri ve kültürel bilgileri alınmıştır. Sonuçlara göre kültür-eylemlilik benlik saygısıyla pozitif bir ilişki içindedir; aynı şekilde kültür-birlik de benlik saygısıyla pozitif bir ilişki içindedir. Analizlerde, artan dini inançla eylemliliğin benlik saygısı üzerindeki etkisi azalmaktadır; fakat birliğin benlik saygısı üzerindeki etkisi dinle beraber artmaktadır.

Her ne kadar ölüm kaygısı depresyonla, ölümden sonra neler olacağına dair düşüncelerle ilişkilendirilmiş olsa da insanlar yüksek benlik saygısına sahip oldukları zaman buna karşı savaşırlar (Khawar vd., 2013, s.76). Bunun yanında, Terör Yönetimi Kuramına göre de benlik saygısı yüksek olan bireylerin ölüm kaygısı daha düşük olmaktadır (Harmon-Jones, Simon, Greenberg, Pyszczynski, Solomon, ve

McGregor, 1997; s.25). Davis vd.'nin (1983), Emporia State Üniversitesinde 79 katılımcıyla yaptığı çalışmada ölüm kaygısı ve benlik saygısı karşılaştırılmıştır. Hem kadınlarda hem erkeklerde bu ikisi arasında negatif bir korelasyon bulunmuştur.

North Dakota State Üniversitesi'nde 92 psikoloji öğrencisiyle ölüm kaygısı üzerine bir çalışma yapılmıştır. Çalışmada katılımcılar rastgele olarak gruplara atanmıştır. Gruplardan birinde katılımcıların kendi ölümlerini düşünmeleri istenmiş; diğer gruptaysa katılımcıların acı çektiklerini düşünmeleri istenmiştir. Kendi ölümlerini düşünmeleri istenen katılımcıların benlik saygıları ne kadar yüksekse, ölüm kaygıları ters oranda az çıkmıştır. Diğer yandan, acı çektiklerini düşünen grupta ölüm kaygısı ve benlik saygısı arasında fark bulunamamıştır. Bu da yüksek benlik saygısının ölüm kaygısını önlediğini belirten çalışmaları desteklemektedir (Abeyta, Juhl ve Routledge, 2014).

Diğer bir araştırma ise Bulut (2017) tarafından yapılmıştır. Araştırmaya Ahi Evran Üniversitesi öğrencileri katılmıştır. Öğrencilerin yaş ortalamaları 21.39'dur. Katılımcılar Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği, Dini Dünya Görüşleri Ölçeği, Hayatın Amacı Ölçeği ve Ölüm Kaygısı Ölçeğini doldurmuşlardır. Sonuçlar incelendiğinde alan yazının aksine benlik saygısı ve ölüm kaygısı arasında anlamlı bir fark bulunamamıştır.

1.5 Kişilik

Kişilik kelimesinin İngilizcesi 'personality' olarak bilinmektedir. Bu kelimeye 'maske' anlamındaki Latince 'persona' kelimesinden gelmektedir (akt. Sevi, 2009; s.1).

Kişilik, psikologlar tarafından çok farklı şekillerde açıklanmıştır. Kişiliğe farklı bakış açıları getiren bazı psikologların ve bazı kuramların görüşleri aşağıda incelenecektir:

1.5.1 Sigmund Freud

Freud'a göre, kişiliği 3 temel birim oluşturur: id, ego, ve süperego.

İd, insanların sahip olduğu en ilkel dürtüdür. Alt benlik olarak da adlandırılmaktadır. Bütün isteklerinin hemen gerçekleşmesini isteyen id, haz ilkesine göre çalışmaktadır (Hazar, 2006; s.130). İd özellikle saldırgan ve cinsel içgüdülerden oluşmaktadır (Corsini, Wedding, 2012; s.57). Fiziksel ya da toplumsal sınırlamaları kabul etmeden sadece haz için çalışmaktadır. Bebeklerin gördükleri her şeyi hemen almaya çalışmaları bunu kanıtlamaktadır. Aldıklarının başkasına ait olması veya onlara zarar verecek olup olmamaları fark etmemektedir (Burger, 2006; s.78).

Ego iki yaş civarında gelişmeye başlamaktadır. Benlik olarak da bilinmektedir (Burger, 2006; s.78). Ego, bireyin iç ve dış dünyası arasında bir köprü gibidir (Corsini ve Wedding, 2012; s.57). Gerçeklik ilkesiyle çalışır ve idi kontrol altında tutmaya çalışmaktadır (Hazar, 2006; s.130). Görevi alt benliğin haz almasını sağlamaktır fakat bunu yaparken içinde bulunulan şartları da gözaltında bulundurmaktadır (Burger, 2006; s.79).

Süperego ise, vicdan ya da ahlak bekçisi olarak bilinmekte olup, bireyin ahlak eğitimini aldığı dönemde ortaya çıkmaktadır (Corsini ve Wedding, 2012; s.57). Üst benlik olarak da bilinmekte olan süperego, insanlara neyi yapıp neyi yapmamaları konusunda daha çok sınırlamalar getirmektedir. Çocuğun yetiştirilmesine göre üst benlik gelişmeyecek ilerde ahlaki kaygı gütmekten yaşayabilirler ya da üst benlik çok güçlü bir halde gelişirse ilerde birey ahlakçı veya mükemmeliyetçi olabilir (Burger, 2006; s.79).

İd, ego ve süperego sürekli olarak birbirleriyle çatışma halinde olduğu için kaygı yaratmaktadırlar (Hazar, 2006; s.130). Savunma mekanizmaları ise bu kaygıları azaltmak için ortaya çıkan bilinçaltı tepkilerdir. İnsanlar, deneyimleri ile başa çıkmakta zorlandıklarında veya boğulmuş hissettiklerinde savunma mekanizmalarını kullanmaktadırlar (Fenech ve Thomson, 2015; s.269). Bu savunma mekanizmaları bastırma, inkar, gerileme, karşıt tepki geliştirme, aklileştirme, yer değiştirme, yansıtma, süblimleştirmedir (Hazar, 2006; s.130).

Freud kişilik gelişiminin kişinin ilk beş-altı yaş civarında olduğunu belirtmiştir. Bu psikoseksüel gelişimin farklı aşamaları vardır: oral, anal, fallik, latent ve genital evre (Burger, 2006; s.85).

Bebekliğin ilk aylarında ağız, dil ve dudaklar cinsel yönden duyarlı bölgelerdir. Bu dönemde memeden kesme problemleri bir şekilde olursa ya da fazla doyum sağlanırsa kişi bu dönemde saplantı geliştirir. Bu dönemde saplantılı olan bireyler yetişkinliklerinde bağımlı kişiliklere sahip olmaktadır. Bu dönemde saplantılı olan bireylerde sigara içme ya da ellerini sürekli ağızlarına götürme gözlemlenebilmektedir (Burger, 2006; s.87).

İkinci evre anal evre olarak adlandırılmaktadır. 18 ay civarında geçilen bu evrede çocuk tuvalet eğitimini almaya başlamaktadır. Çocuk bu dönemde kendisinden beklenenleri karşılayıp, kontrolünü sağlayabilir ve geliştirebilir. Aile baskısının çok fazla olduğu durumlarda veya isteklerinin karşılanmadığı durumlarda ise çocuk etrafı manipüle edebilmektedir (Garcia, 1995; s.499). Tuvalet eğitimine bağlı olarak çocuklar ileride cömert, inatçı ya da aşırı düzenli bireyler olabilmektedirler (Burger, 2006; s.88).

Fallik evrede ise çocuk, karşı cinsteki ebeveyne sevgi duymaktadır. Erkek çocuğun bu durumuna ödipal kompleks denirken; kız çocuğunun babaya olan sevgisine eletra kompleks denmektedir. Erkek çocuklar babalarının bu düşüncelerini öğrenip onların penislerinin kesilmesinden korkmalarıyla iğdiş edilme korkusu başlar. Kız çocuklarda ise penislerinin olmaması sebebiyle penis haseti yaşanır (Burger, 2006; s.88).

Latent (gizil) evrede ise libido çekilmesi yaşanır. Bu dönem ergenlikten önceki durağan dönemdir. Freud bu dönemde cinsel dürtülerin insancıllaşmaya başladığını belirtmiştir (Garcia, 1995; s.499). Bu dönemde kız ve erkek çocuklar birbirlerine karşı ilgisizdirler, arkadaşlıklarını kendi cinsiyetinden olan kişilerle kurmaktadır (Burger, 2006; s.90).

Gizil dönemden sonra ergenlik dönemi gelmektedir. Bu dönemde cinsel ihtiyaçlar artar (Burger, 2006; s.90). Libido bu dönemde artık çocukluk

cinselliğinden farklılaşmaktadır. Birey artık genç erişkin olmuştur (Garcia, 1995; s.499).

1.5.2 Alfred Adler

Adler'e göre, insanlar hayatları boyunca 'üstün olma' çabası içerisindeyler. Bu çaba doğuştan vardır ve bu duygu insanlara hayatlarının her evresinde eşlik etmektedir (Eker, 2012; s.171). İnsanlar kendilerini ne kadar aşağıda görürlerse, üstün olma çabaları da o kadar artmaktadır fakat bazı durumlarda tam tersi de olabilmektedir. İnsanlar gerçekten diğer insanlardan aşağıda olduklarına inanarak 'aşağılık kompleksi' de geliştirebilmektedirler (Burger, 2006; s.152).

Anne ve babanın etkisi Adler'e göre kişilik gelişiminde önemlidir. İki farklı sorunlu aile tarzı belirlemiştir. Bu aile tiplerinden birincisinde ebeveynler çocuklarını çok fazla korur ve ilgilenir. Böyle ailelerde yetişen çocuklarda şımarıklık görülmektedir. Çocuk, bu şımarıklık içinde bağımsızlığını kaybedip, aşağılık duygusunu büyütebilmektedir. Bu çocuklar yetişkin birey olduklarında da kendi sorumluluklarını alamazlar. İkinci ailede ise ebeveynler çocuğu ihmal etmektedir. Bu tip ailelerde yetişen çocuklar şüpheli ve soğuk olmaktadır. Yetişkin olduklarında ise insanlarla ilişkileri soğuktur (Burger, 2006; s.153).

Bireyin kişiliğini doğum sırası da etkilemektedir. Bireyler aynı aile içerisinde olsalar bile çevreyi farklı değerlendirmektedirler ve Adler'e göre bunun sebebi doğum sıralarının farklı olmasıdır (Horner, Andrade, Delva, Grogan-Kaylor ve Castillo, 2012; s.19). İlk doğan çocuklar aileleri tarafından aşırı ilgi gördükleri için şımartılmaktadır. İkinci bir çocuğun gelmesiyle, ilk bebek Adler'e göre tahttan indirilir ve ona olan sevgi kardeşiyle onun arasında paylaşılır. Tahttan inen çocukta aşağılık kompleksi gelişir. İkinci çocuk son çocuk olsa da Adler onun daha sağlıklı olduğunu belirtmiştir çünkü ailelerinin ilgilenmeleri gereken bir başka kardeşi daha vardır. Ortanca çocuk kendisinden büyük olan çocuğun ondan daha başarılı, akıllı veya hızlı olduğunu düşündüğü için sürekli bir üstünlük çabası içindedir. Okul ya da iş hayatlarında da aynı şekilde kendilerinden daha başarılı insanlarla aralarında farkları sürekli olarak kapatmaya çalışırlar. En küçük kardeşler ise ailenin bütün

bireyleri tarafından şımartılır. Bu şımartılma onları diğer insanlara bağımlı yapar, kendi kararlarını alamazlar. Çevrelerindeki herkesin onlardan güçlü olduklarını düşündükleri için aşağılık kompleksi geliştirirler (Burger, 2006; s.154).

1.5.3 Carl Gustav Jung

Jung’a göre iki temel kişilik vardır: içedönük ve dışadönük. İçedönük bireyler dış dünyadan kopuk görünmekle beraber, çevreden çok fazla etkilenmemektedirler. Dışa dönük bireyler ise dış uyaranlara karşı hassastırlar ve çevreden kolayca etkilenmektedirler. Jung, her insanın bu iki özelliği de taşıdığını fakat birinin daha ağır bastığını belirtmiştir (akt. Güneş ve Gökçek, 2012; s.29).

Jung, Freud’un bilinçaltı kuramına katılmakla beraber, ‘ortak bilinçaltı’ kavramını da kullanmıştır. Buna göre, insanlar geçmişte yaşamış insanların deneyimlerini de bilinç dışlarında taşımaktadırlar. Ortak atalara sahip olan herkes tarafından ortak bilinç paylaşılmaktadır (Pervin, Robins, John 2005; s.140.). İlksel imgeler ortak bilinçaltını oluşturmaktadır. İmgeler sayesinde insanlar belirli şeylere aynı tepkileri vermektedir. Ortak bilinçaltı sayesinde insanlar karanlıktan korkmakta, yeni doğan bebekler anneleriyle iletişim kurabilmektedirler. Arketipler arasında yaşlı adam, kahraman, tanrı, ölüm ve daha birçok şey vardır. Yung, insanların karşılaştıkları durumlar kadar çok arketipler olduğunu belirtmiştir (Burger, 2006; s.167).

1.5.4 Erik Erikson

Erikson’a göre gelişimin 8 farklı aşaması vardır. Freud’dan farklı olarak, Erikson kişilik gelişiminin yaşam boyu devam ettiğini belirtir (Burger, 2006; s.164):

Birinci aşama, temel güvene karşı güvensizlik aşamasıdır. Bebek burada çevrenin güvenli olup olmadığını, bebeğin basit ihtiyaçlarını karşılayıp karşılayamayacağını öğrenmektedir. Bebek ağladığında ihtiyaçları karşılanıyor ise çevreyi güvenli olarak algılamaktadır (akt. Lineros, Fincher, 2014; s.38). Bu

dönemde ilgi görmeyen bebekler güvensizlik duygusu geliştirmekte; ileride insanlara güvenmekte zorluk çekmekte ve içe kapanık olmaktadır (Burger, 2006; s.165).

İkinci aşama, özerkliğe karşı utanma ve şüpheliliktir. 2 yaş sonunda bu evreye girilmektedir. Bu dönemde çocuklar bağımsızlaşmaya başlarlar; kendilerini rahatlatmaya, beslemeye ve yönetmeye başlarlar (Hamachek, 1988; s.356). Özerklik duygusu tamamlanan çocuk, ileride de engelleri aşmakta zorluk çekmez. Çocuğun yapacağı işlerde aile aşırı korumacı olur ise özerkleşemez; şüphe ve utanç duygusu geliştirir. Diğer insanlara yetişkinliklerinde de bağımlı yaşarlar (Burger, 2006; s.165).

Girişkenliğe karşı suçluluk üçüncü evredir. Bu evrede çocuk yeni arkadaşlıklar kurmakta, onlarla nasıl iletişim kuracağını öğrenmekte ve girişkenlik duygusunu oluşturmaktadır (Burger, 2006; s.166). Çocuk yeni durumlarla karşılaşma konusunda stres yaşamaktadır. Bu dönem sorunlu atlatılmış ise birey ileride yeni girişimler yapmakta zorlanır. Öğrencilik hayatında projeleri başlatmakta ve sunmakta zorlanır. Birlerinden bir şeylere başlamaları için öğütler almaları gerekir (Hamachek, 1988; s.357).

Başarıya karşı aşağılık döneminde ise, çocuk ilkokula başlamıştır. Kendisini okul arkadaşlarıyla hem akademik olarak karşılaştırmakta hem de sosyallik açısından karşılaştırmaktadır. Kendini arkadaşlarına göre başarılı gören çocuk, ileride de başarılı ve aktif bir birey olur (Burger, 2006; s.166). Bu dönemde çocuğun engellenmesi, kendilerine karşı olan algılarına zarar vermektedir ve bu engellenmeler çocuklara bilişsel eksiklikleri olduğunu düşündürmektedir. Bu bireyler ileride öğrenmenin çok zor olduğunu belirtirler ve çok büyük başarısızlık korkuları olur (Lineris ve Fincher, 2014; s.40).

Kimlik kazanmaya karşı rol karmaşası beşinci evredir. Bu evre, önceki dört evreden etkilenmektedir. Çocuk, bu evrede ergenliğe girmiş ve liseye başlamıştır. Bu değişikliklere uyum sağlayabilmesi için önceki evreleri uyumlu bir şekilde atlatmış olması gerekmektedir. Bu evrede kazanılan kimlikler daha kalıcı olmaktadır. Kimliği oturana kadar çevrelerinde gördükleri ya da ünlü olan bireyleri örnek alırlar. Birey eğer bu evrede ‘ben kimim?’ sorusuna cevap verebiliyorsa kimlik duygusu gelişmiş

olur (Burger, 2006; s.167). Aile bu evrede çocuğun birilerini örnek almasını engellerse kimlik gelişimini de durdurmuş olur. Engellenen bireyler sağlıklı bir egoya sahip olmamaktadırlar. Kendilerinin zayıf ya da güçlü yönlerini diğerlerinin eleştirilerine göre öğrenip, kabul etmektedirler (Hamachek, 1988; s.359).

Yakınlık kurmaya karşı soyutlanma evresi ise bireyin ailesiyle, arkadaşlarıyla ve partnerleriyle olan ilişkilerini içeren evredir; yani yakınlık sadece cinsel olarak algılanmamalıdır. Kişi cinsel ilişki kursa bile yakınlık kuramayabilir. Birey hala çocuk kimliği taşıyorsa diğerleriyle yakınlık kurması zor olacaktır (akt; Lineros ve Fincher, 2014; s.41). Bireyin kişiliği güçlü olmak zorundadır çünkü bazen başkalarının ihtiyaçlarını karşılayabilmek için kendisinden bir şeyler feda etmek durumunda kalacaktır ve birey güçlü kişiliğe sahip değil ise izole edilmiş, soyutlanmış bir kişiliğe sahip olur. Bu dönemi sorunlu atlatan bireyler ileride de insanlarla yakınlık kuramazlar, karşılarındaki insanlar hata yaptığında onlardan uzaklaşırlar (Hamachek, 1990; s.680)

Benliğini öğrenen, yakınlık evresinde kimi seveceğini öğrenen birey üretkenliğe karşı durgunluk evresinde kimi koruyacağını ya da kimin bakımını yapacağına karar verir. Birey bu dönemde dışa mı yöneleceğine yoksa kendi içine mi yöneleceğine karar verir. Eğer dışa yöneleceklerse, kendi benliklerinden bir şeyler feda ederler ve ailelerinin bakımlarını üstlenmeye başlarlar (Hamachek, 1990; s.681). Bu dönemde çocuğu olan bireyler ise kendilerini çocuklarını yetiştirmeye adanır. Böylece bireyler üretken olmanın hazzını yaşarlar (Burger, 2006; s.170). Çocuk bakmaktan ya da aileleriyle etkileşimde olmayan bireyler ise durgunluk yaşarlar. Durgunluğu seçen bireyler bencilleşirler ve diğer bireylerin ihtiyaçlarını göz ardı ederler (Hamachek, 1990; s.679).

Benlik bütünlüğü ya da umutsuzluk son evredir. Diğer tüm evrelerin oluşumundan etkilenir fakat birey hayatını değerli görürse benlik bütünlüğüne ulaşmış olur. Bu bireyler geçmişteki hataları için pişmanlık duymayıp onları kabul ederler, ölüm kaygısı yaşamazlar. Umutsuzluk yaşayan bireylerse geçmişlerinden pişmandırlar ve eğer ellerinde olsa geçmişlerini değiştirmek istediklerini beyan ederler. İnsanlarla iletişimleri çok azdır ya da yoktur. Ölüm onlar için korkutucudur çünkü hayatları pişmanlıklarla doludur (Hamachek, 1990; s.681).

1.5.5 Gordon Allport

Daha önceden kişilik üzerine konuşulmuş olsa da, Allport kişilik konseptini bulan kişi olarak bilinmektedir. Allport'un ilk yazıları çok az şekilde değişmiş olsa da hala güncelliğini korumaktadır ve üzerine yeni teoriler de eklenmiştir (Nicholson, 2003; s.409).

Allport'a göre yetişkinlikte yapılan davranışlar, çocukken bir amaca hizmet eden davranışın işlevsel olarak otonomlaşmasıdır; mesela çocuk küçükken ebeveynlerini mutlu etmek için kitap okuyorsa, ileride bu davranış kendiliğinden zevkli bir eyleme dönüşmüş olacaktır (Burger, 2006; s.241).

Allport, kişiliğin ayırıcı özellikleriyle ilgili ilk araştırmayı yapmıştır. Kişiliğin hem bedeni hem zihni kapsadığını (psikofiziksel), değişken olduğunu, belirgin ama her birey için farklı olduğunu ve geçmiş ile geleceğe dönük eğilimler tarafından belirlendiğini belirtmiştir (Engler, 2009; s.264).

Kişilik özellikleri Allport tarafından 3'e ayrılmıştır. Birincisi kardinal kişilik özellikleridir. Bu özellikler kişinin hayatını en çok etkileyen özellikleridir. Kardinal özellikler her şeyden daha önemlidir; mesela kardinal özelliği açgözlülük olan bir kişi bütün eylemlerini bu yönde gerçekleştirecektir. İkinci özellik, merkezi kişilik özellikleridir. Bireyin davranışları bu özellikler tarafından kontrol edilir fakat kardinal özellikler kadar baskın değildir. Sonuncusu ise ikincil kişilik özellikleridir. Bu özellikler sürekli olarak ortaya çıkmamaktadır sadece belirli durumlarda ortaya çıkmaktadır (akt. Yıldızoğlu, 2013; s.87).

1.5.6 Carl Rogers

Rogers duygularıyla yüzleşebilen, onlardan korkmayan, kendisinin eleştirilmesine dayanabilen, yeni şeyler deneyimlemekten kaçınmayan bireyler için potansiyelini tam kullanan birey tanımını yapmıştır (Corsini ve Wedding, 2012; s.257). Bu bireyler kendi duygularına güvenmekte ve onlara göre hareket etmektedirler. Hem iyi hem de kötü duygularını kabul ederler ve bunları dışa

vururlar. Toplumun belirlediği kuralları yok saymazlar fakat bu kurallar onlarda çok fazla kaygı yaratmaz (Burger, 2006; s.424).

Kişilik, benlik bilincinden oluşmaktadır. Benlik bilinci, bireyin kendisine ait davranışlarını, düşüncelerini ve niteliklerini yorumlamasıdır. İyi bir benlik bilincinin oluşabilmesi için, bireyin çocukken ailesinden koşulsuz sevgi görmesi gerekmektedir (akt.Yıldızoğlu, 2013; s.83).

Rogers'a göre, bireyin deneyimleri ve kendilik algısı arasında tutarlılık olmalıdır. Bu iki olgu arasında tutarlılığı sağlayamayan bireyler kaygılı olmaktadır. Birey dengeyi kurabilirse hayattan daha fazla zevk alır. (Rogers, 1959; s.221).

1.5.7 Abraham Harold Maslow

Maslow'a göre insanların bilinç dışı isteklerden ya da ödülünden bağımsız olarak bir takım motivasyonları vardır. İnsanlar var olan ihtiyaçlarını karşıladıkları zaman, bir sonraki ihtiyaçlarını karşılamaya çalışmaktadırlar (McLeod, 2007; s.2).

Maslow'un, motivasyonun pozitif teorisi olarak adlandırdığı hiyerarşide beş tane basit ihtiyaç vardır:

Bunlardan ilki olan fizyolojik ihtiyaçlar ya da basit ihtiyaçlar olarak adlandırılmaktadır. Maslow bunların dürtüsel ve basit ihtiyaçlar olduğunu belirtmiştir. İnsanlar bu ihtiyaçlarını karşılayana kadar diğer ihtiyaçlarının hepsi ikincil ihtiyaç olmaktadır (Zakaria, Ahmad ve Malek, 2014; s.32).

Güvenlik ihtiyaçları ikinci sıradadır. Güvenlik ihtiyacı fizyolojik ihtiyaçları karşıladıktan sonra ortaya çıkmaktadır. İnsanların yaşamlarına devam edebilmeleri için önemli olan güvenlik ihtiyaçları çalışmayı, sağlık sigortalarını, güvenli komşuları ve barınakları içermektedir (Zakaria vd., 2014; s.32).

Bu iki adımı tamamladıktan sonra sosyal ihtiyaçlar ortaya çıkmaktadır. Sevgi, ait olma ve şefkati içeren sosyal ihtiyaçlar, Maslow tarafından fizyolojik ve güvenlik ihtiyaçlarından daha az önemli görülmektedir. Arkadaşlık, romantik ilişkiler, sosyal çevre ve dini kuruluşlar sosyal ihtiyaçları karşılamaktadır (Zakaria vd., 2014; s.32).

Sosyal ihtiyaçlardan sonra gelen adım benlik saygısıdır. İnsanlar başardıklarıyla mutlu olduklarında kendilerini başarılı hissederlerse, bu adım gerçekleşmiş olacaktır (Zakaria vd., 2014; s.33).

Maslow'un hiyerarşisinin en üstünde kendini gerçekleştirme bulunmaktadır. Kişisel gelişiminin ve kendi potansiyellerinin farkında olan insanlar bu aşamayı başarmış olurlar (Zakaria vd., 2014; s.33).

1.5.8 Davranışçı Yaklaşım

Davranışçılar, kişiliğin bir davranış olduğunu düşünmektedir. Watson, kişiliğin tek bir dürtüsüne, özel bir duygusuna bakmamakta; bir organizmanın bütün olarak değişen durumlar altında nasıl tepki verdiğiine bakmaktadır. İnsanlar farklı durumlara farklı tepkiler vermektedir ve bu kazanılmış davranışlardaki değişikliklere bakarak, kişiliğin laboratuvar altında incelenmesi gerekmektedir (akt. Phelp, 2015; s.560).

İnsanın günlük davranışlarının onun kişiliğini yansıttığına inanan davranışçı yaklaşıma göre, bu davranışlar cezalandırma, pekiştirme ve genelleme gibi durumlarla azaltılabilir ya da arttırılabilir (akt. Hazar, 2006; s.132). Ceza istenmeyen bir olayı azaltmak için verilen tepkidir. Pekiştirme olumlu ve olumsuz olarak ikiye ayrılır; olumlu pekiştirme istenen davranışın ardından verilir (mesela notları iyi olan çocuğu ödüllendirilmesi); olumsuz pekiştireç ise istenmeyen davranıştan kaçarak bu davranışı arttırmaktır (mesela agorafobisi sebebiyle alışveriş mağazasına gitmeyip evde duran birey). Genelleme ise öğrenilen bir davranışın başka koşullar altında da ortaya çıkmasıdır (Corsini ve Wedding, 2012; s.379).

Staat (1993) da kişiliğin hayattaki durumlardan öğrenilen deneyim olduğunu belirtmiştir. Kişilik 3 şeyden oluşmaktadır: duygusal-motivasyonel repertuar, algılayıcımotor repertuar ve dil-bilişsel repertuar. Duygusal motivasyonel repertuar koşullanmış ve koşullanmamış davranışlardan oluşur; algılayıcımotor repertuarı öğrenilmiş kişilik özelliklerinden oluşur; dil-bilişsel repertuar ise olayları ve

davranışları tanımlamak için kelimeleri kullanmak ve kelimeleri-kuralları kullanıp cevap vermek için bireyin öğrendiği davranışlardır (Phelp, 2015; s.561).

1.5.9 Bilişsel Yaklaşım

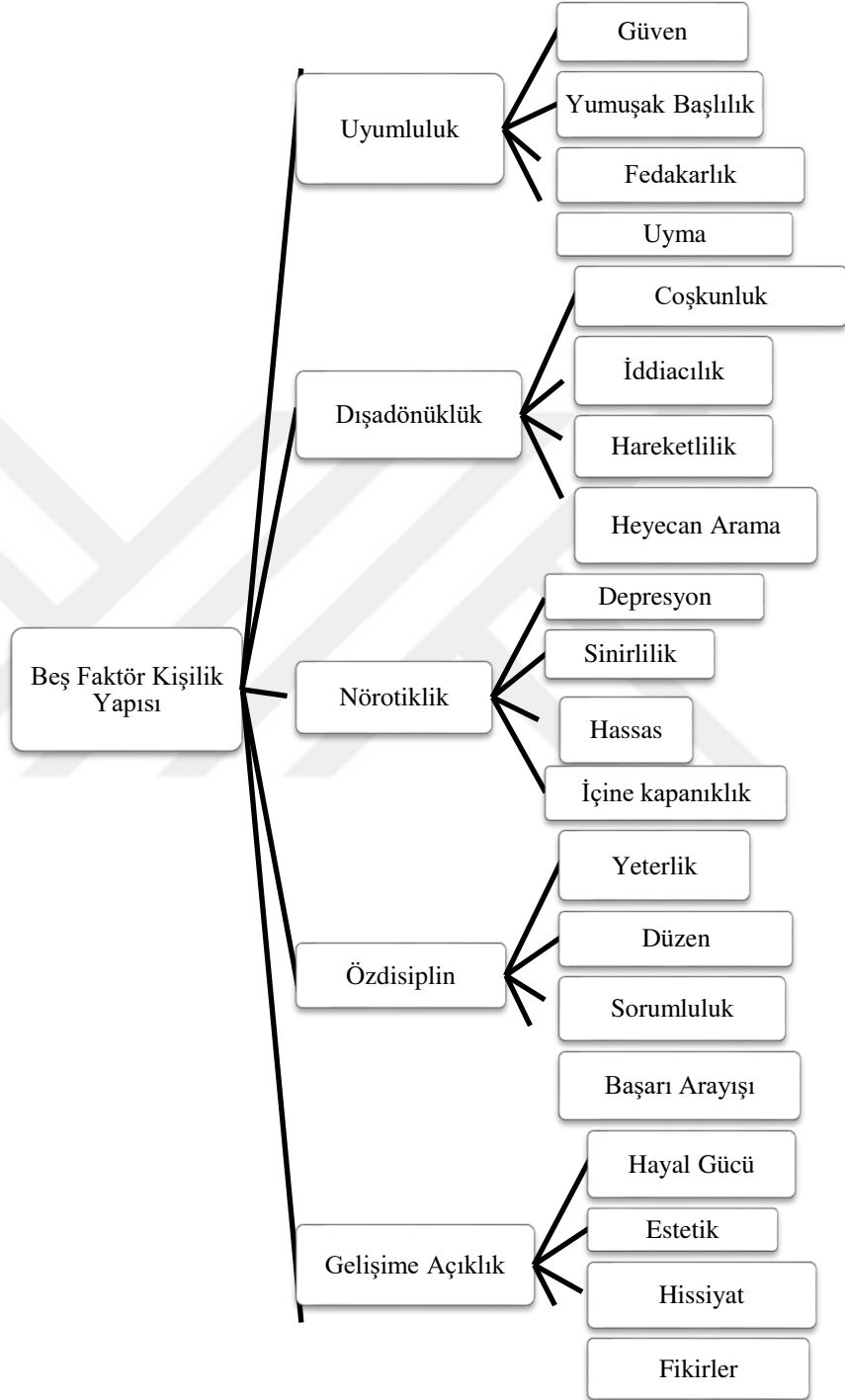
Bu yaklaşıma göre bilişsel şemalar ve mizaç kişiliği oluşturmaktadır. Bireyin yaşantısının ilk yıllarındaki deneyimleriyle ve özdeşleştiği insanlarla bireyin şemaları oluşmaktadır. İleride yaşanılan olaylarla da bu şemalar pekiştirilmektedir. Bu şemalar öznel ya da nesnel; işlevsel ya da işlevsiz olabilirler (Corsini ve Wedding, 2012; s. 433).

Bireyin öğrenme süreçleri ve geçmişte yaşadığı önemli olaylar kişiliğini etkilemektedir. Kişiliğin geçmişin etkileriyle oluşması sosyal öğrenme kuramıyla da alakalıdır (Corsini ve Wedding, 2012; s.433). Gözlemsel öğrenme, öz yeterlilik, duygusal uyarılmalar vb. bu kuramı oluştururlar. Gözlemsel öğrenme, diğer bireyleri izleyerek bir davranışı sergilemektir. Model alma olarak da bilinir. Bir davranışın ya da yeteneğin nasıl yapılacağı, istenilen davranışın nasıl sergileneceği öğrenilir. Öz yeterlilik, bireyin bir şeyleri yapmaktaki yeteneğinin sadece davranışı değil, davranışın diğer belirleyicilerini de etkilediği düşüncesidir. Yüksek öz yeterliliği varsa birey istenilen sonuca daha kolay ulaşır; bireyin düşük öz yeterliği varsa zor durumlarla karşılaşınca daha kolay vazgeçer. Duygusal uyarılmalar, bireyin bir duygu sonucunda davranışını yönetmesidir; kaygı ya da korku sonucunda davranışların değişmesi gibi. Yüksek öz yeterliği olan bireylerin duygusal uyarılmalarını kontrol etmesi daha kolaydır (akt. Wilroy ve Turner, 2016; s.).

1.5.10 Beş Faktör Kişilik Özellikleri

Dışadönüklük, gelişime açıklık, nörotiklik, uyumluluk ve öz disiplin Loehlin, McCrea ve Costa tarafından açıklanan kişiliğin beş boyutudur (Sarıcı Bulut, 2017; s.1208). Kişiliğin değerlendirilmesinde beş faktör modeli en çok kullanılan modeldir. Bu modelde bireylerin kendilerini tanımlarken kullandıkları sıfatlar kullanılmaktadır.

Bu ölçülen kişilik özellikleri, zamanla da geçerliliğini korumaktadır ve biyolojik temellere de dayanmaktadır (Doğan, 2013; s.57).

Tablo 1: 5 Faktör Kişilik Yapısı (akt. Çetin; 2008).

Dışa dönük bireyler sosyal, şefkatli ve eğlenceyi seven insanlardır. Dışa dönüklüğün diğer ucunda ise içe dönük bireyler vardır. Dışa dönük bireyler insanlarla daha iyi iletişim kurmaktadır; içe dönük insanlar daha çekingendirler (Burger, 2006; s.254)

Cesur, ilgi alanları ve hayal güçleri geniş olan bireyler gelişime açık olarak adlandırılmaktadırlar. Bu bireyler toplumsal normlardan daha kopukturlar. Birey eğer gelişime açık değilse yeniliklere kapalı olur (Burger, 2006; s.254)

Bu insanlar duygusal değişimleri çok hızlı yaşamaktadırlar. Kaygı, mutsuzluk, suçluluk, negatif duygusallık gibi durumlara sahip olan bireyler nörotik olarak adlandırılmaktadırlar. Sakin ve uyumlu kişilerse nevrotiklik seviyesi düşük ola bireylerdir (Burger, 2006; s.253).

Sakinlik, rahatlık, uyum sağlamaya istekliliği olan bireyler uyumlu olarak adlandırılmaktadır. Bu bireyler diğer insanlarla daha az sorun yaşarlar (akt.Burger, 2006; s.254)

Düzenli, planlı ve kararlı kişilerin ise öz disiplini yüksektir. Öz disiplini düşük olan bireylerin dikkati daha kolay dağılmaktadır (akt. Burger, 2006; s.255)

Kişilik ve ölüm kaygısı arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalar bulunmaktadır. Yıldız ve Bulut (2017), 419 üniversite öğrencisiyle çalışma yapmışlardır. Katılımcılar Ölüm kaygısı ölçeği, Beş Faktör Kişilik Ölçeği ve demografik bilgi formunu doldurmuştur. Sonuçlarda, nörotizm ve ölüm kaygısı arasında pozitif bir ilişki bulunurken; gelişime açıklık ile arasında negatif bir ilişki bulunmuştur. Nörotiklik ve ölüm kaygısı arasındaki pozitif ilişki, kaygılı ve güvensiz bireylerin ölüm kaygılarının daha çok olduğunu göstermektedir. Deneyime açıklık ve ölüm kaygısı arasındaki negatif ilişki ise yaratıcı, cesur vb. olan insanları ölüm kaygılarının daha az olduğunu göstermektedir. Bulgulardan yola çıkarak kişiliğin ölüm kaygısı üzerinde bir etkisi olduğu söylenebilmektedir.

2 YÖNTEM

2.1 Araştırmanın Türü

Bu araştırma nedensel karşılaştırmadır. Nedensel araştırmalarda bir olayın nedenleri ve bu nedenleri etkileyen değişkenler araştırılmaktadır. En az iki grubun karşılaştırılması gerekmektedir (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz, Demirel, 2008; 185). Bu araştırma, iki farklı ülkede yaşayan bireylerin ölüm kaygılarını ve bu ölüm kaygısının sebeplerini araştırdığı ve karşılaştırdığı için nedensel bir araştırmadır.

2.2 Örneklem

Bu araştırmaya Danimarka'da ve Türkiye'de yaşayan, 18 yaş üstü bireyler katılmıştır. Araştırmada toplam 141 (%51.1 kadın) katılımcı vardır. Katılımcıların en küçüğü 18, en büyüğü 70 yaşındadır. Ortalama yaş ise 32,99'dur. Araştırmaya 74 (%52,5) kişi Türkiye'den katılıyorken, 67 (%47,5) kişi Danimarka'dan katılmıştır. Araştırmaya Türkiye'den katılan kadın sayısı 40 (%55.6), erkek sayısı ise 34 (%49.3); Danimarka'dan katılan kadın sayısı 32 (%44.4), erkek sayısı ise 35 (%50.7)'dir.

Danimarka'da doğan ya da ergenlik öncesinde oraya taşınan 29 (%43.3), ergenlik sırasında oraya taşınan 18 (%12.8) ve ergenlik sonrasında taşınan 20 (%14.2) birey vardır.

0-2000 arası geliri olan 39 (%27.7); 2001-4000 arası geliri olan 28 (%19.9); 4001-6000 arası geliri olan 31 (%22.0); 6001- üstü geliri olan 43 (%30.5) birey vardır. Türkiye'den katılan erkek ve kadın katılımcıların gelir durumları daha eşitken, Danimarka'dan katılan katılımcıların gelir seviyelerinde farklılıklar görülmektedir. Danimarka'dan katılan kadın katılımcılarda 0-2000 arası gelir seviyesi olan 6 kişi varken; erkeklerde 1 kişi vardır. 6001-üstü geliri olur 14 kadın birey varken; 24 erkek birey vardır.

Katılımcıların 124'ü (%87.9) Müslüman olduğunu belirtmiştir. 17 kişi ise herhangi bir dine mensup olmadığını belirtmiştir. Herhangi bir dine mensup olmadığını belirten bireylerin büyük çoğunluğu ise ($n=11$) erkektir.

Yaratıcıya ‘tüm benliğimle inanıyorum’ seçeneğini işaretleyen 82 (%58.2); ‘oldukça inanıyorum’ seçeneğini işaretleyen 31 (%22.0); ‘orta seviyede inanıyorum’ seçeneğini işaretleyen 15 (%10.6); ‘hiç inanmıyorum’ seçeneğini işaretleyen 13 (%9.2) katılımcı vardır. Türkiye’den katılan kadın katılımcılar ($n=5$) ‘az inanıyorum’ ya da ‘hiç inanmıyorum’ seçeneklerini az da olsa seçerken, Danimarka’dan katılan kadın katılımcılar bu seçenekleri hiç işaretlememişlerdir.

İnançlarının gereklerini yerine getirme sorusunda ise daha farklı bir dağılım görülmüştür. ‘Tamamen yerine getiriyorum’ seçeneğini işaretleyen 6 (%4.3); ‘oldukça yerine getiriyorum’ seçeneğini işaretleyen 25 (%17.7); ‘orta seviyede yerine getiriyorum’ seçeneğini işaretleyen 46 (%32.6); ‘az yerine getiriyorum’ seçeneğini işaretleyen 38 (%27.0); ‘hiç yerine getirmiyorum’ seçeneğini işaretleyen 21 (14.9) katılımcı bulunmaktadır. 5 Katılımcı ise buradaki sorulara cevap vermemiştir. Türkiye’den katılan katılımcılardan ($n=1$) çok azı inancının gereklerini tamamen yerine getirdiğini belirtirken, Danimarka’daki katılımcılarda bu sayı nispeten fazladır ($n=5$). Katılımcıların genel olarak ‘orta seviyede yerine getiriyorum’ ya da ‘az yerine getiriyorum’ seçeneklerini işaretledikleri görülmektedir.

Katılımcılardan 121’i (%85.8) yaratıcıyı affedici olarak görmektedirler. Yaratıcıyı cezalandırıcı olarak gören 8 katılımcı vardır ve bu katılımcılardan 2’si kadındır. Aynı zamanda yaratıcıyı cezalandırıcı olarak gören bireyler genel olarak Türkiye’de ($n=7$).

Katılımcılardan 19’u (%13.5) psikiyatri tedavisi görmüştür. Katılımcılardan tanımlı herhangi bir hastalığı olan 26 (%18.4) birey vardır.

Katılımcılardan 75’inin (%53.2) medeni durumu bekarlıdır. 52 (%36.9) katılımcı evli; 14 (%9.9) katılımcı ise boşanmıştır.

Her iki ülkede de katılımcıların çoğunun birlikte yaşadığı bireyler bulunmaktadır. 95 (%67.4) katılımcının yaşadığı birey vardır. Yalnız yaşayan katılımcılar ($n=33$) Türkiye’de çoğunluktadır.

Araştırmada ilkokul mezunu 13 (%9.2), lise mezunu 20 (%14.2); üniversite mezunu 85 (%60.3); lisansüstü mezunu 23 (%16.3) katılımcı vardır.

2.3 Veri Toplama Araçları

Bu bölümde, tezde kullanılan veri toplama araçları açıklanacaktır.

2.3.1 Sosyo-demografik Bilgi Formu

Sosyo-demografik bilgi formu, araştırmanın amacına uygun olarak araştırmacı tarafından hazırlanmıştır. Demografik sorular katılımcıların yaşı, eğitim düzeyi, medeni hali, gelir seviyesi, dini inançları gibi değişkenleri içermektedir.

2.3.2 Ölüm Kaygısı Ölçeği

Templer (1970) tarafından geliştirilen bu ölçek kadınlara, erkeklere, hastalara, sağlıklı gruplara ve farklı yaş gruplarından insanlara uygulanmıştır. Yapılan analizlerde ölçeğin iç tutarlılığı .76 olarak saptanmıştır. Ölçeğin güvenirliliği ise test-tekrar test yöntemiyle .83 olarak saptanmıştır (akt. Akça ve Köse, 2008; s.8). Ölçekte toplam 15 soru vardır ve doğru/yanlış şeklinde cevaplanmaktadır (Ertufan, 2008; s.42).

Ölüm Kaygısı Ölçeği, Türkçeye Ertufan (1999) tarafından uyarlanmıştır. Ölçek uyarlanırken, yedili likert tipi ölçeğe çevrilmiştir (Ertufan, 2000; s.40). İç tutarlılık cronbach alfası .72; test-tekrar test güvenirliği ise .80 çıkmıştır (Ertufan, 2008; s.42). Bu ölçek yapısında puan dağılımı 7 ve 105 arasında değişmektedir. Yüksek puan alan katılımcıların ölüm kaygıları diğerlerine göre daha yüksek olmaktadır.

Testin bir diğer uyarlaması ise Şenol (1989) tarafından yapılmıştır. Yanıtları doğru/yanlış şeklinde alınan testte 15 soru vardır. Bu ölçeğe göre, 7 ve üstü puanı olan katılımcıların ölüm kaygıları yüksek olmaktadır. Testin geçerlilik güvenirlilik testleri ise Akça ve Köse tarafından yapılmıştır. Test-tekrar test güvenirliği.79 çıkarken; testin güvenirliği .75 saptanmıştır (Akça ve Köse, 2008; s.10-12).

2.3.3 Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği

Bu ölçek, Morris Rosenberg (1960) tarafından geliştirilmiş olup, başlangıçta ergenler için kullanılmıştır. Günümüzde klinik hastalarda ve klinik rahatsızlığı olmayan bireylerde; hem yetişkinlerde hem ergenlerde kullanılmaktadır (Reevy, Ozer ve Ito, 2010; s.504).

RBSÖ'nin geçerlilik-güvenirlilik çalışmalarını Çuhadaroglu (1986) yapmıştır. Testte 63 soru vardır; 12 tane de alt ölçeği vardır. Bunlar benlik saygısı, kendilik kavramının sürekliliği, insanlara güvenme, eleştiriye duyarlılık, depresif duygulanım, düş kurma, psikosomatik belirtiler, kişiler arası ilişkilerde tehdit hissetme, tartışmalara katılabilme derecesi, anne-baba ilgisi, babayla ilişki, psikik izolasyon (Çuhadaroglu, 1986).

Bu ölçekte puanlar 10 ve 40 arasında değişmektedir. Benlik saygısı alt testinde: 1-2-4-6-7 numaralı maddelerde, Çok doğru=4, Doğru=3, Yanlış=2, Çok yanlış=1 olarak puanlanırken; 3-5-8-9-10 numaralı maddelerde, Çok doğru=1, Doğru=2, Yanlış=3, Çok yanlış=4 olarak puanlanmaktadır. Benlik saygısı dışındaki alt testlerde doğru yanıtı 1 puan verilmektedir (akt. Soğukpınar; 2014).

2.3.4 Beş Faktör Kişilik Ölçeği

Bu ölçeğin orijinal formu Benet-Martinez ve John tarafından geliştirilmiştir. Toplamda 44 madde vardır. Nörotiklik, dışadönüklük, uyumluluk, öz disiplin ve deneyime açıklık bu ölçeğin faktörleridir. Bu ölçeğin Cronbach alfa değeri .73 ve .80 arasında değişmektedir (Basım, Çetin ve Tabak, 2009; s.26).

Ölçeğin Türkçe'ye uyarlanması, kültürler arası yapılan bir çalışma kapsamında yapılmıştır. Bu araştırmada uluslar arası Cronbach Alpha güvenilirliği .77, .70, .78, .79 ve .76 saptanmıştır (sırasıyla dışadönük, uyumluluk, öz disiplin, nörotiklik, gelişime açıklık (Schmitt, Allik, McCrae ve Benet-Martinez, 2007; s.184). Schmitt vd.'nin araştırmasının Türkiye'deki yürütmesine Sümer ve Sümer (2005) yürütmüştür. Bu araştırmaya göre ölçeğin Cronbach Alpha güvenilirlik sayısı .69'dur (Çelebi ve Uğurlu, 2014; s.545).

4, 9*, 14, 19, 24*, 29, 34*, 39 numaralı maddeler nörotikliği;

1, 6*, 11, 16, 21*, 26, 31*, 36 numaralı maddeler dışa dönüklüğü;

5, 10, 15, 20, 25, 30, 35*, 40, 41*, 44 numaralı maddeler gelişime açıklığı;

2*, 7, 12*, 17, 22, 27*, 32, 37*, 42 numaralı maddeler uyumluluğu

3, 8*, 13, 18*, 23*, 28, 33, 38, 43 numaralı maddeler öz disiplini ölçmektedir (yanında ‘*’ işareti olan maddeler ters maddelerdir.) (Basım vd., 2009; s.27).

2.4 Verilerin Analizi

Verilerin analizi için SPSS programı kullanılmıştır. Analizlere başlamadan önce verilerin normal dağılıp dağılmadığı incelenmiştir. Yapılan testlerde normal bir dağılım olduğu görülmüştür. Analizlerde grup karşılaştırmaları için 30 ve üstü katılımcı olan gruplarda Bağımsız T-Testi yapılmıştır. 30 ve altı katılımcısı olan gruplarda ise Kruskal Wallis – H Testi, Mann Whitney- U Testi yapılmıştır. Veriler arasındaki ilişkilere bakmak için ise Pearson korelasyon analizi yapılmıştır. Anlamlılık düzeyleri .05; .01; .001 olarak değerlendirilmiştir. Korelasyon değerlerinde Evans’ın (1996) önerdiği değerler kullanılmıştır (akt. Bulut, 2017; s.29).

Tablo 2: Evans’ın Önerdiği Değerler Tablosu

Değer	Anlamı
0.00-0.19	Çok zayıf
0.20-0.39	Zayıf
0.40-0.59	Orta
0.60-0.79	Güçlü
0.80-1.00	Çok güçlü

(akt. Bulut, 2017; s.29)

2.5 İşlem

Doğuş Üniversitesi Etik Komitesinden gerekli onay alınmıştır. Katılımcılara internet üzerinden ulaşılmış ve bilgilendirilmişlerdir. Anketler ‘Google Forms’ üzerinden hazırlanmıştır. Gönüllü olarak araştırmaya katılmak isteyen bireyler öncelikle ‘Bilgilendirilmiş Onam Formunu’ okumuşlardır. Bu formu onaylamayan katılımcılar anketlere erişim sağlayamamışlardır. Daha sonra katılımcılar sırasıyla,

Genel Bilgi Formu (GBF), Ölüm Kaygısı Ölçeği (ÖKÖ), Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği (RBSÖ) ve 5 Faktör Kişilik Ölçeği'ni (5FKÖ) doldurmuşlardır. Anketler ortalama 20-30 dakika sürmüştür.

3.BULGULAR

Bu bölümde Genel Bilgi Formunda alınan bilgiler ile Ölüm Kaygısı Ölçeği arasındaki ilişkilere bakılmıştır. Ölüm Kaygısı Ölçeğinin cinsiyet, yaşanan ülke, tek yaşayıp yaşamama, Yaraticının affedici/cezalandırıcı olarak görülmesi ve psikiyatri tedavisi görüp görmeme değişkenlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için katılımcıların ve grupların sayılarına göre Bağımsız Grup T-Testi, Kruskal Wallis – H Testi, Mann Whitney- U Testi, pearson korelasyon yapılmıştır.

3.1 Birinci Hipoteze Göre Bulgular:

Tablo 3: Ölüm Kaygısı Ölçeği Puanlarının Yaşanılan Ülke Değişkenine Göre Bağımsız Grup T- Test Sonuçları

Ülke	N	$\bar{x}$	Ss	<i>t</i>	sd	<i>p</i>
Türkiye	74	58.97	16.89	2.075	139	.040
Danimarka	67	52.88	17.96			

Tablo 3'te görüldüğü gibi, katılımcıların ÖKÖ'den aldıkları puanların yaşanan ülke değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Bağımsız Grup T-Testi sonucunda; ÖKÖ puanlarının yaşanan ülke değişkenine göre anlamlı farklılık gösterdiği bulunmuştur ($t=2.075$; $p<.05$). Bu anlamlı farklılık olumlu ÖKÖ ortalaması düşük olan Danimarka'daki katılımcıların lehine gerçekleşmiştir. Diğer bir ifadeyle Danimarka'da ($m=52.88$) yaşayan katılımcıların ölüm kaygıları Türkiye'de ($m= 58.97$), yaşayan katılımcılara göre düşüktür.

3.2 İkinci Hipoteze Göre Bulgular

Tablo 4: Ölüm Kaygısı Ölçeği Puanlarının Cinsiyet Değişkenine Göre Bağımsız Grup T-Test Sonuçları

Cinsiyet	N	$\bar{x}$	ss	<i>t</i>	sd	<i>p</i>
Kadın	72	61.62	17.68	4.022	139	.000
Erkek	69	50.28	15.66			

Tablo 4'te görüldüğü gibi, örneklem grubunu oluşturan katılımcıların ÖKÖ'den aldıkları puanların cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Bağımsız Grup T-Testi sonucunda; ÖKÖ puanlarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı farklılık gösterdiği bulunmuştur ($t=4.022$; $p<.000$). Bu anlamlı farklılık ÖKÖ puan ortalaması yüksek olan kadın

katılımcıların aleyhine gerçekleşmiştir. Başka bir ifadeyle kadın ($m=61.62$) katılımcıların ölüm kaygıları, erkek ($m=50.28$) katılımcılara göre daha yüksektir.

3.3 Üçüncü Hipoteze Göre Bulgular

Tablo 5: Ölüm Kaygısı Ölçeği Puanlarının Medeni Durum Değişkenine Göre Kruskal Wallis – H Testi Sonuçları

Puan	Gruplar	N	$\bar{X}_{sıra}$	X^2	sd	p	G.A.fark
Ölüm	Bekar	75	76.43	9.688	2	.008	Be-Bo
Kaygısı	Evli	52	71.66				E-Bo
	Boşanmış	14	39.46				

*Be: Bekar; Bo: Boşanmış; E: Evli

Tablo 5'te görüldüğü gibi, örneklem grubunu oluşturan katılımcıların ÖKÖ'den aldıkları puanların medeni durum değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Kruskal Wallis-H sonucunda ($\chi^2=9.688$ sd=2 $p<.01$) medeni durumunun, sıralamalar ortalamaları arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı olduğu saptanmıştır. Farkın hangi gruptan kaynaklandığını belirlemek üzere yapılan Post-Hoc Tukey testinde, bekar katılımcıların boşanmışlara oranla; evli katılımcıların yine boşanmışlara oranla ölüm kaygılarının daha az olduğu görülmüştür.

3.4 Dördüncü ve Beşinci Hipotezlere Göre Bulgular

Tablo 6: Ölüm Kaygısı Ölçeği Puanlarının Tek Yaşayıp Yaşamama Değişkenine Göre Bağımsız Grup T-Test Sonuçları

Beraber Yaşıyor	N	$\bar{x}$	ss	t	sd	p
Evet	95	57.18	16.68	1.077	139	.283
Hayır	46	53.78	19.37			

Tablo 6'da görüldüğü gibi, örneklem grubunu oluşturan katılımcıların ÖKÖ'den aldıkları puanların tek yaşayıp yaşamama değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Bağımsız Grup T-Testi sonucunda; ÖKÖ puanlarının tek yaşayıp yaşamama değişkenine göre anlamlı farklılık göstermediği bulunmuştur ($t=1.077$; $p>.05$).

Tablo 7: Ölüm Kaygısı Ölçeği Puanlarının Bireylerin Kiminle Yaşadığı Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis – H Testi Sonuçları

Puan	Gruplar	N	$\bar{x}_{sıra}$	X ²	sd	p
Ölüm	Aile	51	43.79	.867	2	.648
Kaygısı	Eş	32	49.31			
	Ev Ark.	8	46.81			

Tablo 7’de görüldüğü gibi, örneklem grubunu oluşturan katılımcıların ÖKÖ’den aldıkları puanların katılımcıların kiminle yaşadığı değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Kruskal Wallis-H sonucunda ÖKÖ puanlarının ($\chi^2=.867$ sd=2 $p>.05$) gruplarının sıralamalar ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır.

3.5 Altıncı ve Yedinci Hipotezlere Göre Bulgular

Tablo 8: Ölüm Kaygısı Puanlarının Psikiyatri Tedavisi Görme ve Tanılı bir Hastalık olması Değişkenlerine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Mann Whitney- U Testi Sonuçları

	Gruplar	N	X _{sıra}	$\sum_{sıra}$	U	z	P
Ölüm Kaygısı Puanı	P.T.V	19	62.97	1196.50			
	P.T.Y	122	72.25	8814.50	1006.500	-.921	.357
	Toplam	141					
	T.H.V	26	68.33	1776.50			
	T.H.Y	115	71.60	8234.50	1425.500	-.370	.712
	Toplam	141					

*P.T.V: Psikiyatri tedavisi var; P.T.Y: Psikiyatri tedavisi yok; T.H.V: Tanılı hastalık var; T.H.Y: Tanılı hastalık yok

Tablo 8’de görüldüğü gibi, örneklem grubunu oluşturan katılımcıların ÖKÖ’den aldıkları puanların katılımcıların psikiyatri tedavisi görüp görmemesi değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Mann Whitney- U Testi sonucunda ÖKÖ ($z= -.921$; $p=.357$) gruplarının sıralamalar ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. Ek olarak, katılımcıların ÖKÖ’den aldıkları puanların katılımcıların tanılı bir hastalığının olup olmaması değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Mann Whitney- U Testi sonucunda de ÖKÖ ($z= -.370$; $p=.712$) gruplarının sıralamalar ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır

3.6 Sekizinci Hipoteze Göre Bulgular

Tablo 9: Ölüm Kaygısı Puanlarının Bireylerin Yaratıcıyı Affedici/Cezalandırıcı Görmesi Değişkenine Göre Farklaşıp Farklaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Mann Whitney- U Testi Sonuçları

	Gruplar	N	Xsıra	Σ sıra	U	z	P
Ölüm Kaygısı Puanı	Affedici	121	66.49	8045.00	304.000	-1.758	.079
	Cezalandırıcı	8	42.50	340.00			
	Topam	129					

Tablo 9’da görüldüğü gibi, örneklem grubunu oluşturan katılımcıların ÖKÖ’den aldıkları puanların katılımcıların Yaratıcıyı cezalandırıcı ya da affedici görmesi değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Mann Whitney- U Testi sonucunda ÖKÖ ($z = -1.758$; $p = .079$) gruplarının sıralamalar ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır.

3.7 Dokuzuncu ve Onuncu Hipotezlere Göre Bulgular

Tablo 10: Ölüm Kaygısı Ölçeği Puanlarının Bireylerin Yaratıcıya Olan İnanç Seviyelerine ve Dini İnançın Gereklerini Yerine Getirmeye Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis – H Testi Sonuçları

Puan	Gruplar	N	$\bar{X}_{\text{sıra}}$	X^2	sd	p
Ölüm Kaygısı Puanı	Tüm benliğimle inanıyorum	82	76.65	5.893	3	.117
	Oldukça inanıyorum	31	70.53			
	Orta seviyede inanıyorum	15	54.87			
	Hiç inanmıyorum	13	55.08	3.400	4	.493
	Tamamen yerine getiriyorum	6	54.00			
	Oldukça yerine getiriyorum	25	61.96			
	Orta seviyede yerine getiriyorum	46	73.20			
	Az yerine getiriyorum	38	73.32			
	Hiç yerine getirmiyorum	21	61.43			

Tablo 10’da görüldüğü gibi, örneklem grubunu oluşturan katılımcıların ÖKÖ’den aldıkları puanların katılımcıların Yaratıcıya olan inanç seviyeleri değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Kruskal Wallis-H sonucunda ÖKÖ ($x^2=5.893$ sd=2 $p>.05$) gruplarının sıralamalar ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır. Ek olarak, örneklem grubunu oluşturan katılımcıların ÖKÖ’den aldıkları puanların katılımcıların dini inançlarının gereklerini yerine getirme değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Kruskal Wallis-H sonucunda da ÖKÖ ($x^2=3.400$ sd=4 $p>.05$) gruplarının sıralamalar ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır.

3.8 On Birinci Hipoteze Göre Bulgular

Tablo 11: Ölüm Kaygısı Ölçeği Puanları ve Yaş Arasındaki Korelasyon Analizi Sonuçları

Değişkenler	ÖKÖ	Yaş	<i>p</i>
ÖKÖ	-		
Yaş	-.293**	-	.000

** $p < .01$

Tablo 11’de ÖKÖ’den alınan puanlar ve yaş arasındaki Pearson korelasyon analizi sonuçları gösterilmiştir. ÖKÖ’den alınan puanlar ve yaş arasında ($r = -.293$, $p < .01$) negatif yönde zayıf korelasyon saptanmıştır. Başka bir değişle yaş arttıkça ölüm kaygısı azalmaktadır.

3.9 On İkinci Hipoteze Göre Bulgular

Tablo 12: Ölüm Kaygısı Ölçeği Puanlarının Gelir Seviyesi İle Arasındaki Korelasyon Analizi Sonuçları

Değişkenler	ÖKÖ	Gelir S.	<i>p</i>
ÖKÖ	-		
Gelir S.	-.284**	-	.001

** $p < .01$

Tablo 12’de ÖKÖ’den alınan puanlar ve gelir seviyesi arasındaki Pearson korelasyon analizi sonuçları gösterilmiştir. ÖKÖ’den alınan puanlar ve gelir seviyesi arasında ($r = -.284$, $p < .01$) negatif yönde zayıf korelasyon saptanmıştır. Başka bir değişle gelir seviyesi arttıkça ölüm kaygısı azalmaktadır.

3.10 On Üçüncü Hipoteze Göre Bulgular

Tablo 13: Ölüm Kaygısı Ölçeği Puanlarının Bireylerin Eğitim Seviyeleri Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis – H Testi Sonuçları

Puan	Gruplar	N	$\bar{X}_{\text{sıra}}$	X2	sd	<i>p</i>
	İlkokul	13	73.00			
Ölüm	Lise	20	66.33	2.425	3	.489
Kaygısı	Üniversite	85	68.66			
	Lisansüstü	23	82.59			

Tablo 13’de görüldüğü gibi, örneklem grubunu oluşturan katılımcıların ÖKÖ’den aldıkları puanların katılımcıların eğitim seviyeleri değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Kruskal

Wallis-H sonucunda ÖKÖ ($\chi^2=2.425$ sd=3 $p>.05$) gruplarının sıralamalar ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır.

3.11 On Dördüncü Hipoteze Göre Bulgular

Tablo 14: Ölüm Kaygısı Puanlarının Bireylerin Danimarka’da Sosyalleşme Öncesi ya da Sonrasında Bulunmaları Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Mann Whitney- U Testi Sonuçları

	Gruplar	N	X _{sıra}	$\sum$ sıra	U	z	p
Ölüm Kaygısı Puanı	S.Ö	27	34.46	930.50	527.500	-.160	.873
	S.S	40	33.69	1347.50			
	Toplam	67					

Tablo 14’de görüldüğü gibi, örneklem grubunu oluşturan katılımcıların ÖKÖ’den aldıkları puanların katılımcıların Danimarka’da sosyalleşme yaşından önce ya da sonra bulunmaları değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Mann Whitney- U Testi sonucunda ÖKÖ ($z=-.160$; $p=.873$) gruplarının sıralamalar ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır.

3.12 On Beşinci Hipoteze Göre Bulgular

Tablo 15: Ölüm Kaygısı Puanlarının Bireylerin Danimarka’ya Ergenlik Çağı Öncesi, Sırasında ya da Ergenlik Sonrası Taşınmaları Değişkenine Göre Farklılaşp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Kruskal Wallis – H Testi Sonuçları

Puan	Gruplar	N	$\bar{X}_{sıra}$	X^2	sd	p
Ölüm Kaygısı	E.Ö	29	34.34			
	E.S	18	31.67	.402	2	.818
	E.Sonrası	20	35.60			

Tablo 15’de görüldüğü gibi, örneklem grubunu oluşturan katılımcıların ÖKÖ’den aldıkları puanların, katılımcıların Danimarka’ya ergenlik öncesi, ergenlik sırasında ya da sonrasında taşınmaları değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Kruskal Wallis-H sonucunda ÖKÖ ($\chi^2=.402$ sd=2 $p>.05$) gruplarının sıralamalar ortalamaları arasındaki fark istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır.

3.13 On Altıncı ve On Yedinci Hipotezlere Göre Bulgular

Tablo 16: Benlik Saygısı ve 5 Faktör Kişilik Ölçeği Puanlarının Yaşanılan Yere Göre Farklılaşıp Farklılaşmadığını Belirlemek Üzere Yapılan Bağımsız t Testi Sonuçları

Puan	Gruplar	N	M	Ss	t	t Test sd	p
B.S..Ö	Türkiye	74	147.74	13.03	-1.452	139	.149
	Danimarka	67	150.86	12.42			
Benlik S. P.	Türkiye	74	157.58	5,733	-.633	139	.528
	Danimarka	67	158.77	6,188			
Kendilik K. S	Türkiye	74	19,69	6,506	1,208	139	.229
	Danimarka	67	18,31	7,018			
İnsanlara G. D.	Türkiye	74	6,89	,821	,691	139	.491
	Danimarka	67	6,81	,653			
Eleştiriyi	Türkiye	74	6,28	1,540	,625	139	.533
Duyarlılık	Danimarka	67	6,12	1,581			
Depresif	Türkiye	74	12,19	1,593	3,084	139	.002
Duygulanım	Danimarka	67	11,36	1,602			
Hayalperestlik	Türkiye	74	7,09	1,657	-2,120	139	.036
	Danimarka	67	7,70	1,741			
Psikosomatik	Türkiye	74	28,39	5,826	-3,256	139	.001
Belirtiler	Danimarka	67	31,45	5,261			
Kişilerarası İ. T.	Türkiye	74	5,64	1,234	,795	139	.428
H.	Danimarka	67	5,46	1,341			
Tartışmalara K.	Türkiye	74	5,08	,840	,906	139	.367
D.	Danimarka	67	4,96	,806			
Anne- Baba	Türkiye	74	14,00	1,821	3,041	139	.003
İlgisi	Danimarka	67	13,07	1,786			
Babayla İlişki	Türkiye	74	20,61	4,416	,925	139	.357
	Danimarka	67	19,91	4,538			
Psişik İzolasyon	Türkiye	74	2,80	,596	1,113	139	.268
	Danimarka	67	2,69	,583			
Nörotiklik	Türkiye	74	23,31	5,947	2,932	139	.004
	Danimarka	67	20,37	5,936			
Dışadönüklük	Türkiye	74	27,27	6,813	-,626	139	.532
	Danimarka	67	27,97	6,415			
Gelişime	Türkiye	74	37,35	5,573	1,398	121,672	.165
Açıklık	Danimarka	67	35,79	7,442			
Uyumluluk	Türkiye	74	34,04	4,875	-,706	139	.481
	Danimarka	67	34,66	5,490			
Öz Disiplin	Türkiye	74	32,59	5,001	-,602	139	.548
	Danimarka	67	33,10	5,049			

Tablo 16’da görüldüğü gibi, örneklem grubunu oluşturan katılımcıların RBSÖ’den aldıkları puanların yaşanılan yer değişkenine göre anlamlı bir farklılık

gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Bağımsız Grup T-Testi sonucunda; RBSÖ alt ölçek puanlarından bazılarının yaşanılan yer değişkenine göre anlamlı farklılık gösterdiği bulunmuştur. RBSÖ'nin alt ölçeklerinden olan depresif duygulanımın ($t=3,084$; $p<.01$) (MTürkiye=12.19, MDanimarka=11.36); hayalperestliğin ($t=-2.120$, $p<.05$) (MTürkiye=7.09, MDanimarka=7.70); psikosomatik belirtilerin ($t=-3.256$, $p<.01$) (MTürkiye=28.39, MDanimarka=31.45) ve anne baba ilgisinin ($t=3.041$, $p<.01$) (MTürkiye=14.00, MDanimarka=13.07) yaşanılan yer değişkenine göre farklılık gösterdiği saptanmıştır. Benlik saygısı puanı, kendilik kavramının sürekliliği, insanlara güven duyma, eleştiriye duyarlılık, kişilerarası ilişkilerde tehdit hissetme, tartışmalara katılabilme derecesi, babayla ilişki psikik izolasyon ve yaşanılan yer değişkeni arasında bir fark saptanmamıştır.

Tablo 16'da görüldüğü gibi, örneklem grubunu oluşturan katılımcıların RBSÖ'den aldıkları toplam puanların yaşanılan yer değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Bağımsız Grup T-Testi sonucunda; RBSÖ puanlarının yaşanılan yer değişkenine göre anlamlı farklılık göstermediği bulunmuştur ($t= -1.452$; $p>.05$).

Tablo 16'da görüldüğü gibi, örneklem grubunu oluşturan katılımcıların 5FKÖ'nin alt ölçeklerinden aldıkları puanların yaşanılan yer değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Bağımsız Grup T-Testi sonucunda; nörotiklik alt ölçeği puanlarının yaşanılan yer değişkenine göre anlamlı farklılık gösterdiği bulunmuştur ($t=2.932$; $p<.01$). Bu anlamlı farklılık nörotiklik puan ortalaması yüksek olan Türkiye'deki katılımcıların aleyhine gerçekleşmiştir. Başka bir ifadeyle Türkiye'deki ($m=23.31$) katılımcıların nörotiklik seviyeleri Danimarka'daki ($m=20.37$) katılımcılara göre daha yüksektir. Ek olarak, Bağımsız Grup T-Testi sonucunda; dışadönüklük ($t=-.626$, $p=.532$); gelişime açıklık ($t=1.398$, $p=.165$); uyumluluk ($t= -.706$, $p=.481$); öz disiplin ($t= -.602$, $p=.548$) ve yaşanılan yer değişkeni arasında bir fark saptanmamıştır.

3.14 On Sekiz ve On Dokuzuncu Hipotezlere Göre Bulgular

Tablo 17: Ölüm Kaygısı Ölçeği Puanlarının Benlik Saygısı Ölçeği Puanları ve 5 Faktör Kişilik Özellikleri Ölçeği Puanlarıyla Arasındaki Korelasyon Analizi Sonuçları

Değişkenler	ÖKÖ	P
ÖKÖ	1	
B.S.Ö.T	-.357**	.000
B.S.P	-.390**	.000
K.K.S	.874**	.000
İ.G.D	.013	.878
E.D	-.322**	.000
D.D	.255**	.002
H.	-.292**	.000
P.B	-.323**	.000
K.İ.T.H	-.212*	.012
T.K.D	.007	.936
A.B.İ	.182*	.031
B.i	.154	.068
P.İ	-.094	.266
N.	.417**	.000
D.	-.174*	.039
G.A	-.032	.707
U.	.046	.590
Ö	.072	.395

* $p < .05$, ** $p < .01$ (2 Uçlu)

Not: ÖKÖ: Ölüm Kaygısı Ölçeği; BSP: Benlik Saygısı Puanı; KKS: Kendilik Kavramının Sürekliliği; İGD: İnsanlara Güven Duyma; ED: Eleştiriye Duyarlılık; DD: Depresif Duygulanım; H:Hayalperestlik; PB: Psikosomatik Belirtiler; KİTH: Kişilerarası ilişkilerde Tehdit Hissetme; TKD: Tartışmalara Katılabilme Derecesi; ABİ: Anne-Baba İlişkisi; Bİ: Babayla İlişki; Pİ: Psikik İzolasyon; N: Nörotiklik; D: Dışadönüklük; G.A: Gelişime Açıklık; U: Uyumluluk; Ö: Özdisiplin

Tablo 17’de ÖKÖ’den alınan puanların RBSÖ ve 5FKÖ’den alınan puanlar arasındaki Pearson korelasyon analizi sonuçları gösterilmiştir.

ÖKÖ puanının kendilik kavramının sürekliliği ile arasında pozitif yönde çok güçlü bir korelasyon ($r = .874, p < .01$); depresif duygulanım ile arasında pozitif yönde zayıf bir korelasyon ($r = .255, p < .01$); anne baba ilişkisi ile arasında pozitif yönde çok zayıf bir korelasyon ($r = .182, p < .05$) vardır. Ölüm kaygısının benlik saygısı ile ($r = -.390, p < .01$); eleştiriye duyarlılık ile ($r = -.322, p < .01$); hayalperestlik ile ($r = -.292, p < .01$); psikosomatik belirtiler ile ($r = -.323, p < .01$) kişiler arası ilişkilerde tehdit hissetme ile ($r = -.212, p < .05$) arasında negatif yönde zayıf bir korelasyon

vardır. Ölüm kaygısı ve insanlara güven duyma, tartışmalara katılabilme derecesi, babayla ilişki ve psişik izolasyon arasında korelasyon bulunmamıştır.

ÖKÖ puanları ile RBSÖ toplam puanları arasındaki ilişkiye bakıldığında ise negatif yönde zayıf ($r = -.357, p < .001$) bir korelasyon görülmüştür.

ÖKÖ'nin, 5FKÖ ile olan ilişkisine bakıldığında, nörotiklik ile orta dereceli pozitif bir korelasyon ($r = .417, p < .01$); dışadönüklükle ise çok zayıf negatif yönde bir korelasyon ($r = -.174, p < .05$) vardır.

Özetle;

- Ölüm kaygısı yaşanan yere göre kültürden bağımsız olarak farklılık göstermektedir ($t=2.075; p < .05$).
- Danimarka'da ($m=52.88$) yaşayan katılımcıların ölüm kaygıları Türkiye'de ($m= 58.97$), yaşayan katılımcılara göre düşüktür.
- Kadınların ölüm kaygıları($m=61.62$), erkeklere ($m=50.28$) göre daha fazladır.
- Bekarların ve evlilerin ölüm kaygıları boşanmış katılımcılara göre daha azdır ($x^2=9.688$ $sd=2$ $p < .01$).
- Ölüm kaygısı ve yaş arasında ters bir ilişki vardır ($r = -.293, p < .01$). Yaş arttıkça ölüm kaygısı azalmaktadır.
- Gelir seviyesi ve ölüm kaygısı arasında ters bir ilişki vardır ($r = -.284, p < .01$). Ölüm kaygısı arttıkça, gelir seviyesi azalmaktadır.
- RBSÖ'nin alt ölçeklerinden olan depresif duygulanım ($t=3,084; p < .01$) (MTürkiye=12.19, MDanimarka=11.36), hayalperestlik($t=-2.120, p < .05$) (MTürkiye=7.09, MDanimarka=7.70), psikosomatik belirtiler($t=-3.256, p < .01$) (MTürkiye=28.39, MDanimarka=31.45) ve anne baba ilgisi ($t=3.041, p < .01$) (MTürkiye=14.00, MDanimarka=13.07) yaşanan ülkeye göre farklılık göstermektedir.
- Türkiye'deki ($m=23.31$) katılımcıların nörotiklik seviyeleri Danimarka'daki ($m=20.37$) katılımcılara göre daha yüksektir ($t=2.932; p < .01$).

- ÖKÖ puanları ve RBSÖ'nin alt ölçeklerinden olan kendilik kavramının sürekliliği ($r = .874, p < .01$), depresif duygulanım ($r = .255, p < .01$), anne baba ilişkisi ($r = .182, p < .05$) puanları arasında pozitif ilişki vardır.
- Ölüm kaygısının benlik saygısı ($r = -.390, p < .01$); eleştiriye duyarlılık ($r = -.322, p < .01$); hayalperestlik ($r = -.292, p < .01$); psikosomatik belirtiler ($r = -.323, p < .01$) ve kişiler arası ilişkilerde tehdit hissetme ile ($r = -.212, p < .05$) arasında negatif yönde zayıf bir korelasyon vardır.
- Benlik saygısı ve ölüm kaygısı arasında ters bir ilişki vardır ($r = -.357, p < .001$) Başka bir deyişle, benlik saygısı arattıkça ölüm kaygısı azalmaktadır.
- 5FKÖ'den olan nörotiklik arttıkça ölüm kaygısı artmaktadır ($r = .417, p < .01$). Diğer bir kişilik özelliği olan dışadönüklük arttığında ise ölüm kaygısı azalmaktadır ($r = -.174, p < .05$).

4. TARTIŞMA

Bu araştırmanın amacı Danimarka’da ve Türkiye’de yaşayan Türk bireylerin ölüm kaygılarının, benlik saygıları ve kişilik özellikleri bağlamlarında incelemektir. Daha önce yapılan çalışmalar farklı kültürlerle ait ve farklı yerlerde yaşayan insanları karşılaştırmışlardır. Bu çalışmada ise ortak kültürel mirasa sahip fakat farklı ülkelerde yaşayan insanlar karşılaştırılmışlardır.

İlk hipotezde, Danimarka’da yaşayan Türk bireylerin ölüm kaygılarının Türkiye’de yaşayan bireylere göre daha düşük olacağı belirtilmiştir. Yapılan Bağımsız T-Testi sonucuna göre ilk hipotez doğrulanmıştır. Buna göre Türkiye’de yaşayan katılımcıların ölüm kaygıları daha yüksektir. Bu sonuçlar daha önce yapılan çalışmalarla tutarlılık göstermektedir (Ayten, 2009; Abdel-Khalek ve Tomás-Sábado, 2005; Schumaker vd., 1991; Gashi, 2011). Bu araştırmaların ortak noktaları, farklı ülkelerde yaşayan ve farklı kültürlerle ait insanların ölüm kaygılarını araştırmaktır. Sonuçlar, yaşanan ülkeye göre ölüm kaygısının değişmekte olduğunu göstermektedir. Bu çalışmada ise iki farklı ülkede yaşayan fakat aynı ortak kültüre sahip insanların ölüm kaygıları araştırılmıştır. Diğer araştırmalarla tutarlı olarak iki farklı ülkede yaşayan bireylerin ölüm kaygıları farklılık göstermiştir.

Danimarka, Dünya Mutluluk Raporu’nda en mutlu ülke seçilmiştir (Larabell, 2016; s.18). Mutluluk raporunu etkileyen etmenler arasında iş olanakları, eğitim, sağlık gibi durumlar vardır (Buettner, 2017; s.30). Danimarka’nın kişi başına düşen milli geliri daha yüksek olduğu için (Yıldırım, 2011; s.66) insanların genel kaygıları azalıyor olabilir. Genel kaygısı azalan insanların ölüm kaygıları da azaldığı için (Zaleskiewicz, Gasiorowska ve Kesebir, 2013) Danimarka’daki bireyler ve Türkiye’deki bireyler arasında fark çıkmış olabilir.

Ek olarak, Danimarka’da bireyler düzenli olarak bisiklet kullanmaktadırlar. Spor yapmak bazı kaygı semptomlarını azaltmaktadır (Ashdown-Franks, Sabiston, Solomon-Krakus ve O’Loughlin, 2017). Danimarka’da yaşayan bireylerin düzenli olarak spor yapmaları kaygılarını düşürmekte olabilir. Yalom’a göre (2001, s.75) ölüm kaygısı bütün kaygıların sebebi olduğu için kaygıları azalınca, ölüm kaygıları da azalmış olabilir.

Araştırmanın ikinci hipotezinde, kadınlarda ölüm kaygısının daha yüksek çıkacağı belirtilmiştir. Yapılan Bağımsız T-Testi sonucunda hipotezin

doğrulandığı görülmektedir. Eshbaugh ve Henninger'in (2013), Ayten'in (2010) ve Ertufan'ın (2000) yaptığı çalışmada kadınlarda ölüm kaygısı daha fazla saptanmışken; Top vd'nin (2010) yaptığı araştırmada kadınlar ve erkeklerin ölüm kaygıları arasında bir fark saptanmamıştır. Bu araştırmada da alan yazının geneline uygun olarak kadınlarda ölüm kaygısı daha yüksek bulunmuştur. Kadınların ölümü duygularıyla değerlendirdiğini belirten Degner (1974; s.231), erkeklerinse ölümü bilişleriyle değerlendirdiklerini belirtmiştir. Bu sebeple kadınların ve erkeklerin ölüm kaygıları farklı çıkmaktadır.

Kadınların ölüm kaygılarının daha fazla çıkmasının bir sebebi de duygularını erkeklere oranla daha iyi ifade etmeleri olabilir (Bulut, 2017, s.63). Kadınlar toplumda duygularını, korkularını dile getirmekten korkmazken, erkekler duygusal yanlarını baskılamaya çalışmaktadırlar. Bu toplumsal öğretilerle, kadınlar ölümden korktuklarını daha çok belli ederken, erkekler ölüm korkularını bastırıyor olabilirler.

Araştırmanın üçüncü hipotezinde bekar ve evli katılımcıların ölüm kaygılarının, boşanmış katılımcılara göre daha az olacağı belirtilmiştir. Bireylerin medeni hallerine göre ölüm kaygılarının farklılaşıp farklılaşmadığını görmek üzere Kruskal Wallis – H Testi sonucunda hipotez doğrulanmıştır. Analizler incelendiğinde hem bekar katılımcıların hem de evli katılımcıların ölüm kaygılarının boşanmış katılımcılara göre daha az olduğu görülmektedir. Ertufan'ın (2008) yaptığı çalışmada da, boşanmış bireylerin ölüm kaygıları evli ve bekarlara göre daha fazla saptanmıştır. Khoshi, Nia ve Torkmandi'nin (2017) araştırmasında ise bu araştırmanın aksine evli bireylerin ölüm kaygıları bekar katılımcılardan daha fazladır. Sonuçların bu şekilde olması, evli bireylerin daha fazla sorumluluğunun olmasından kaynaklanıyor olabilir. Diğer taraftan, bu araştırmada evli ve bekar katılımcıların ölüm kaygılarının daha az çıkıyor olmasının sebebi depresif duygulanımlarının boşanmış bireylere göre daha az olması olabilir. Boşanmış bireylerin gelecekte umudu kalmadığı için de ölüm hakkında daha fazla düşünüp kaygılanıyor olabilirler.

Dördüncü hipotezde tek yaşayan katılımcıların ölüm kaygılarının, biriyle beraber yaşayan katılımcılara göre daha fazla olacağı belirtilmiştir; beşinci hipotezde ise, ailesiyle yaşayan katılımcıların ölüm kaygılarının diğer katılımcılara göre daha az olacağı belirtilmiştir. Bireylerin tek yaşayıp yaşamama

durumları ya da kiminle yaşadıklarının ölüm kaygılarına etki edip etmediğini göstermek amacıyla yapılan Bağımsız Grup T-Testi ve Kruskal Wallis – H Testi sonuçlarına göre hipotezler doğrulanmamıştır. Bu sonuçlar Ertufan'ın (2000) bulgularıyla tutarlıdır. Bu değişken belirlenirken, birlikte yaşadığı biri olan bireylerin daha çok destek gördüğü düşünüldüğü için kaygılarının, dolayısı ile ölüm kaygılarının da daha az olması beklenmiştir. Tek yaşayan bireylerin eğer hayatlarında onları destekleyen insanlar ya da düzenli olarak görüştükleri insanlar varsa bu durum onların ölüm kaygılarını etkilemiyor olabilir. Ek olarak, katılımcıların kiminle yaşadığı fark etmeksizin ölüm kaygıları arasında bir fark saptanmamıştır. Bunun sebebi ise katılımcıların, beraber yaşadığı kişinin her durumda destek olması olabilir. Böylece kişiler kendilerini depresif hissetmedikleri için ölüm kaygıları daha az çıkmış olabilir.

Altıncı hipotezde, psikiyatri tedavisi görmüş katılımcıların ölüm kaygılarının diğer katılımcılardan daha fazla olacağı belirtilmiştir; yedinci hipotezde ise, tanıli bir hastalığı olan katılımcıların ölüm kaygılarının diğer katılımcılardan daha fazla olacağı belirtilmiştir. Bireylerin psikiyatri tedavisi görüp görmemeleri ya da tanıli bir hastalıklarının olup olmasının ölüm kaygılarına etki edip etmediğini göstermek amacıyla yapılan Mann Whitney- U Testi sonuçlarına göre hipotezler doğrulanmamıştır. Bu sonuçlar Nal vd.'nin (2016); Doğan vd.'nin (2015) yaptığı çalışmalarla tutarsızdır. Her iki çalışmada da kronik rahatsızlığı olan katılımcılar vardır. Bu sebeple ölüm kaygılarının fazla çıkmış olması da beklenen bir durumdur. Bu tezde psikiyatri tedavisi görmüş olan katılımcılar birkaç seans tedavi görmüşlerdir; tanıli bir hastalığı olan katılımcılar ise kronik rahatsızlığı olan hastalar değillerdir. Bu sebeple ölüm kaygıları diğer katılımcılardan daha fazla saptanmamış olabilir.

Sekizinci hipotezde, Yaratıcıyı affedici olarak gören katılımcıların ölüm kaygılarının Yaratıcıyı cezalandırıcı olarak gören katılımcılara göre daha az olacağı belirtilmiştir. Bireylerin Yaratıcıyı cezalandırıcı ya da affedici görmesi değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Mann Whitney- U Testi sonucuna göre hipotez doğrulanmamıştır. Katılımcıları Yaratıcının affedici ya da cezalandırıcı olarak sorulmasının sebebi dini

inançlarının ‘ne kadar’ olduğunu ölçmek yerine ‘nasıl bir inanç’ olduğuna bakmamız gerektiğidir (Ertufan, 2008; s.119). Yaratıcıyı cezalandırıcı olarak gören bireylerin ölüm korkularının yüksek olması daha olasıdır. Diğer taraftan Yaratıcı, eğer affedici olarak görülüyorsa bireylerin ölmekten çok fazla korkmamaları beklenmektedir. Sonuçlar alan yazındaki araştırmalarla tutarsızdır (Thorson ve Powell, 1990; Clements, 1998). Sonuçların tutarsız olmasının sebebi Yaratıcıyı cezalandırıcı olarak gören katılımcıların, genellikle dini inancı olamayan insanlar olması olabilir. Bu katılımcılar için herhangi bir bilişsel çatışma yaşamamakta oldukları için ölüm kaygıları daha fazla ya da az çıkmamış olabilir.

Dokuzuncu hipotezde, Yaratıcıya olan inancı daha yüksek olan katılımcıların ölüm kaygılarının daha az olacağı belirtilmiştir; onuncu hipotezde ise dini inançlarının gereklerini yerine getiren katılımcıların ölüm kaygılarının, diğer katılımcılara göre daha az olacağı belirtilmiştir. Her iki hipotez için de ayrı ayrı yapılan Kruskal Wallis – H Testi sonuçlarına göre hipotezler doğrulanmamıştır. Sonuçlar alan yazındaki bazı araştırmalarla tutarsızken (Apitchaya, 2015; Ertufan, 2000); bazı araştırmalarla tutarlıdır (Feldman vd. 2016; Ertufan, 2008). Bu durumlar arasında fark beklenmekteydi çünkü hem inancı yüksek olup hem de dinin inançlarının gereklerini yerine getiren bireylerde bir bilişsel çatışma olmayacağı için kaygılarının ve dolayısıyla ölüm kaygılarının da az olmaları bekleniyordu. Dini inancını yerine tam olarak getiren bireylerin öldükten sonra mükâfatlandırılacaklarını düşündükleri içinse ölüm kaygılarının yine daha az olması bekleniyordu. Katılımcılar, az inandıkları halde ya da dini inançlarının gereklerini yerine getirmediikleri halde Yaratıcının onları affedeceğini düşündükleri için ölüm kaygıları daha az çıkmış olabilir.

On birinci hipotezde, yaş ve ölüm kaygısı arasında ters bir ilişki olduğu belirtilmiştir. Katılımcıların yaşlarının ölüm kaygılarına etki edip etmediğini görmek amacıyla yapılan Pearson korelasyon analizi sonuçlarına göre hipotez doğrulanmıştır. Sonuçlar alan yazındaki araştırmalarla (Russac vd., 2007; Ertufan, 2008; Nienaber ve Goedereis, 2015; Bulut, 2017) tutarlıdır. Yaş arttıkça bireylerin genellikle ölüm kaygıları azalmaktadır. Bunun sebebi ise yaşlıların kendilerini ölüme daha hazır hissetmeleri olabilir. Ek olarak, Erikson’a göre yaşamda girilen son

evrenin benlik bütünlüğü ya da umutsuzluk olduğu yukarıda belirtilmişti. Yaşlanan bireyler eğer geçmişteki hatalarını kabul ederlerse ölüm kaygıları olmamaktadır (Hamachek, 1990; s.681). Genç bireylerin planları ve hayata dair arzuları daha fazladır. Ölmeden önce bunları gerçekleştirememeye korkusu ölüm kaygısına yol açıyor olabilir.

On ikinci hipotezde, gelir seviyesi daha yüksek olan katılımcıların ölüm kaygılarının diğerlerine göre daha az olduğu belirtilmiştir. Katılımcıların gelir seviyeleri ve ölüm kaygıları arasındaki ilişkiyi göstermek için yapılan Pearson korelasyon analizi sonuçlarına göre hipotez doğrulanmıştır. Katılımcıların gelir seviyeleri arttıkça ölüm kaygılar azalmaktadır. Sonuçlar, Ertufan'ın (2008) sonuçlarıyla tutarsızdır. Diğer taraftan, Zaleskiewicz vd.'nin yaptığı (2013) 3 araştırma da para biriktirmenin ölüm kaygısını azalttığını göstermiştir. Bu bireylerin gelecek kaygıları ve genel kaygıları daha az olduğu için de ölüm kaygılarının daha az olduğu düşünülmektedir. Bu araştırmada da gelir seviyesi arttıkça ölüm kaygısının düştüğü görülmektedir. Bu durum, gelir seviyesi en yüksek olan bireylerin gelecek kaygılarının daha az olmasıyla bağlantılı olabilir. İnsanlar çalışıp, deneyim kazandıkça gelir seviyeleri de artmaktadır. Yaşla beraber kazanılan bu deneyim, gelir seviyesini etkilediği gibi ölüm kaygısını da ortak bir şekilde etkiliyor olabilir.

Ek olarak, Danimarka'dan katılan katılımcıların gelir seviyeleri daha yüksek olduğu için ölüm kaygıları daha az çıkmış olabilir. Danimarka'daki insanlar daha fazla olan gelirleri sayesinde sosyal faaliyetlere daha çok katılıyor olabilirler. Bu da onları daha rahatlamış ve daha az kaygılı hissettiriyor olabilir.

On üçüncü hipotezde, eğitim seviyesi daha yüksek olan katılımcıların ölüm kaygılarının daha az olacağı belirtilmiştir. Katılımcıların ölüm kaygılarının eğitim seviyeleri değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Kruskal Wallis-H sonucunda hipotez doğrulanmamıştır. Bu sonuç alan yazındaki araştırmalarla tutarsızdır (Berman, 1998; Basset ve Dabbs, 2003; Nienaber ve Goedereis, 2015; Khoshi vd., 2017; Ertufan, 2008). Nienaber ve Goedereis'in; Khoshi vd.'nin araştırması dışındaki çalışmalarda genellikle ölümle ilgili ders alan öğrenciler olduğu için bireylerin ölüme ve ölüm düşüncesine maruz kalmaları sonucunda ölüm kaygıları daha düşük çıkmış olabilir. Bu çalışmada ise

katılımcıların ölümüne dair bir eğitim alıp almadıklarına bakılmaksızın eğitim seviyeleri karşılaştırılmıştır. Bu sebeple de ölüm kaygılarında bir fark saptanmamış olabilir.

On dördüncü hipotezde, doğduğundan beri Danimarka’da olan katılımcıların ölüm kaygılarının, oraya sosyalleşme yaşından sonra katılan katılımcılardan daha az olduğu belirtilmiştir. Katılımcıların sosyalleşme yaşı anaokullarına başlanan 5-6 yaş olarak belirlenmiştir. ÖKÖ’den aldıkları puanların katılımcıların Danimarka’da sosyalleşme yaşından önce ya da sonra bulunmaları değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Mann Whitney- U Testi sonucunda hipotez doğrulanmamıştır.

On beşinci hipotezde ise ergenlik öncesinde Danimarka’da bulunan katılımcıların ölüm kaygılarının, ergenlik sırasında ya da sonrasında oraya taşınan katılımcılardan daha az olduğu belirtilmiştir. Örneklem grubunu oluşturan katılımcıların ÖKÖ’den aldıkları puanların katılımcıların Danimarka’ya ergenlik öncesi, ergenlik sırasında ya da sonrasında taşınmaları değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Kruskal Wallis-H sonucunda hipotez doğrulanmamıştır.

On dört ve on beşinci hipotezler doğrulansaydı, katılımcıların doğdukları yerin kültürlerini daha fazla benimsediklerini bunun da katılımcıların kaygılarına etki ettiğini belirtebilirdik. Her iki hipotez de doğrulanmadığı için, katılımcıların sadece doğup büyüdükları yerin hayatlarına etki etmediğini; hangi yaşta bir yere taşınmış olurlarsa olsunlar oranın yaşam şartlarından etkilendiklerini söylemek mümkündür. Eğer bu gruplar arasında bir fark olsaydı, farklı bir ülkede doğup büyümüş olmanın ölüm kaygısına etkisinden söz edilebilirdi. Bu gruplar arasında fark olmadığı için ölüm kaygısını, yaşanan ülkenin kültüründense belki iklimi, ekonomisi ya da herhangi bir tehdit altında olup olmadığı etkiliyor diyebiliriz. Türkiye’de bu tez yazılmadan birkaç ay önce, ülkenin farklı yerlerinde bombalar patlatıldığı için insanların ölüm kaygıları Danimarka’da yaşayan bireylere göre daha yüksek saptanmış olabilir.

On altıncı hipotezde, Danimarka’da yaşayan katılımcıların benlik saygılarının Türkiye’de yaşayan katılımcılardan daha fazla çıkacağı

belirtilmiştir. RBSÖ puanlarının, hem de RBSÖ'nin alt ölçeği olan benlik saygısının yaşanılan yer değişkenine göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için yapılan Bağımsız Grup T-Testi sonucunda hipotez doğrulanmamıştır. Yapılan analizlerde RBSÖ'nin alt ölçeklerinden olan depresif duygulanım, hayalperestlik, psikosomatik belirtiler ve anne baba ilgisi yaşanılan yer değişkenine göre farklılık göstermektedir. RBSÖ'nin alt ölçeklerinden olan benlik saygısı, kendilik kavramının sürekliliği, insanlara güven duyma, eleştiriye duyarlılık, kişilerarası ilişkilerde tehdit hissetme, tartışmalara katılabilme derecesi, babayla ilişki, psişik izolasyon ve yaşanılan yer değişkeni arasında bir fark saptanmamıştır. Bu sonuçlar daha önce yapılan çalışmalarla tutarsızdır (Hofer vd., 2016; Schmitt ve Allik, 2005). Alan yazındaki araştırmalar, toplulukçu ve bireyci toplumları karşılaştırmaktadırlar. Yukarıda, Türkiye'nin toplulukçu, Danimarka'nın ise bireyci bir toplum olduğu belirtilmişti. Alın yazındaki araştırmalarda tamamen farklı kültürlerden insanlar karşılaştırılmıştır. Bu tezde ise ortak kültüre sahip fakat farklı yerlerde yaşayan insanların benlik saygılarının arasında fark çıkmaması, bireylerin nerede yaşıyor olurlarsa olsunlar kültürlerinin izlerini hala taşıdıklarını gösteriyor olabilir.

On yedinci hipotezde, kişilik özelliklerinden olan nörotikliğin Türkiye'de; dışadönüklüğün Danimarka'da daha yüksek çıkacağı belirtilmiştir. 5FKÖ puanlarının yaşanılan yer değişkenine göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Bağımsız Grup T-Testi sonucunda nörotiklik Türkiye'de daha yüksek çıkarken, dışadönüklük ve yaşanılan yer arasında anlamlı bir farklılık saptanmamıştır. Yukarıda, nörotikliğin kaygı, negatif duygusallık ve mutsuzluk gibi durumlara sahip insanlarda yüksek olduğu belirtilmişti. Bu durumda Türkiye'deki katılımcıların ölüm kaygılarının diğerlerinden fazla çıkması da şaşırtıcı olmamaktadır. Danimarka'nın, Dünya Mutluluk Raporu'nda en mutlu ülke seçildiği belirtilmişti (Larabell, 2016; s.18). Bu durumun orada yaşayan farklı kültürdeki insanları da etkilediği söylenebilir. Türkiye toplulukçu bir ülke olduğu için dışa dönüklüğün Türkiye'de daha yüksek olması beklenilmiştir. Yaşanılan ülke ve dışadönüklük arasında fark çıkmaması, bireylerin dışadönük olmalarının yaşadıkları yerden bağımsız olarak geliştiğini göstermekte olabilir.

On sekizinci hipotezde, ölüm kaygısı ile benlik saygısı arasında ters bir ilişki olduğu belirtilmiştir. Benlik saygısı ve ölüm kaygısı arasında bir ilişki olup

olmadığını belirlemek amacıyla yapılan pearson korelasyon analizi sonucunda hipotez doğrulanmıştır. Ek olarak, RBSÖ'nin alt ölçeklerinden olan benlik saygısı ile de ÖKÖ arasında negatif bir korelasyon görülmüştür. Araştırmanın sonuçları, alan yazının geneliyle uygunken (Davis vd., 1983; Abeyta vd., 2014), Bulut'un (2017) sonuçlarıyla tutarsızdır. Bulut'un araştırmasında sadece üniversite öğrencileri vardır. Katılımcıların yaşları birbirine yakın olduğu için benlik saygıları da benzer çıkmış olabilir. Terör Yönetimi Kuramı, benlik saygısı yüksek olan bireylerin ölüm kaygılarının düşük olacağını belirtir (Harmon-Jones vd., 1997, s.25). Benlik saygısının yaşla arttığı ve daha sabit hale geldiği yukarıda belirtilmişti. Bu araştırmadaki katılımcıların yaş ortalamaları da Bulut'un araştırmasından büyük olduğu için benlik saygıları daha oturmuş olabilir. Bu durumda ölüm kaygıları ve benlik saygıları arasındaki ilişki daha tutarlıdır.

Ölüm kaygısı ve kendilik kavramının sürekliliği, depresif duygulanım, anne baba ilişkisi arasında pozitif bir korelasyon vardır. Kişilerin, benlikleri hakkında olumlu ve tutarlı düşüncelere sahip olmaları ölüm kaygılarının daha az olduğunu göstermektedir. Sonuçlara göre depresif duygulanımı yüksek olan katılımcıların da ölüm kaygıları daha yüksektir. Depresif duygulanımın, yapılan analizlerde Türkiye'deki katılımcılarda daha yüksek çıktığı görülmüştür. Buna göre, depresif olan katılımcıların da ölüm kaygılarının daha yüksek olduğunu söylemek mümkündür. Bu araştırmada beraber yaşanan birinin olması ve ölüm kaygısı arasındaki ilişkiye bakıldığında bir fark saptanmamış olmasına rağmen, anne baba ilişkisi ve ölüm kaygısı arasında pozitif bir ilişki saptanmıştır. Buna göre, bireylerin ailelerinden aldıkları desteğe göre de ölüm kaygılarının azalıp-arttığını söylemek mümkündür.

Ölüm kaygısı ile eleştiriye duyarlılık, hayalperestlik, psikosomatik belirtiler, kişiler arası ilişkilerde tehdit hissetme arasında negatif bir korelasyon saptanmıştır. Eleştiriye karşı daha duyarlılık ve benlik saygısı arasında pozitif bir ilişki saptanmıştır. Bu sebeple eleştiriye duyarlılık arttıkça ölüm kaygısı azalmakta olabilir. Hayalperest insanlar gerçeklikten koptukları için ölüm kaygılarında bir azalma oluyor olabilir. Psikosomatik belirtileri olan insanlar ise, hayatlarında var olan başka stresörlere odaklandıkları için ölüm kaygıları azalıyor olabilir. Ölüm kaygısı ve

insanlara güven duyma, tartışmalara katılabilme derecesi, babayla ilişki ve psişik izolasyon arasında korelasyon bulunmamıştır.

On dokuzuncu hipotezde, kişilik özelliklerinden olan nörotiklik ve ölüm kaygısı arasında pozitif; dışadönüklük ile ölüm kaygısı arasında negatif bir ilişki olacağı belirtilmiştir. Bu iki kişilik özelliği ve ölüm kaygısı arasında bir ilişki olup olmadığını belirlemek amacıyla yapılan pearson korelasyon analizi sonucunda hipotez doğrulanmıştır. Sonuçlar alan yazındaki diğer araştırmayla tutarlıdır (Yıldız ve Bulut, 2017). Yıldız ve Bulut (2017), araştırmalarında nörotiklik ile ölüm kaygısı arasında pozitif bir ilişki bulurken ölüm kaygısı ve gelişime açıklık arasında negatif bir ilişki bulmuşlardır. Bu araştırmada ise dışadönüklük ile negatif bir korelasyon vardır. Yıldız ve Bulut'un araştırması üniversite öğrencileriyle yapılmışken bu araştırmada yetişkin, birçok yaştan katılımcı vardır. Sonuçlara baktığımızda dışadönüklük ve gelişime açıklık arasında orta dereceli bir ilişki görülmektedir. Bu da bize bu iki özelliğin birbirlerini ve de ölüm kaygısını etkilediğini göstermektedir.

SONUÇ

Araştırma sonucunda, aynı kültürden olan fakat farklı ülkelerde yaşayan insanların ölüm kaygılarının anlamlı düzeyde farklı olduğu belirlenmiştir.

Katılımcıların ölüm kaygılarının medeni durum, cinsiyet, gelir seviyesi ve yaş değişkenlerine göre anlamlı farklılık gösterdiği belirlenmiştir. Katılımcıların tek yaşayıp yaşamamaları, psikiyatri tedavisi görüp görmemeleri, tanıli bir hastalıklarının olup olmaması, Yaratıcıyı affedici ya da cezalandırıcı görmeleri, Yaratıcıya olan inanç seviyeleri, dini inançlarının gereklerini yerine getirmeleri, eğitim seviyeleri, Danimarka'da sosyalleşme öncesinde ya da sonrasında bulunmaları ve bireylerin Danimarka'ya ergenlik çağlarından önce, ergenlik sırasında ya da ergenlik sonrası taşınmaları değişkenlerine göre anlamlı bir farklılık göstermediği belirlenmiştir.

RBSÖ'nin alt ölçek puanlarından bazılarının yaşanılan yer değişkenine göre anlamlı farklılık gösterdiği bulunmuştur. RBSÖ'nin alt ölçeklerinden olan depresif duygulanım, hayalperestlik, psikosomatik belirtiler ve anne baba ilgisinin yaşanılan yer değişkenine göre farklılık gösterdiği saptanmıştır. Benlik saygısı puanı, kendilik

kavramının sürekliliği, insanlara güven duyma, eleştiriye duyarlılık, kişilerarası ilişkilerde tehdit hissetme, tartışmalara katılabilme derecesi, babayla ilişki psişik izolasyonun yaşanılan yer değişkenine göre değişmediği saptanmıştır.

RBSÖ toplam puanının yaşanılan yer değişkenine göre anlamlı farklılık göstermediği bulunmuştur.

5FKÖ'nin alt ölçeklerinden olan nörotiklik alt ölçeği puanlarının yaşanılan yer değişkenine göre anlamlı farklılık gösterdiği bulunmuştur. Türkiye'deki katılımcıların nörotiklik seviyeleri Danimarka'daki katılımcılara göre daha yüksek saptanmıştır. Ek olarak, dışadönüklük, gelişime açıklık, uyumluluk, öz disiplin ve yaşanılan yer değişkeni arasında bir fark saptanmamıştır.

Benlik saygısı ile ölüm kaygısı arasında negatif bir ilişki saptanmıştır. RBSÖ'nin alt ölçeklerinden olan benlik saygısı puanı, eleştiriye duyarlılık, psikosomatik belirtiler, hayalperestlik, kişiler arası ilişkilerde tehdit hissetme ve ölüm kaygısı arasında negatif bir ilişki saptanmıştır. Ölüm kaygısı ve RBSÖ'nin alt ölçeklerinden olan kendilik kavramının sürekliliği, depresif duygulanım ve anne baba ilişkisi arasında pozitif bir ilişki saptanmıştır. Ölüm kaygısı ve insanlara güven duyma, tartışmalara katılabilme derecesi, babayla ilişki ve psişik izolasyon arasında korelasyon bulunmamıştır.

ÖKÖ'nin, 5FKÖ'nin alt ölçeklerinden nörotiklik ile pozitif bir korelasyon; dışadönüklükle ise çok zayıf negatif yönde bir korelasyon saptanmıştır.

Bu araştırmanın sonuçlarına göre sunulabilecek öneriler aşağıda sıralanmıştır:

1. Türkiye'de yaşayan katılımcıların ölüm kaygılarını azaltmak için mutluluk seviyelerini arttırmak gerekmektedir. Ülkenin kişi başına düşen milli geliri arttırılarak, katılımcıların kaygıları azaltılabilir. Ülkenin işsizlik oranı da azaltılarak yine katılımcıların genel kaygıları azaltılabilir.
2. Daha önce yapılan araştırmalarda, ölümle ilgili ders alan katılımcıların ölüm kaygılarının azaltıldığı yukarıda belirtilmiştir. Okullarda ölümle ilgili derslerin açılması ya da varoluşçu terapilere insanların daha kolay ulaşması sağlanarak ölüm kaygıları azaltılabilir.

3. Benlik saygısını arttıracak eğitimler verilerek, insanların ölüm kaygılarında azalma sağlanabilir. Okullar ve aileler beraber çalışarak, öğrencilerin benlik saygılarını arttırmaları için yardımcı olabilirler.
4. Araştırmanın örneklem sayısı sınırlıdır. Yapılacak diğer çalışmalarda örneklem sayısı artırılabilir. Farklı ülkelerde yaşayan, yine aynı kültüre ait olan insanlar karşılaştırılabilir.
5. Bu araştırmada, katılımcılar internet üzerinden ölçekleri doldurmuşlardır. İleride yapılacak olan araştırmalarda, uzman psikologların bireysel görüşmeler yaptığı araştırma yöntemleri de kullanılabilir.

KAYNAKÇA

- Abdel-Khalek, A. M. ve Tomás-Sábado, J. (2005). Anxiety and death anxiety in egyptian and spanish nursing students. *Death Studies*, 29(2), 157-169. doi:10.1080/07481180590906174
- Abeyta, A., Juhl, J. ve Routledge, C. (2014). Exploring the effects of self-esteem and mortality salience on proximal and distally measured death anxiety: a further test of the dual process model of terror management. *Motivation & Emotion*, 38(4), 523-528. doi:10.1007/s11031-014-9400-y
- Acehan, G. ve Eker, F. (2013). Acil Tıp Hizmeti Veren Sağlık Personelinin Ölüm Kaygısı, Ölüme İlişkin Depresyon Düzeyleri ve Kullandıkları Başa Çıkma Yolları. *Journal Of Psychiatric Nursing / Psikiyatri Hemşireleri Derneği*, 4(1), 27-35. doi:10.5505/phd.2013.07379
- Akça, F. ve Köse, İ. A. (2008). Ölüm Kaygısı Ölçeğinin uyarlanması: geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 11(1).
- American Psychiatric Association (1994). Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM-IV). Washington, DC: American Psychiatric Association.
- Apitchaya, C. (2015). Belief in the afterlife, death anxiety, and life satisfaction of Buddhists and Christians in Thailand: comparisons between different religiosity. *Social Indicators Research*, (3), 1015. doi:10.1007/s11205-014-0822-4
- Ashdown-Franks, G., Sabiston, C. M., Solomon-Krakus, S. ve O'Loughlin, J. L. (2017). Sport participation in high school and anxiety symptoms in young adulthood. *Mental Health and Physical Activity*, 12, 19-24.
- Ayten, A. (2009). Üniversite öğrencilerinde ölüm kaygısı: Türk Ve Ürdünlü öğrenciler üzerine karşılaştırmalı bir araştırma. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 9(1), 85-108.

- Basım, H. N., Çetin, F. ve Tabak, A. (2009). Beş faktör kişilik özelliklerinin kişilerarası çatışma çözme yaklaşımlarıyla ilişkisi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 24(63).
- Beck, A.ve Emery, G.(2005). *Anksiyete bozuklukları ve fobiler*. (V. Öztürk, Çev.) İstanbul: Litera
- Buettner, D. (2017). The world's happiest places. *National Geographic*, 232(5), 30.
- Bulut, M. B. (2017). Benlik saygısı, dini dünya görüşleri ve hayatın amacının ölüm kaygısı üzerine etkisinin incelenmesi. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi, Kayseri
- Burger, J. M. (2006). *Kişilik*. (İ. D. Erguvan Sarioğlu, Çev.) İstanbul: Kaknüs.
- Büyüköztürk, Ş. (1997), Araştırmaya Yönelik Kaygı Ölçeğinin geliştirilmesi. *Eğitim Yönetimi*, 3(4), 453-464.
- Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E., Akgün, Ö., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2008). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi
- Chhokar, J. S., Brodbeck, F. C. ve House, R. J. (2013). Culture and leadership across the world: The GLOBE book of in-depth studies of 25 societies. Routledge.
- Chui, W, H. ve Chan, H, C. (2013). Self-control and the fear of death among adolescents in Hong Kong. *Journal of Youth Studies*, 16(1), 70-85.
- Clements, R. (1998) Intrinsic religious motivation and attitudes toward death among the elderly. *Current Psychology*, 17, 237-248
- Corsini, R. ve Wedding, D. (2012). *Modern Psikoterapi Teknikleri*. İstanbul: Kaknüs
- Cüceloğlu, D. (2006). *İnsan ve davranışı (15. Baskı)*. İstanbul: Remzi.

- Çelebi, N. ve Uğurlu, B. (2014). Resmi liselerde çalışan öğretmenlerin kişilik özelliklerinin demografik değişkenlere göre incelenmesi. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (18).
- Çetin, F. (2008). *Kişilerarası ilişkilerde kendilik algısı, kontrol odağı ve kişilik yapısının çatışma çözme yaklaşımları üzerine etkileri: uygulamalı bir araştırma*. Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Çuhadaroglu, F. (1986). *Adolesanslarda benlik saygısı*. Uzmanlık Tezi, Hacettepe Üniversitesi TIP Fakültesi Psikiatri Ana Bilim Dalı, Ankara,
- Davis, S. F., Bremer, S. A., Anderson, B. J. ve Tramill, J. L. (1983). The interrelationships of ego strength, self-esteem, death anxiety, and gender in undergraduate college students. *The Journal of general psychology*, 108(1), 55-59
- Degner, L. (1974). The relationship between some beliefs held by physicians and their life-prolonging decisions. *OMEGA-Journal of Death and Dying*, 5(3), 223-232.
- Deniz, O.T. (2009). Mülteci hareketleri açısından Van kentinin durumu ve kentteki mültecilerin demografik profili. *Doğu Coğrafya Dergisi*, (22), 187.
- Doğan, R., Arslantaş, D. ve Ünsal, A. (2015). Assessment of depression and death anxiety level in diabetic patients in Eskişehir, Turkey. *International Journal of Diabetes in Developing Countries*, 35(3), 242-249. Doi;10.1007/s134110-014-0254-3
- Doğan, T. (2013). Beş Faktör Kişilik Özellikleri ve Öznel İyi Oluş. *Dogus University Journal*, 14(1), 56-64.
- Eker, S. T. (2012). Alfred Adler'in kişilik kuramının demokrasi düşüncesi açısından önemi. *Uludağ Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(22), 157.

- Engler, B. (2009). *Personality theories (8th Ed.)*. Boston: Milflin Harcourt Publishing Company.
- Ens, C. ve Bond, J. B. (2007). Death anxiety in adolescents: the contributions of bereavement and religiosity. *Omega*, 55, 169-184.
- Erdoğdu, M. Y. ve Özkan, M. (2007). Farklı dini inanışlardaki bireylerin ölüm kaygıları ile ruhsal belirtiler ve sosyo-demografik değişkenler arasındaki ilişkiler. *Turgut Özal Tıp Merkezi Dergisi*, 14(3)
- Ertufan, H. (2000). *Bir grup tıp öğrencisi üzerinde ölüm kaygısı ve korkusu ölçeklerinin geçerlik ve güvenirlik çalışması*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Ertufan, H. (2008). *Hekimlik uygulamalarında ölümle sık karşılaşmanın ölüm kaygısı üzerine etkisi*. Doktora Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir
- Eshbaugh, E. ve Henninger, W. (2013). Potential mediators of the relationship between gender and death anxiety. *Individual Differences Research*, 11(1), 22-30.
- Feifel, H. ve Branscomb, A. B. (1973). Who's afraid of death? *Journal of Abnormal Psychology*, 81(3), 282-288.
- Feldman, D. B., Fischer, I. C. ve Gressis, R. A. (2016). Does religious belief matter for grief and death anxiety? Experimental philosophy meets psychology of religion. *The Journal For The Scientific Study Of Religion*, (3), 531. doi:10.1111/jssr.12288
- Fenech, G. ve Thomson, G. (2015). Defence against trauma: women's use of defence mechanisms following childbirth-related trauma. *Journal Of Reproductive & Infant Psychology*, 33(3), 268-281. doi:10.1080/02646838.2015.1030731
- Ferguson, Y. L., Kasser, T. ve Jahng, S. (2011). Differences in life satisfaction and school satisfaction among adolescents from three nations: the role of

perceived autonomy support. *Journal Of Research On Adolescence*, 21(3), 649-661.

Freud, S. (1920). In The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud. J. Strachey (Ed.). *Beyond the Pleasure Principle* (ss. 1–64). London: Hogarth Press.

Garcia, J. L. (1995). Freud's psychosexual stage conception: a developmental metaphor for counselors. *Journal Of Counseling And Development*, (5), 498

Gashi, F. (2011). *Türk ve Kosovalı öğrencilerin ölüm kaygısı üzerine karşılaştırmalı bir araştırma*. [Erişim tarihi: 20.11.2017](http://acikerisim.kirklareli.edu.tr:8080/xmlui/handle/20.500.11857/277)
<http://acikerisim.kirklareli.edu.tr:8080/xmlui/handle/20.500.11857/277>.

Gebauer, J. E., Wagner, J., Sedikides, C. ve Neberich, W. (2013). Agency-communion and self-esteem relations are moderated by culture, religiosity, age, and sex: evidence for the 'self-centrality breeds self-enhancement' principle. *Journal Of Personality*, 81(3), 261-275. doi:10.1111/j.1467-6494.2012.00807.x

Gelade, G. A. (2013). Personality and place. *British Journal Of Psychology* 104(1), 69-82. doi:10.1111/j.2044-8295.2012.02099.x

Greenberg, J., Solomon, S. ve Pyszczynski, T. (1997). Terror management theory of self-esteem and cultural worldviews: Empirical assessments and conceptual refinements. In M. P. Zanna (Ed.), *Advances in experimental social psychology* (Vol. 29 , pp. 61 – 139). San Diego , CA: Academic Press .
.[CrossRef], [Google Scholar]

Güneş, G. ve Gökçek, T. (2012). Pedagojik formasyon öğrencilerinin öğrenme stilleri. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 1(4), 28-40.

Güreşçi, E., (2010). Köyden kente göçün köydeki ve kentteki yansımaları: Akpınar köyü üzerine bir değerlendirme. *Sosyal Ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 2(2), 47-55.

- Hamachek, D. (1990). Evaluating self-concept and ego status in Erikson's last three psychosocial stages. *Journal of Counseling & Development*, 68(6), 677.
- Hamachek, D. E. (1988). Evaluating self-concept and ego development within erikson's psychosocial framework: a formulation. *Journal of Counseling & Development*, 66(8), 354.
- Harmon-Jones, E., Simon, L., Greenberg, J., Pyszczynski, T., Solomon, S. ve McGregor, H. (1997). Terror Management Theory and self-esteem: evidence that increased self-esteem reduced mortality salience effects. *Journal of Personality and Social Psychology*, 72(1), 24.
- Hazar, Ç. T. (2006). Kişilik ve iletişim tipleri. *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, 4(2), 125-140.
- Hernandez- Halton, I. (2015). Seventy Years on: some clinical consequences of the controversial discussions. *British Journal Of Psychotherapy*, 31(1), 85. Doi:10.1111/bjp12130
- Hoelterhoff, M. ve Chung, M. C. (2013). Death anxiety and well-being; coping with life- threatenin events. *Traumatology*, 19(4), 280-291. doi:10.1177/1534765613477499
- Hofer, A., Mizuno, Y., Frajo-Apor, B., Kemmler, G., Suzuki, T., Pardeller, S. ve Uchida, H. (2016). Resilience, internalized stigma, self-esteem, and hopelessness among people with schizophrenia: cultural comparison in Austria and Japan. *Schizophrenia Research*, 171(1-3), 86-91. doi:10.1016/j.schres.2016.01.027
- Hofstede, C. (1980). *Culture's consequences: international differences in work-related values*. Beverly Hills, CA: Sage.
- Horner, P. S., Andrade, F., Delva, J., Grogan-Kaylor, A.ve Castillo, M. (2012). The relationship of birth order and gender with academic standing and substance use among youth in Latin America. *Journal Of Individual Psychology*, 68(1), 19-37.

- Ikizer, E. G., Ramírez-Esparza, N. ve Quinn, D. M. (2017). Culture and concealable stigmatized identities: examining anticipated stigma in the United States and Turkey. *Stigma and Health*, doi;10.1037/sah0000082
- Jackson, R. L. (2010). *Encyclopedia of identity*. Los Angeles: SAGE Publications, Inc.
- Kağıtçıbaşı, Ç. ve Cemalcılar, Z. (2016). *Dünden bugüne insan ve insanlar*. İstanbul: Evrim yayın
- Kahn, S. ve Liefoghe, A. (2014). Thanatos: Freudian manifestation of death at work. *Culture & Organization*, 20(1), 53-67. Doi:10.1080/14759551.2013.8530664
- Karaca, F. (1997). *Psikolojik açıdan ölüm ve dini inanç ilişkisi*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Karaca, F. (2000). *Ölüm psikolojisi*. İstanbul: Beyan Yayınları
- Kararımk, Ö. T. ve Çetinkaya Siviş, R. T. (2011). Benlik saygısının ve denetim odağının psikolojik sağlamlık üzerine etkisi: duyguların aracı rolü. *P D R : Türk Psikolojik Danışma Ve Rehberlik Dergisi*, 4(35), 30.
- Karakuş, G., Öztürk, Z. ve Tamam, L. (2012). Ölüm ve ölüm kaygısı. *Arşiv Kaynak Tarama Dergisi*, 21(1).
- Kaur, H. ve Kaur, N. (2018). relationship between fear of success and self-esteem: a study on middle management. *Indian Journal Of Health & Wellbeing*, 9(2), 252-256.
- Keskin, S. C. ve Yüceer, D. (2013). Danimarka'da vatandaşlık eğitimi. *Journal of Social Studies Education Research*, 4(1), 97-120.
- Khawar, M., Aslam, N. ve Aamir, S. (2013). Perceived social support and death anxiety among patients with chronic diseases. *Pakistan Jornal Of Medical Research*, 52(3), 75.

- Khoshi, A., Nia, H. S. ve Torkmandi, H. (2017). Investigation into the factors affecting death anxiety in Iranian students. *Journal Of Clinical & Diagnostic Research*, 11(12), 24-27. doi:10.7860/JCDR/2017/27856.10996
- Koyun, A., Taşkın, L. ve Terzioğlu, F. (2011). Yaşam dönemlerine göre kadın sağlığı ve ruhsal işlevler: hemşirelik yaklaşımlarının değerlendirilmesi. *Current Approaches In Psychiatry / Psikiyatride Guncel Yaklasimler*, 3(1), 67-99.
- Larabell, J. T. (2016). The happiest people on earth? (cover story). *New American* (08856540), 32(16), 1
- Le Marne, K. M. ve Harris, L. M. (2016). Death anxiety, perfectionism and disordered eating. *Behaviour Change*, 33(4), 193-211. doi:10.1017/bec.2016.11
- Liner0s, J. V. ve Fincher, M. (2014). Erikson's development crises: applying developmental theory to adult learning. *Learning & Performance Quarterly*, 2(3), 35-48.
- Lordoğlu, K.T. (2015). Türkiye'ye yönelen düzensiz göç ve iş gücü piyasalarına bazı yansımalar. *Çalışma ve Toplum*. (44), 29.
- McLeod, S. (2007). Maslow's hierarchy of needs. *Simply Psychology*, 1.
- Mills, J. (2006). Reflections on the death drive. *Psychoanalytic Psychology*, 23(2), 373-382. doi:10.1037/0736-9735.23.2.373
- Nal, B., Avcı, I. A. ve Ayyıldız, M. (2016). The correlation between death anxiety and anxiety in elderly with chronic obstructive pulmonary disease. *Progress In Health Sciences*, 6(1), 63.
- Neal, K. (2011). Reported contact with the dead, religious involvement, and death anxiety in late life. *Review of Religious Research*, (4), 347.

- Nicholson, I. A. M. (2003). *Inventing personality: Gordon Allport And the science of selfhood*. Washington, DC: American Psychological Association
- Nielsen, J. (2011). *Islam in Denmark: the challenge of diversity*. Lanham: Lexington Books.
- Nienaber, K. ve Goedereis, E. (2015). Death anxiety and education: a comparison among undergraduate and graduate students. *Death Studies*, 39(8), 483-490. Doi:10.1080/07481187.2015.1047057
- Özdemiroğlu, F., Memiş, C. O., Meydan, N., Doğan, B., Kılıç, S. M., Sevinçok, L. ve Karakuş, K. (2017). Self-Esteem, pain and suicidal thoughts in a sample of cancer patients. *Journal Of Mood Disorders*, 7(3), 156-162. doi:10.5455/jmood.20170804091851
- Pervin, L.A., Robins, R.W. ve John, O.P. (2005). *Handbook of personality: theory and research*. New York: Guilford Publications.
- Phelps, B. (2015). Behavioral perspectives on personality and self. *Psychological Record*, 65(3), 557. doi:10.1007/s40732-014-0115-y
- Reevy, G., Ozer, Y. M. ve Ito, Y. (2010). *Rosenberg Self-Esteem Scale. encyclopedia of emotion (pp 504-505)*. Santa Barbara, Calif: Greenwood
- Rogers, C. R. (1959). A theory of therapy, personality and interpersonal relationships, as developed in the client-centered framework. In S. Koch (Ed.). *Psychology: a study of a science*. Vol. 3: Formulations of the person and the social context (pp. 184–256). New York: McGraw-Hill.
- Russac, R., Gatliff, C., Reece, M. ve Spottswood, D. (2007). Death anxiety across the adult years; an examination of age and gender effects. *Death Studies*, (6), 549.
- Sarıcı Bulut, S. (2017). Beş faktör kişilik özellikleri, stresle başa çıkma ve depresyon arasındaki ilişkiler: Gazi Eğitim Fakültesi örneği. *International Journal Of Turkish Literature, Culture, Education*, 6(2), 1205-1221

- Schmitt, D. P. ve Allik, J. (2005). Simultaneous administration of the Rosenberg Self-Esteem Scale in 53 nations: exploring the universal and culture-specific features of global self-esteem. *Journal of Personality and Social Psychology*, 89(4), 623.
- Schmitt, D. P., Allik, J., McCrae, R. R. ve Benet-Martinez, V. (2007). The geographic distribution of big five personality traits: patterns and profiles of human self-description across 56 nations. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 38 (2), 173-212
- Schumaker, J. F., Warren, W. G. ve Groth-Marnat, G. (1991). Death anxiety in Japan and Australia. *The Journal of Social Psychology*, (4), 511.
- Sevi, E. S. (2009). *Psikobiyolojik Kişilik Modeli ve Beş Faktör Kişilik Kuramı: Mizaç Ve Karakter Envanteri (TCI) İle Beş Faktör Kişilik Envanterinin (5FKE) karşılaştırılması*. (Yüksek Lisans Tezi). Ege Üniversitesi, İzmir
- Shukla, P. ve Kang, T. K. (2017). Self-esteem among adolescents: a study of gender and locale differences. *Indian Journal Of Health & Wellbeing*, 8(9), 981-984.
- Soğukpınar, E. (2014). Rehber öğretmenlerin benlik saygısı ile mesleki benlik saygısı düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. (Yüksek Lisans Tezi). İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Thabet, A. A., Tawahina, A. A., Sarraj, E. E. ve Vostanis, P. (2013). Death anxiety, PTSD, trauma, grief, and mental health of Palestinians victims of war on Gaza. *Health Care: Current Reviews*, 1-8.
- Thorson, J. A. ve Powell, F.C. (1990) Meanings of death and intrinsic religiosity. *Journal of Clinical Psychology*. 46 (4), 379-391
- Top, F. Ü., Saraç, A. ve Yaşar, G. (2010). Huzurevinde yaşayan bireylerde depresyon düzeyi, ölüm kaygısı ve günlük yaşam işlevlerinin belirlenmesi. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 13(1), 14-22.

- Topuz, İ. T. (2013). Ölüm Algısı Ölçeği (ÖAÖ) Türkçe versiyonunun geliştirilmesi: geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 11(26), 279.
- Trzesniewski, K. H., Donnellan, M. B. ve Robins, R. W. (2003). Stability of self-esteem across the life span. *Journal Of Personality And Social Psychology*, 84(1), 205-220. doi:10.1037/0022-3514.84.1.205
- Wilroy, J. ve Turner, L. (2016). Utilizing social cognitive theory to enhance physical activity among people with spinal cord injuries. *American Journal Of Health Studies*, 31(3), 123.
- Yalom, İ. (2001). *Varoluscu psikoterapi*. Ankara: Kabalcı Yayınevi.
- Yıldırım, B. (2015). Fen bilimleri öğrenme kaygı ölçeği: geçerlilik ve güvenirlik çalışması. *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 3(1).
- Yıldırım, Ö. A. M. (2011). Dünyada ve Türkiye’de yoksulluğun analizi. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(2), 60.
- Yıldız, M. ve Bulut, M. B. (2017). Ölüm kaygısı ile kişilik özellikleri arasındaki ilişkiler. *Electronic Turkish Studies*, 12(13).
- Yıldızoğlu, H. (2013). Okul yöneticilerinin beş faktör kişilik özellikleriyle çatışma yönetimi stili tercihleri arasındaki ilişki. (Yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, İstanbul
- Yüceer, D. ve Keskin, S. C. (2012). Danimarka ve Türk eğitim sistemlerinin ilk öğretim düzeyinde karşılaştırılması. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 31(1).
- Zakaria, M., Ahmad, J. H. ve Malek, N. A. (2014). The effects of Maslow's Hierarchy of Needs on Zakah distribution efficiency in asnaf assistance business program. *Malaysian Accounting Review*, 13(1), 27-44.

Zaleskiewicz, T., Gasiorowska, A. ve Kesebir, P. (2013). saving can save from death anxiety: mortality salience and financial decision-making. *Plos One*, 8(11), e79407. doi:10.1371/journal.pone.0079407

EKLER

Ek-1: Etik onay

Ek-2: Bilgilendirilmiş Onam Formu

Ek-3: Sosyo-Demografik Bilgi Formu

Ek-4: Ölüm Kaygısı Ölçeği

Ek-5: Benlik Saygısı Ölçeği

Ek-6: 5 Faktör Kişilik Ölçeği

Ek 7: Özgeçmiş

Ek-1: Etik Onay

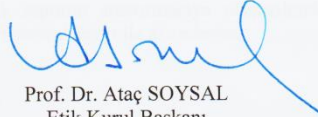
Sayı :2017/10
Konu : Etik Kurul izni

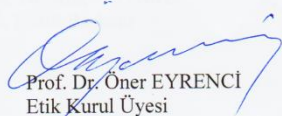
04.12.2017

2016824007 Seher ÖZDEMİR
Doğuş Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Psikoloji (Klinik)
Programı Öğrencisi

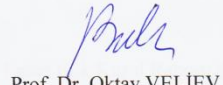
Doğuş Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Psikoloji (Klinik) programı çerçevesinde Yrd. Doç. Dr. Hakan ERTUFAN'ın danışmanlığı altında yürütülecek olan **"Danimarka'daki ve Türkiye'deki Türklerin Ölüm Kaygılarının, Kişilerin Benlik Saygıları ve Kişilik Özellikleri Bağlamlarına Göre Karşılaştırılması"** başlıklı araştırmanız için yapacağınız ankete ait sorularla ilgili olarak Doğuş Üniversitesi Etik Kuruluna yapmış olduğunuz başvuru, Etik Kurulunda incelenmiş ve bilimsel araştırma etiği açısından **uygun olduğuna** karar verilmiştir.

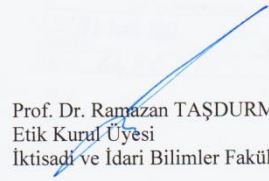
Bilgilerinizi rica ederiz.

Prof. Dr. Ataç SOYSAL
Etik Kurul Başkanı
Mühendislik Fakültesi

Prof. Dr. Öner EYRENCİ
Etik Kurul Üyesi
Hukuk Fakültesi

Prof. Dr. Tank BAYKARA
Etik Kurul Üyesi
Mühendislik Fakültesi

Prof. Dr. Oktay VELİEV
Etik Kurul Üyesi
Fen-Edebiyat Fakültesi

Prof. Dr. Ramazan TAŞDURMAZ
Etik Kurul Üyesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Ek-2: Bilgilendirilmiş Onam Formu

Araştırmanın içeriği: Bu araştırmanın amacı ölüm kaygısını incelemektir. Öncelikle gelen ankette demografik bilgilerinizle ilgili sorular sormaktadır. İlişikteki ankette ise sizlerden birçok farklı konudaki soruları doldurmanız istenmektedir. Araştırmanın objektif olması ve elde edilecek sonuçların güvenilirliği bakımından, sorulara içtenlikle ve sizi tam olarak yansıtacak şekilde cevaplamanız çok önemlidir.

Araştırmacılar: Yrd. Doç. Dr. HAKAN ERTUFAN, Psikolog SEHER ÖZDEMİR
Doğuş Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü

Katılım süresi: Yaklaşık 20 dakika

Araştırmanın içeriği: bu çalışmada herhangi bir risk ya da zararla karşılaşmayacaksınız. Araştırma konusu gereği kişisel görüşlerinize ilişkin sorular da sorulmaktadır. Bu tür soruları yanıtlamak istemezseniz bunları atlayabilirsiniz veya anketi doldurmayı bırakabilirsiniz. Ankete katılım tamamen gönüllülük temelinde gerçekleşmektedir. Ancak, yarım kalmış ya da çoğu soruların cevapsız bırakıldığı anketlerden elde edilen verileri kullanmamız imkansız olduğundan, anketi mümkün olduğunca boş bırakmadan tamamlamanız bilimsel veriler için çok önemlidir. Doldurulan anketlerde bireysel herhangi bir değerlendirme yapılmayacak, toplanan veri genel katılımcı özellikleri bakımından incelenecektir. İhtiyaç duyduğunuzda sorularınızı aşağıda iletişim adresi verilen araştırmacıya yöneltebilirsiniz.

Sizden sadece bu sayfayı onaylamanız beklenmektedir. Anketlerde vermiş olduğunuz cevaplar herhangi bir kimlik bilgisi ile eşleştirilmeyecektir. Hiç kimse hangi verilerin size ait olduğunu bilmeyecektir. Verdiğiniz cevaplar sadece akademik amaçla kullanılacaktır. Bu yüzden, sizden cevaplarınızı samimi bir şekilde vermeniz beklenmektedir.

Eğer araştırma ile ilgili sorularınız olursa seher.ozdemir12@gmail.com adresinden bizimle bağlantı kurabilirsiniz.

Ek-3: Sosyo-Demografik Bilgi Formu

Adınız Soyadınız (dilerseniz): _____

Cinsiyetiniz: Kadın ☐ Erkek ☐ Diğer (belirtiniz): _____

Doğum tarihiniz .../.../.....

Yaşadığınız yer: Türkiye ☐ Danimarka ☐ Ne zamandır burada yaşıyorsunuz? _____

Eğitim durumunuz: ilkokul ☐ ortaokul ☐ lise ☐ üniversite ☐ lisans üstü ☐

Gelir seviyeniz (TL olarak): 0-2000 ☐ 2001-4000 ☐ 4001- 6000 ☐ 6001- üstü ☐

Dini inancınız: Müslüman ☐ Hristiyan ☐ Yahudi ☐ Diğer(belirtiniz) ☐

Bir yaratıcıya olan inancınız: Tüm benliğimle inanıyorum ☐
Oldukça inanıyorum ☐
Ne inanıyorum ne inanmıyorum ☐
Az inanıyorum ☐
Hiç inanmıyorum ☐

Yaratıcı inancınız varsa İnancınızın gereklerini ne kadar yerine getiriyorsunuz;

Tamamen yerine getiriyorum ☐
Oldukça yerine getiriyorum ☐
Ne yerine getiriyorum ne getirmiyorum ☐
Az yerine getiriyorum ☐
Hiç yerine getirmiyorum ☐

Yaratıcıya inanıyorsanız, Yaratıcı affedicidir ☐ Yaratıcı cezalandırıcıdır ☐

Hiç psikiyatri tedavisi aldınız mı? Evet ☐ hayır ☐

Evetse süresini belirtiniz: _____

Tanı konmuş bir hastalığınız var mı? Evet ☐ hayır ☐

Varsa nedir? _____

Kullandığınız bir ilaç var mı? Evet ☐ hayır ☐ evetse belirtiniz: _____

Medeni durumunuz nedir? Bekar ☐ Nişanlı ☐ Evli ☐ Nikahsız birlikte ☐
Evli ama ayrı yaşayan ☐ Boşanmış ☐ Eşi vefat etmiş ☐

Birlikte yaşadığınız biri var mı? Evet ☐ Hayır ☐

Eğer birlikte yaşadığınız varsa neyiniz olur? _____

Ek-4: Ölüm Kaygısı Ölçeği

Bu formda bir takım ifadeler bulunmaktadır. Her birini okuyunuz ve o ifadeyle ilgili neler hissettiğinize karar veriniz. Daha sonra hislerinizi yansıttığını düşündüğünüz seçeneği işaretleyebilirsiniz.

Bu yedili ölçektir, aralardaki sayıları da işaretleyebilirsiniz.

ÖLÜM KAYGISI ÖLÇEĞİ

Ölmekten çok korkuyorum

X_____X_____X_____X_____X_____X_____X
Hiç Tamamen
Katılmıyorum Katılıyorum

Ölüm düşüncesi nadiren aklıma gelir

X_____X_____X_____X_____X_____X_____X
Tamamen hiç
Katılıyorum Katılmıyorum

İnsanların ölüm hakkında konuşması beni rahatsız etmez

X_____X_____X_____X_____X_____X_____X
Tamamen Hiç
Katılıyorum Katılmıyorum

Ameliyat olma zorunda kalma düşüncesi beni çok korkutur

X_____X_____X_____X_____X_____X_____X
Hiç Tamamen
Katılmıyorum Katılıyorum

Ölmekten hiç korkmuyorum

X_____X_____X_____X_____X_____X_____X
Tamamen Hiç
Katılıyorum Katılmıyorum

Kanser olmaktan özellikle korkmuyorum

X_____X_____X_____X_____X_____X_____X
Tamamen Hiç
Katılıyorum Katılmıyorum

Ölüm düşüncesi beni hiç rahatsız etmez

X_____X_____X_____X_____X_____X_____X
Tamamen Hiç
Katılıyorum Katılmıyorum

Zamanın hızlıca akıp gitmesinden sık sık sıkıntı duyarım

X_____X_____X_____X_____X_____X_____X
Hiç Tamamen

Katılmıyorum

Katılıyorum

Acı çekerek ölmekten korkuyorum

X_____X_____X_____X_____X_____X_____X

Hiç

Katılmıyorum

Tamamen

Katılıyorum

Ölümünden sonra bir hayat olduğu fikri beni çok huzursuz ediyor

X_____X_____X_____X_____X_____X_____X

Hiç

Katılmıyorum

Tamamen

Katılıyorum

Kalp krizi geçirmekten gerçekten korkuyorum

X_____X_____X_____X_____X_____X_____X

Hiç

Katılmıyorum

Tamamen

Katılıyorum

Sık sık hayatın gerçekte ne kadar kısa olduğunu düşünürüm

X_____X_____X_____X_____X_____X_____X

Hiç

Katılmıyorum

Tamamen

Katılıyorum

İnsanların III.Dünya Savaşı hakkında konuştuklarını duyduğumda ürperirim

X_____X_____X_____X_____X_____X_____X

Hiç

Katılmıyorum

Tamamen

Katılıyorum

Ölü bir beden görüntüsü beni dehşete düşürür

X_____X_____X_____X_____X_____X_____X

Hiç

Katılmıyorum

Tamamen

Katılıyorum

Geleceğin benim için korkulacak hiçbir şeyi olmadığını hissediyorum

X_____X_____X_____X_____X_____X_____X

Tamamen

Katılıyorum

Hiç

Katılmıyorum

Ek-5: Benlik Saygısı Ölçeği

Bu formda sizin benlik saygınıza yönelik sorular bulunmaktadır. Lütfen her bir soruyu dikkatle okuyarak sizi en çok yansıtan seçeneği işaretleyiniz.

ROSENBERG BENLİK SAYGISI ÖLÇEĞİ

D – 1

1. Kendimi en az diğer insanlar kadar değerli buluyorum.
a. ÇOK DOĞRU b. DOĞRU c. YANLIŞ d. ÇOK YANLIŞ
2. Bazı olumlu özelliklerim olduğunu düşünüyorum.
a. ÇOK DOĞRU b. DOĞRU c. YANLIŞ d. ÇOK YANLIŞ
3. Genelde kendimi başarısız bir kişi olarak görme eğilimindeyim.
a. ÇOK DOĞRU b. DOĞRU c. YANLIŞ d. ÇOK YANLIŞ
4. Ben de diğer insanların birçoğunun yapabildiği kadar bir şeyler yapabilirim.
a. ÇOK DOĞRU b. DOĞRU c. YANLIŞ d. ÇOK YANLIŞ
5. Kendimde gurur duyacak fazla bir şey bulamıyorum.
a. ÇOK DOĞRU b. DOĞRU c. YANLIŞ d. ÇOK YANLIŞ
6. Kendime karşı olumlu bir tutum içindeyim.
a. ÇOK DOĞRU b. DOĞRU c. YANLIŞ d. ÇOK YANLIŞ
7. Genel olarak kendimden memnunum.
a. ÇOK DOĞRU b. DOĞRU c. YANLIŞ d. ÇOK YANLIŞ
8. Kendime karşı daha fazla saygı duyabilmeyi isterdim.
a. ÇOK DOĞRU b. DOĞRU c. YANLIŞ d. ÇOK YANLIŞ
9. Bazen kesinlikle kendimin bir işe yaramadığını düşünüyorum.
a. ÇOK DOĞRU b. DOĞRU c. YANLIŞ d. ÇOK YANLIŞ
10. Bazen kendimin hiç de yeterli bir insan olmadığımı düşünüyorum.
a. ÇOK DOĞRU b. DOĞRU c. YANLIŞ d. ÇOK YANLIŞ

D – 2

11. Kendiniz hakkındaki düşünceleriniz değişkenlik gösterir mi, yoksa her zaman aynı mıdır ?
a. ÇOK DEĞİŞİR b. ZAMAN ZAMAN DEĞİŞİR c. ÇOK AZ DEĞİŞİR d. HİÇ DEĞİŞMEZ
12. Hiç kendiniz hakkında bir gün bir görüşe, başka bir gün farklı bir görüşe sahip olduğunuzu fark ettiğiniz olur mu?
a. Evet, sık sık olur b. Evet, bazen olur c. Evet, nadiren olur d. Hayır, hiç olmaz
13. Kendim hakkındaki görüşlerimin çok çabuk değiştiğini fark ettim.
a. DOĞRU b. YANLIŞ
14. Kendim hakkında bazı günler olumlu bazı günlerse olumsuz düşüncelere sahip oluyorum.
a. DOĞRU b. YANLIŞ
15. Şu günlerde kendim hakkındaki görüşlerimi hiçbir şeyin değiştiremeyeceğini düşünüyorum.
a. DOĞRU b. YANLIŞ

D – 3

16. Başınıza gerçekten bir şey geldiğinde kimse sizin durumunuzla pek ilgilenmeyecektir.
a. DOĞRU b. YANLIŞ
17. İnsan doğasında yardımlaşma gerçekten vardır.
a. DOĞRU b. YANLIŞ
18. Dikkatli davranmazsanız insanlar sizi kullanacaklardır.
a. DOĞRU b. YANLIŞ

19. Bazı kişiler, insanların büyük çoğunluğunun güvenilebilir olduğunu, bazıları ise insanlarla ilişkilerinde çok güvenilemeyeceğini söylerler. Siz bu konuda ne düşünüyorsunuz?

- a. İnsanların çoğuna güvenilebilir.
- b. İnsanlarla ilişkilerde çok güvenilemez.

20. İnsanlar daha çok başkalarına yardım etmeye mi, yoksa kendi çıkarlarını düşünmeye mi eğilimlidirler?

- a. Başkalarına yardım etmeye
- b. Kendi çıkarlarını düşünmeye

D – 4

21. Eleştiriye karşı ne kadar hassassınızdır?

- a. Çok fazla hassas
- b. Oldukça hassas
- c. Az hassas
- d. Hassas değil

22. Eleştiri ya da azarlama beni çok fazla incitir.

- a. DOĞRU
- b. YANLIŞ

23. Yanlış yaptığınız bir şey için biri size güldüğünde veya suçladığında ne kadar rahatsız olursunuz?

- a. Çok fazla
- b. Oldukça
- c. Rahatsız olmam

D – 5

24. Genelde ne kadar mutlusunuzdur?

- a. Çok mutlu
- b. Mutlu
- c. Pek mutlu değil
- d. Çok mutsuz

25. Genelde oldukça mutlu bir kişi olduğumu düşünüyorum.

- a. DOĞRU
- b. YANLIŞ

26. Genel olarak kendinizi neşeli bir ruh hali içinde mi, yoksa neşesiz bir ruh hali içinde mi hissedersiniz?

- a. Çok neşeli bir ruh hali içinde
- b. Oldukça neşeli bir ruh hali içinde
- c. Ne neşeli ne de neşesiz ruh halinde
- d. Oldukça neşesiz ruh halinde

27. Hayattan çok zevk alıyorum.

- a. DOĞRU
- b. YANLIŞ

28. Ben de mutlu gördüğüm diğer kişiler kadar mutlu olabilmeyi isterdim.

- a. DOĞRU
- b. YANLIŞ

29. Kendinizi kederli ve karamsar hissettiğiniz olur mu?

- a. Çok sık
- b. Sık
- c. Ara sıra
- d. Nadiren
- e. Hiçbir zaman

D – 6

30. Çoğu zaman başka bir şey yapmaktansa oturup hayal kurmayı tercih ediyorum.

- a. DOĞRU
- b. YANLIŞ

31. Bana hayalperest denilebilir.

- a. DOĞRU
- b. YANLIŞ

32. Zamanımın büyük bir kısmını hayal kurmakla geçiririm.

- a. DOĞRU
- b. YANLIŞ

33. Gelecekte nasıl bir insan olacağınız konusunda hayal kurar mısınız?

- a. Çok sık
- b. Bazen
- c. Nadiren
- d. Hiçbir zaman

D – 7

34. Hiç uykuya dalma ya da uykunun sürekliliği açısından sorunuz oldu mu?

- a. Sık sık
- b. Bazen
- c. Nadiren
- d. Hiçbir zaman

35. Hiç ellerinizin sizi rahatsız edecek kadar titrediği olur mu?

- a. Sık sık
- b. Bazen
- c. Nadiren
- d. Hiçbir zaman

36. Hiç sizi rahatsız edecek kadar sinirlendiğiniz olur mu?

- a. Sık sık
- b. Bazen
- c. Nadiren
- d. Hiçbir zaman

37. Hiç sizi rahatsız edecek kadar çarpıntı hissettiğiniz olur mu ?

- a. Sık sık
- b. Bazen
- c. Nadiren
- d. Hiçbir zaman

38. Hiç sizi rahatsız edecek kadar başınızın içinde basınç hissettiğiniz olur mu ?
a. Sık sık b. Bazen c. Nadiren d. Hiçbir zaman
39. Şu sıralarda hiç tırnak yiyor musunuz?
a. Sık sık b. Bazen c. Nadiren d. Hiçbir zaman
40. Egzersiz veya çalışma zamanları dışında hiç sizi rahatsız edecek kadar nefes darlığı hissettiğiniz olur mu?
a. Sık sık b. Bazen c. Nadiren d. Hiçbir zaman
41. Hiç sizi rahatsız edecek kadar ellerinizde terleme olur mu?
a. Sık sık b. Bazen c. Nadiren d. Hiçbir zaman
42. Hiç rahatsız edici baş ağrıları çeker misiniz?
a. Sık sık b. Bazen c. Nadiren d. Hiçbir zaman
43. Hiç rahatsız edici kabuslar görür müsünüz?
a. Sık sık b. Bazen c. Nadiren d. Hiçbir zaman

D – 8

44. Ulusal veya uluslararası önemli bir konuda görüşünüzü belirttiğinizde birisi size gülerse ne hissedersiniz?
a. Çok incinirim ve rahatsız olurum. b. Biraz incinirim ve rahatsız olurum.
c. Beni pek fazla etkilemez.
45. Ulusal veya uluslararası sorunlar tartışıldığında genellikle kötü izlenim bırakacak bir şey söylemektense hiçbir şey söylememeyi tercih ederim.
a. DOĞRU b. YANLIŞ
46. Toplumsal konularla ilgili tartışmalarda insanları kızdıracak bir şey söylemektense hiçbir şey söylememeyi tercih ederim.
a. DOĞRU b. YANLIŞ

D – 9

47. Uluslararası konuları tartışır mısınız?
a. Pek çok b. Oldukça c. Çok az d. Hiçbir zaman
48. Arkadaşlarınızla birlikte uluslararası konuları tartıştığınız zaman tutumunuz nasıl olur?
a. Sadece dinlerim b. Arada bir görüş bildiririm
c. Konuşmaya eşit oranda katılırım d. Diğerlerini ikna etmeye çalışırım

D – 10

49. Siz 10 – 11 yaşlarınızdayken anneniz arkadaşlarınızı tanır mıydı?
a. Hepsini tanırdı b. Çoğunu tanırdı
c. Bazılarını tanırdı d. Hemen hemen hiçbirini tanımazdı
50. Bu dönemde babanız arkadaşlarınızı tanır mıydı?
a. Hepsini tanırdı b. Çoğunu tanırdı
c. Bazılarını tanırdı d. Hemen hemen hiçbirini tanımazdı
51. 5. – 6. sınıflardayken karneniz iyi olduğunda anneniz çoğu zaman ilgilenmezdi.
a. DOĞRU b. YANLIŞ
52. 5. – 6. sınıflardayken karneniz iyi olduğunda babanız çoğu zaman ilgilenmezdi.
a. DOĞRU b. YANLIŞ
53. 5. – 6. sınıflardayken karneniz kötü olduğunda anneniz çoğu zaman ilgilenmezdi.
a. DOĞRU b. YANLIŞ
54. 5. – 6. sınıflardayken karneniz kötü olduğunda babanız çoğu zaman ilgilenmezdi.
a. DOĞRU b. YANLIŞ
55. Sizce diğer aile bireyleri sizin söylediğiniz şeylerle ne kadar ilgilenirler?
a. Çok ilgilenirler b. Oldukça ilgilenirler c. İlgilenmezler

D – 11

56. Büyümekte olduğunuz dönemde babanızın en çok tuttuğu çocuğu kimdi?

- a. Ben b. Ağabeyim c. Ablam d. Erkek kardeşim
e. Kız kardeşim f. Bildiğim kadarıyla çok tuttuğu birisi yoktu

57. Bu dönemde babanız arkadaşlarınızı tanır mıydı?

- a. Hepsini tanırdı b. Çoğunu tanırdı
c. Bazılarını tanırdı d. Hiçbirini tanımazdı

58. Anne ve babanızın hangisi ile daha rahat konuşabiliyorsunuz?

- Babamla çok daha fazla b. Babamla biraz daha fazla
c. Her ikisi ile eşit oranda d. Annemle biraz daha fazla
e. Annemle çok daha fazla

59. Anne ve babanızın hangisi sizi daha çok över?

- a. Babam çok daha fazla b. Babam biraz daha fazla
c. Her ikisi eşit oranda d. Annem biraz daha fazla
e. Annem çok daha fazla

60. Anne ve babanızın hangisi size daha çok şefkat gösterir?

- a. Babam çok daha fazla b. Babam biraz daha fazla
c. Her ikisi eşit oranda d. Annem biraz daha fazla
e. Annem çok daha fazla

61. Anne ve babanız anlaşamadıkları zaman siz genellikle hangisinden yana olursunuz?

- a. Çok daha fazla olarak babamdan yana b. Biraz fazla olarak babamdan yana
c. Eşit oranda her ikisinden yana d. Biraz fazla olarak annemden yana
e. Çok daha fazla olarak annemden yana

D – 12

62. Yalnız bir insan olmaya eğilimli misinizdir?

- a. Evet b. Hayır

63. İnsanların çoğu sizin nasıl bir kişi olduğunuzu bilirler mi, yoksa çoğunun sizi gerçekten tanımadıklarını mı düşünürsünüz?

- a. Çoğu benim nasıl biri olduğumu bilir.
b. Çoğu gerçekten beni tanımaz.

Ek-6: 5 Faktör Kişilik Ölçeği

Aşağıda sizi kısmen tanımlayan (ya da pek tanımlamayan) bir takım özellikler sunulmaktadır.

Lütfen verilen özelliklerin sizi ne oranda yansıttığını ya da yansıtmadığını belirtmek için size en uygun dereceyi işaretleyiniz:

- 1: Kesinlikle KATILMIYORUM
2: Katılmıyorum
3: Kararsızım
4: Katılıyorum
5: Tamamen KATILIYORUM

1. Konuşkan	1 2 3 4 5
2. Başkalarında hata arayan	1 2 3 4 5
3. İşini tam yapan	1 2 3 4 5
4. Bunalımlı, melankolik	1 2 3 4 5
5. Orijinal, yeni görüşler ortaya koyan	1 2 3 4 5
6. Çekingen	1 2 3 4 5
7. Yardımsever ve çıkarıcı olmayan	1 2 3 4 5
8. Umursamaz	1 2 3 4 5
9. Rahat, stresle kolay bas eden	1 2 3 4 5
10. Çok değişik konuları merak eden	1 2 3 4 5
11. Enerji dolu	1 2 3 4 5
12. Başkalarıyla sürekli didişen	1 2 3 4 5
13. Güvenilir bir çalışan	1 2 3 4 5
14. Gergin olabilen	1 2 3 4 5
15. Maharetli, derin düşünen	1 2 3 4 5
16. Heyecan yaratabilen	1 2 3 4 5
17. Affedici bir yapıya sahip	1 2 3 4 5
18. Dağınık olma eğiliminde	1 2 3 4 5
19. Çok endişelenen	1 2 3 4 5
20. Hayal gücü yüksek	1 2 3 4 5
21. Sessiz bir yapıda	1 2 3 4 5
22. Genellikle başkalarına güvenen	1 2 3 4 5
23. Tembel olma eğiliminde olan	1 2 3 4 5
24. Duygusal olarak dengeli, kolayca keyfi kaçmayan	1 2 3 4 5
25. Keşfeden, icat eden	1 2 3 4 5
26. Atılgan bir kişiliğe sahip	1 2 3 4 5
27. Soğuk ve mesafeli olabilen	1 2 3 4 5
28. Görevi tamamlanıncaya kadar sabır gösterebilen	1 2 3 4 5
29. Dakikası dakikasına uymayan	1 2 3 4 5
30. Sanata ve estetik değerlere önem veren	1 2 3 4 5

31. Bazen utangaç, çekingen olan	1 2 3 4 5
32. Hemen hemen herkese karşı saygılı ve nazik olan	1 2 3 4 5
33. İşleri verimli yapan	1 2 3 4 5
34. Gergin ortamlarda sakin kalabilen	1 2 3 4 5
35. Rutin işleri yapmayı tercih eden	1 2 3 4 5
36. Sosyal, girişken	1 2 3 4 5
37. Bazen başkalarına kaba davranabilen	1 2 3 4 5
38. Planlar yapan ve bunları takip eden	1 2 3 4 5
39. Kolayca sinirlenen	1 2 3 4 5
40. Düşünmeyi seven, fikirler geliştirebilen	1 2 3 4 5
41. Sanata ilgisi çok az olan	1 2 3 4 5
42. Başkalarıyla işbirliği yapmayı seven	1 2 3 4 5
43. Kolaylıkla dikkati dağılabilen	1 2 3 4 5
44. Sanat, müzik ve edebiyatta çok bilgili olan	1 2 3 4 5

ÖZGEÇMİŞ

1992, İstanbul doğumluyum. Işık Üniversitesinde İngilizce psikoloji okudum. Lisansı onur derecesiyle bitirdikten sonra, bir yıl özel bir kurumda psikolog olarak çalıştım. Bu süreçten sonra Doğuş Üniversite'sinde Psikoloji Anabilim Dalı, Klinik Psikoloji Bilim Dalında yüksek lisansa başladım. Eğitimimin son döneminde ise Beykent Üniversitesine geçiş yaparak tez sürecimi burada tamamladım.

Yetişkin psikoterapisti olabilmek için yüksek lisansım sürecinde bilişsel-davranışçı terapi eğitimi aldım. MMPI, Beck Anksiyete Ölçeği, Beck Depresyon Ölçeği Beck Umutsuzluk Ölçeği, Kısa Semptom Envanteri, SCL-90, Beier Cümle Tamamlama testi ve Wisc-R testlerinin eğitimlerini aldım. Özel olarak depresyon, kaygı, panik bozukluk ve obsesif-kompulsif bozuklukla ilgilenmekteyim.

Seher ÖZDEMİR